

Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Právo a právní věda
Katedra právní teorie

Diplomová práce

**Krize tradiční rodiny?
Sociálně psychologický rozbor,
právní důsledky**

Lucie Špičáková

Akademický rok 2010/2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Krize tradiční rodiny? Sociálně psychologický rozbor, právní důsledky* zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Drahomíře Houbové, CSc. za vedení mé diplomové práce. Díky patří také moji rodině a mému partnerovi za podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
1 Úvod	7
I. Sociálně psychologická část	10
2 Rodina	10
3 Tradiční rodina	12
3.1 Rodina v tradičním období	13
3.2 Od tradiční rodiny k moderní	15
4 Modernita a postmodernita	16
4.1 Individualismus	17
4.2 Přehled změn 2. poloviny 20. století	18
5 Současná podoba rodiny	19
5.1 Rozvodovost	19
5.1.1 Manželství: křehké zboží	19
5.1.2 Rozvodové chování	22
5.1.3 Doplněné rodiny	23
5.2 Netradiční formy soužití	25
5.2.1 Nesezdané soužití	25
5.2.2 Soužití homosexuálních partnerů	26
5.3 Co přinesla postmodernita dětem	27
5.3.1 Děti je méně	27
5.3.2 ... což může mít závažné důsledky pro jejich generaci a generace další	30
5.3.3 Mímomanzelské děti	30
5.3.4 Rozvod rodičů	31
5.3.5 I něco dobrého	34
6 Krize tradiční rodiny?	35
II. Právní část	38
7 Právo a rodina	38
7.1 Vliv Evropské unie a Rady Evropy na českou úpravu	39
8 Právní úprava netradičních forem soužití	40
8.1 Nesezdané soužití	40
8.1.1 Obecně o právní úpravě	40
8.1.2 Srovnání s manželstvím	41
8.1.3 Evropská úprava	47
8.1.4 Nesezdané soužití osob stejného pohlaví	48
8.2 Registrované partnerství	49
8.2.1 Obecně o právní úpravě	49
8.2.2 Srovnání právní úpravy s úpravou manželství	49
8.2.3 Evropský kontext	55
8.2.4 K čemu registrované partnerství?	56
8.2.5 Výtky ke konkrétním paragrafům zákona o registrovaném partnerství	63
8.3 Závěrem k netradičním formám soužití	67

9	Děti a rozvod.....	69
9.1	Rozvod	70
9.1.1	Rozvodová bariéra	70
9.1.2	Právní úprava rozvodu	71
9.2	Ochrana zájmů dítěte v rozvodovém řízení	74
9.2.1	Blaho a zájem dítěte.....	75
9.2.2	Práva dítěte v souvislosti s rozvodem.....	76
9.3	Opatrovnické řízení	77
9.3.1	Úprava styku s nezletilým dítětem.....	78
9.3.2	Bránění styku s nerezidentním rodičem.....	81
9.3.3	Společná a střídavá výchova.....	84
9.4	Rozvodová mediace	90
9.5	Závěrem k ochraně dětí v rozvodovém řízení.....	93
10	Závěr.....	95
11	Resumé	96
12	Použitá literatura.....	98
	Monografie	98
	Časopisecké články	101
	Elektronické zdroje	102
	Právní předpisy	103
	Mezinárodní dokumenty	103
	Soudní rozhodnutí	104
	Jiné	104

Seznam použitých zkratek

OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
ZDP	zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
ZP	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
ZRP	zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
ZSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

1 Úvod

V poslední době je možné se setkat s názorem, že se tradiční rodina ocitla v krizi. Tento názor je navíc často doprovázen předpokladem, že jestli se něco zásadního nezmění, rodina jako taková se rozpadne a společnost tak přijde o svůj základní kámen. V této práci se zaměřím na to, co je příčinou těchto katastrofických vizí o zániku rodiny, jaké jevy jsou považovány za projev krize tradiční rodiny a jakým způsobem na změny vzorců rodinného chování reaguje právo.

Otázku rodiny jsem si zvolila proto, že se jedná o téma, které mne provází celým mým studiem. Rodinu považuji za nejdůležitější věc v životě každého člověka, která formuje jeho myšlení a prožívání a v konečném důsledku tedy ovlivňuje i jeho působení ve společnosti.

Problematika rodiny je ve své podstatě multioborová. Také proto jsem byla ráda, když jsem v seznamu témat diplomových prací našla takové, které mi umožňuje podívat se na rodinu skrze optiku všech mých studijních oborů – tedy sociologie, psychologie a práva.

Každý z těchto oborů vnímá rodinu jinak. Velmi výstižně tento rozdíl vyjádřili Hargašová a Novák, kteří uvádí, že zatímco psychologie zdůrazňuje v souvislosti se soužitím potřeby jednotlivců a lidské blaho, sociologie si všímá úlohy rodiny ve vztahu k měnícím se vnějším podmínkám (rodina je primární sociální jednotkou a tedy základem společnosti¹). Právo se pak „*snaží udržet lidské pudy a špatné stránky osobnosti na uzdě systémem sankcí*“ a bdí především nad dodržováním povinností.²

Práce bude rozdělena na dvě části: sociálně psychologickou a právní. V první části práce se nejdříve zaměřím na to, co to vlastně tradiční rodina je a jakým způsobem se v průběhu 19. a 20. století proměnila v současnou rodinu postmoderní. Dále popíšu jednotlivé jevy, které bývají často označovány právě za projev krize tradiční rodiny, a to včetně jejich vlivů na jedince a případných dopadů na celou společnost. V závěru se zamyslím nad tím, zda se skutečně tradiční rodina nachází v krizi.

V druhé části práce se zaměřím na to, jakým způsobem zákonodárce reaguje na změny rodiny. Vzhledem k tomu, že jevů, které je možné spojovat s krizí tradiční rodiny, je řada, rozhodla jsem se, že se zaměřím pouze na některé z nich. Jako první jsem vybrala tematiku netradičních forem soužití, tj. nesezdaného soužití a registrovaného partnerství. Obě oblasti jsou velmi diskutované, registrované partnerství je nadto otázkou aktuální, neboť bylo

---

¹ HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 8.

² HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 10.

do českého právního řádu zavedeno teprve před pěti lety. Jedná se o příklady soužití, kterým bývají často „házeny klacky pod nohy“ právě v důsledku ochrany tradiční rodiny.

Vzhledem k zadání práce se bude druhá oblast týkat dětí. Po úvaze jsem zvolila otázku úpravy rozvodu ve vztahu k dětem. Zaměřím se především na porozvodovou péči o děti. Zabývat se budu mj. problematikou střídavé a společné výchovy. Tyto instituty byly do českého právního řádu zavedeny v roce 1998 a stále se kolem nich vede diskuse, jak na poli právním, tak psychologickém. Zabývat se budu také problematikou bránění styku dítěte s druhým rodičem. Jedná se o problematiku závažnou a často zmiňovanou v médiích.

Cílem práce bude zodpovědět tyto otázky: (1) Nachází se tradiční rodina v krizi? (2) Jakým způsobem reaguje právo na změny rodinného chování (konkrétně na rozšíření nesezdaného soužití, vztahy homosexuálních partnerů a vysokou rozvodovost)? (3) Podporuje právní úprava tradiční rodinu? Na první otázku budu hledat odpověď v první části práce, druhá část pak bude věnována otázkám 2 a 3.

I když práci dělím na sociálně psychologickou a právní část, není možné tyto pohledy zcela oddělit. Právní řád a právní praxe formují sociální skutečnost a mají také dopad na psychiku jednotlivců, bylo by tedy nepřirozené je v první části zcela vynechat. O tom vypovídá i skutečnost, že řada sociologických i psychologických prací pojednává také o právních otázkách. Zejména v rozvodové problematice bývá zmiňováno, že právní a psychologické jevy se významně prolínají a vzájemně ovlivňují: „*Jedno bez druhého je jen polovina problematiky.*“³ Proto se i v první části práce objeví zmínky právního charakteru. Stejně tak v druhé části práce, která bude soustředěna na právní úpravu jednotlivých otázek, není možné při diskutování vhodnosti a důsledků legislativního stavu opomenout také důsledky psychologické (např. psychologické aspekty střídavé péče). Z toho důvodu také seznam literatury nedělím na sociálně psychologickou a právní část.

Práce je teoretická, vychází ze studia literatury a právních předpisů. Kontakt s praxí jsem se pokusila navázat především četbou zkušeností právníků a psychologů. Využívám metod kompilace, komparace, kritického zhodnocení a právní argumentace. Na základě studia jsem si utvářela vlastní názor na danou problematiku a v práci jej vyjadřuji.

Co se týče srovnání problematiky se zahraničím, není jí věnována samostatná kapitola. V práci jsou zmiňovány odlišnosti od zahraničí průběžně. Požadavek zadání práce zkoumat problematiku v širší komparaci jsem se pokusila naplnit především uváděním evropského kontextu – tedy vlivu Rady Evropy a Evropské unie na vnitrostátní úpravu.

---

³ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 10.

Na závěr bych ještě ráda zmínila otázku technického charakteru. Směrnice děkana Právnické fakulty Masarykovy univerzity č. 4/2009, o úpravě rukopisů písemných prací a o citaci dokumentů užívaných v pracích podávaných na Právnické fakultě Masarykovy univerzity neuvádí, jakým způsobem má být umíst'ováno číslo poznámky pod čarou v textu. Abych tedy předešla otázkám, které části práce jsou citovány a kdy se jedná o vlastní přínos, uvedu, jakým způsobem budu čísla poznámek do textu umíst'ovat. Je-li číslo poznámky uvedeno před tečkou, vztahuje se citace pouze na konkrétní větu. Podobně pak číslo před horními uvozovkami znamená, že citace se vztahuje pouze na část textu v uvozovkách. Pokud je však číslo poznámky za tečkou, znamená to, že poznámka se vztahuje k celému textu v rámci odstavce od předchozí poznámky pod čarou, případně k celému odstavci.

I. Sociálně psychologická část

„Ke konci rodiny máme asi stejně daleko, jako jsme měli za dob Platónových; tak po všech stránkách výhodnou instituci tato civilizace nerozpustí.“⁴

2 Rodina

Nejdříve se pokusím odpovědět na otázku, co to vlastně rodina je. Může se zdát, že je to otázka zbytečná, co je to rodina přece všichni víme. Pojem rodina se však měnil v průběhu historie a i dnes se názory na to, co rodina je a co není, liší.

Obecně uznávaná definice rodiny neexistuje. Dokonce ani zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOR“) rodinu nijak nevymezuje, i když leccos bychom mohli dovodit z jeho jednotlivých částí: (1) manželství, (2) vztahy mezi rodiči a dětmi a (3) výživné. Dle zákonodárce se tedy rodina skládá z manželů a jejich dětí, kteří mezi sebou mají určité vztahy (resp. vzájemná práva a povinnosti), a dává akcent na povinnosti ekonomického rázu.

V literatuře je pak možné nalézt řadu různých definic rodiny. Miňhová a Prunner definují rodinu jako malou, neformální sociální skupinu, svazek lidí, kteří žijí ve společné domácnosti, vzniklý manželstvím, pokrevním příbuzenstvím, nebo adoptí⁵. Podobný výklad podává Giddens, který však zdůrazňuje výchovnou úlohu rodičů v rodině a naopak opomíjí adoptci: *„Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Příbuzenství je vztah, který vzniká buďto sňatkem, anebo pokrevními vazbami v otcovské či mateřské linii.“⁶* Padrnos dokonce za rodinu nepovažuje ani manželský svazek bez dětí: *„O rodině můžeme mluvit až tehdy, když se muži a ženy, kteří spolu žijí, narodí dítě.“⁷* Naproti tomu Hrušáková a Králíčková kladou důraz na společný způsob života: *„Rodinu lze definovat nejen jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými a příbuzenskými vazbami, ale za rodinu je možné považovat i svazek založený fakticky společným způsobem života.“⁸*

⁴ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 254.

⁵ MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2000. s. 140.

⁶ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 156.

⁷ PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In: *Rodina a rodinné právo: historie současnost, perspektivy*. Renata Veselá et al. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. s. 11.

⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 162.

Jak je vidět, pohledy se různí a o tom, zda je rodinou bezdětný pár, nesezdaný pár se společným dítětem nebo registrovaní partneři, by se dalo dlouho diskutovat. Já vyjdu z definice Miňhové a Prunnera, kteří uvádí tyto základní znaky: (1) je společensky schválenou formou stálého soužití, (2) osoby jsou vzájemně spjaté pokrevními svazky, manželstvím či adopcí, (3) členové rodiny bydlí spolu pod jednou střechou a (4) kooperují v rámci dělby rolí⁹. Jejich pojetí bych doplnila v bodě (2) o registraci partnerství.

Možný uvádí, že současná představa rodiny většinou zahrnuje manželský pár a děti.¹⁰ Zajímavé je, že je tomu tak přesto, že „domácnosti konstituované manželským párem s dětmi (což se tradičně chápe jako rodina) tvoří dnes v Evropě jen asi čtvrtinu ze všech domácností a z textů publikovaných v sociologii rodiny nepojednává o klasické nukleární rodině snad ani ta jedna čtvrtina.“¹¹

Dnešní chápání rodiny má však svůj původ až v osvícenství, původní význam slova rodiny byl jiný. Ve starověku i středověku byla rodina vnímána jako domácnost: „Tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střechou spolu hospodaří, podléhající jedné bezprostřední autoritě, 'hlavě rodiny'“¹². Rodina tedy zahrnovala i otroky a později služebnictvo. Vedle tohoto pojetí rodiny existovalo ještě druhé, které rodinu ztotožňovalo s rodem (např. rod Habsburků).¹³

Nyní se krátce zmíním k pojmosloví v oblasti rodiny. Je možné rozlišit rodinu **nukleárního typu** (manželé a jejich vlastní či adoptivní děti žijící ve stejné domácnosti) a **rodinu rozšířenou** (v domácnosti kromě rodičů a jejich dětí žijí i další blízcí příbuzní)¹⁴. V práci také používám pojem **rezidentní rodič**, což je označení toho rodiče, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, resp. u kterého bydlí.

Na závěr uvedu základní funkce rodiny: (1) biologická a reprodukční („rodina je místem legalizovaného pohlavního styku a místem, kde se realizuje reprodukční proces.“), (2) výchovná, (3) ochranná a poskytování bezpečí, (4) materiální (zajišťuje uspokojování materiálních potřeb), (5) emocionální (naplňuje potřeby lásky, soucitu, porozumění atd.).¹⁵

---

⁹ MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2000. s. 140.

¹⁰ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 17.

¹¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 25.

¹² MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 17.

¹³ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 17-18.

¹⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 156.

¹⁵ MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2000. s. 141.

3 Tradiční rodina

Často slyšíme o krizi tradiční rodiny. Při bližším zkoumání však člověk zjistí, že není úplně jasné, co který autor tímto pojmem myslí. Terminologie je v tomto směru totiž značně nejednotná. Jak bylo vidět v předchozí kapitole, už vymezení pojem samotné rodiny je poněkud komplikované. Neméně problematický je pak úkol definovat rodinu tradiční.

Přístupy je v podstatě možno rozdělit do dvou skupin: (1) tradiční rodina jakožto rodiny v konkrétním historickém období, (2) tradiční rodina jakožto rodina, která splňuje určité znaky.

Co se týče prvního přístupu, Horský a Seligová uvádí, že tradiční období odpovídá tomu, co je označováno jako společnost stavovská, či preindustriální. Jejím protikladem je pak historicky mladší společnost moderní, resp. občanská industriální společnost. Situaci komplikuje fakt, že tradiční společnost přecházela ve společnost moderní v různých částech Evropy v jinou dobu. Tento vývoj započal v Anglii již v 17. Století, ve Francii je spojen s velkou francouzskou revolucí, ve střední a východní Evropě pak revolucemi v r. 1848. V Rusku tento vývoj proběhl jen částečně a to až na počátku 20. století.¹⁶

Druhý přístup rodinu označuje za tradiční na základě určitých znaků, bez ohledu na historické období, v němž se vyskytuje. Je možné říci, že přitom pravděpodobně vychází z přístupu prvního. Buď využívá přímo znaků, které skutečně byly typické pro rodiny v tradičním období, nebo vychází ze znaků domnělých, které rodina v tradičním období ve skutečnosti vůbec nevykazovala.

Jedním z významů, v němž je pojem tradiční rodina užíván dle druhého přístupu, je rodina tvořená manžely a jejich dětmi. Na webové adrese www.tradicnirodina.cz¹⁷ je možné najít tuto definici: „*Za tradiční rodinu považujeme kompletní rodinu započatou manželstvím muže a ženy s jedním a více dětmi. Čím více dětí, tím lépe. K tradiční rodině je třeba počítat i prarodiče, kteří podporují své děti a jdou tak vzorem svým vnoučatům. V takové rodině se mohou děti naučit lásce na všech úrovních mezilidských vztahů a být tak dobře připraveni na život.*“¹⁸

Toto pojetí tedy odpovídá tomu, co je některými autory označováno za rodinu vůbec (v tomto kontextu by pak nebylo třeba zabývat se krizí tradiční rodiny, ale jednoduše krizí

¹⁶ HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 12.

¹⁷ *Tradiční rodina* [online]. 2005. [cit. 2011-03-07]. Dostupné z: <www.tradicnirodina.cz>.

¹⁸ Autoři stránek sami sebe označují za skupinu lidí, kteří chtějí posílit postavení tradiční rodiny v ČR i Evropě a kterých se dotkl fakt, že poslanci dne 13.2.2005 zamítli návrh zákona o registrovaném partnerství pouze rozdílem jednoho jediného hlasu.

rodiny). Nicméně jedná se o klasický případ užití pojmu tradiční rodina v jiném, než historickém kontextu – tradiční rodina se totiž vyznačovala necitelností vůči dětem, jak bude popsáno dále.

Na základě jejich znaku definuje tradiční model rodiny také Padrnos, který jej charakterizuje jako model patriarchální, kde muž je „hlavou rodiny“.¹⁹ Hargašová a Novák považují za základní znak tradičního manželství rodově dané role a povinnosti.²⁰

3.1 Rodina v tradičním období

Možný upozorňuje na to, že v tradiční rodině byl **sňatečný věk** vyšší, než je v obecném povědomí. Ženy se vdávaly po pětadvacítce (tedy za vrcholem fyziologické plodnosti), muži často až po třicítce.²¹

V zámožných vrstvách hrálo roli pravidlo primogenitury; brzy se mohl oženit pouze nejstarší syn (dědic), mladší byli odsouzeni čekat, zda nejstarší bratr nezemře a oni se nestanou dědici (další možností byla kněžská, či vojenská dráha). Mladší bratři tedy často volili staromládenecký styl života: „*Byly to chodící spermiové banky, živené rodem pro případ, že starší bratr zemře bez dědiců.*“²²

Rodiny s malým majetkem obývaly jednu domácnost a děti mohly založit vlastní rodinu, až když tuto domácnost jejich rodiče opustili (odešli na výminek, nebo zemřeli). Muži, kteří se vyučili, zase čekali na smrt svého mistra, neboť cechy hlídaly uzavřený počet živností ve městě, a nebylo tedy možné otevřít si živnost vlastní. Úplně chudí zase naráželi na to, že mezi šestnáctým a devatenáctým stoletím převládala tendence vrchnosti nepovolovat sňatky těm, u nichž nebyla naděje na založení hospodářství či živnosti.²³

Důvody pro uzavření manželství pak byly v předmoderní Evropě obvykle majetkové.²⁴ Láska v tradičním manželství nehrála roli. Mohla se sice časem vyvinout, nebo mohla existovat již před uzavřením sňatku, ale také v manželství nemusela v podobě citové či sexuální přitažlivosti nikdy existovat. „*Nikdo (...) nepředpokládal, že lidský pár bude žít ve stavu citového a sexuálního okouzlení ještě po třiceti letech soužití a dál, dokud ho skutečně smrt nerozdělí.*“ Tradiční manželství bylo založeno na převzetí trvalého závazku.²⁵

---

¹⁹ PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In: *Rodina a rodinné právo: historie současnost, perspektivy*. Renata Veselá et al. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. s. 50.

²⁰ HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 19.

²¹ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 47.

²² MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 48.

²³ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 47-50.

²⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 158.

²⁵ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 77.

Přesto **trvaly rodinné svazky** v minulosti dokonce ještě kratší dobu než dnes, a to díky vyšší úmrtnosti,²⁶ která byla nečekaně vyšší u žen: jednak často umíraly při porodu, jednak je v dobách hladu fyzicky silnější muži pravděpodobně „*odstrčily ženy od společné mísy*“. Vdovci si pak brali často výrazně mladší ženy, které je vzhledem k velkému věkovému odstupu přežívaly.²⁷ Možný uvádí, že jestliže tato žena měla majetek, často se znovu provdala – mnohdy opět za muže o generaci mladšího: „*Trpkost, s jakou to sledovali dorůstající dědicové, vysvětluje špatnou pověst macechy v našem lidovém podání lépe než její necitelný vztah k malým vydaným dětem*,“ neboť jak Možný dodává, ten byl v dané době běžný²⁸.

Sex byl pojímán jakožto „manželská povinnost“. Možný upozorňuje, že toto právo neměl jen muž vůči ženě, jak se často předpokládá²⁹: „*Oba, muž i žena, měli právo dostat, co jim z pojmu (...) lože manželského náleželo, a když se to jinak cítícímu se partnerovi nezdálo, volala ho církev k jeho povinnosti. A podporovala 'poškozeného', byť se domáhal svého práva i způsoby pro nás nepřijatelnými*.“³⁰

Dalším výrazným znakem tradiční rodiny je **rodově daná dělba rolí**. Hlavou rodiny je muž a žena je mu podřízena.³¹

Co se týče **vztahu k dětem**, vysoká úmrtnost novorozenců vedla k tomu, že rodiče do něj nemohli tolik investovat (v Evropě byla rozšířená praxe dávat jméno po otci tak dlouho, než se jeho nositel dožil dospělosti, děti tedy mohly dostat jméno svého zemřelého sourozence).³² Z toho důvodu mnoho dětí předčasně umíralo na nedbalost a špatnou péči (udušením, chladem, podvýživou – děti dostávaly vždy nejméně a v dobách hladu umíraly jako první)³³.

Na druhou stranu Možný dodává, že naše současná potřeba soukromí a vzestup individualizmu (viz dále) mohou mít kořeny právě v naší „*citově přetopené domácnosti*“, oproti dřívějšímu „*chladnějšímu citovému klimatu*“.³⁴

„*Dětství bylo ve středověku krátké, zhruba do osmi let. Pak se dítě stalo v jednom okamžiku dospělou osobou. V tu dobu začalo dítě buď pracovat v zemědělství, nebo šlo do učení, obvykle mimo domov*.“³⁵

²⁶ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 157.

²⁷ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 46-47.

²⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 47.

²⁹ O výlučném právu iniciovat styk a povinnosti ženy vyhovět mu hovoří např. HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 19.

³⁰ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 85.

³¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 23.

³² MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 41-42.

³³ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 42.

³⁴ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 44.

³⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. s. 27.

Nyní k **velikosti rodin**. Velkým omylem sociologie je předpoklad, že v předmoderní Evropě převládaly rodiny rozšířeného typu. Novější výzkumy tento původní předpoklad vyvrátily: rodiny sice byly v průměru větší, ale rozdíl není nijak výrazný (s výjimkou východní Evropy, kde sehrávaly rozšířené rodiny výraznější roli).³⁶ „Častá smrt činila ovšem nepravděpodobnou nejenom rodinu s více dětmi, ale i vícegenerační rodinu“. Možný dodává, že představa patriarchálního statku, kde vládne manželský pár nejstarší generace, s nímž žijí jeho děti s rodinami a snad ještě s přežívajícími prarodiči, je čistou historickou fikcí: „*Třigenerační rodina byla velmi nepravděpodobná a dnes zcela běžná čtyřgenerační téměř zcela vyloučena.*“³⁷

3.2 Od tradiční rodiny k moderní

Vývojem od tradiční rodiny po moderní se zabýval sociolog Lawrence Stone, který od 16. do 19. století rozlišil 3 fáze.

(1) Období od 16. stol. do první poloviny 17. století představuje tradiční rodinu, jak byla popsána výše – nukleární rodiny žijí v poměrně malých domácnostech, udržují úzké vztahy se svou komunitou včetně příbuzných. Rodina není středobodem citových vztahů, manželský pohlavní styk je považován za nutnost sloužící ke zplození dítěte. Volba partnera je podřízena zájmům rodičů. Romantická láska je opěvována v aristokratických kruzích, mimo ně je považována za jakousi nemoc.³⁸

(2) V přechodné fázi od poloviny 17. století do počátku 18. století roste důraz kladený na mateřskou a rodičovskou lásku a zároveň se zvyšují autoritativní pravomoci otce. Nukleární rodina se zřetelněji vymezuje vůči ostatním příbuzným a sousedům.³⁹

(3) Od 18. století se vyvíjí „*rodina spjatá úzkými citovými vazbami, která se ve své domácnosti těší značné míře soukromí a soustřeďuje se na výchovu dětí*“. Manželství je uzavíráno na základě osobní volby, která vychází z romantické lásky či sexuální přitažlivosti. Již není oslavována mimomanželská sexualita, ale naopak ta manželská. Dochází k oddělení pracoviště a bydliště a rodina tedy přestává být místem výroby hmotných statků a stává se spíše místem jejich spotřeby.⁴⁰ Tato podoba rodiny bývá označována jako moderní.

---

³⁶ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 157.

³⁷ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 46

³⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 157-158.

³⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 158.

⁴⁰ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 158.

4 Modernita a postmodernita

Jak uvádí de Singly, dějiny současné rodiny můžeme dělit na dvě období. První období (které odpovídá tomu, co je v sociologii označováno za období moderní) začíná v devatenáctém století a končí v 60. letech století dvacátého. V tomto období je na rozdíl od období tradičního možno pozorovat významné zaměření na interpersonální vztahy a na rozdíl od rodiny postmoderní vysokou hodnotu přikládanou manželství. „*Nezpochybňovaný referenční model tvoří tři prvky: manželská láska, přísná dělba práce mezi mužem a ženou a pozornost věnovaná dítěti, jeho zdraví a jeho výchově.*“⁴¹ Vývoj moderní rodiny vrcholí v 50. letech, které jsou označovány jako dekáda rodiny.⁴² Dochází k uznávání rodiny v poválečných ústavách, také Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 rodinu reflektuje⁴³; čl. 16 odst. 3 zní: „*Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu*“.

Ve společnosti panuje „*představa o rozkvětu pevné, šťastné dvougenerační rodiny, manželského páru v rodinném domku na předměstí, s funkčně (tradičně) oddělenými a vzájemně se doplňujícími rolmi muže a ženy a alespoň třemi dětmi.*“⁴⁴ V době, kdy je manželství „na vrcholu“ také dochází ke zvyšování požadavků, co se týče jeho kvality. Manželé si najednou musí „*rozumět jak v sexuální, citové a intelektuální oblasti, tak i v otázkách týkajících se výchovy dětí, v oblasti financí a prací v domácnosti.*“⁴⁵ A právě tyto vysoké nároky jsou jedním z příčin destabilizace manželství.

Zde bych ráda upozornila, že často je volání po tradiční rodině a jejích hodnotách ve skutečnosti voláním po této – moderní – rodině. Neboť rodina tradiční, jak již bylo řečeno, k dětem přistupuje zcela jinak a obecně se vyznačuje menším množstvím emoční vřelosti.

Konec 50. let je počátkem trendu snižování počtu dětí v rodině a zvyšování počtu rozvodů. Vzhledem k tomu, že děti vyrůstající v této době tento rozpor rétoriky a reality vnímaly, vyrůstá generace, která se začíná ptát na smysl tradiční rodiny. Pod vlivem marxizmu a feminizmu pak označuje koncept tradiční rodiny za ideologický a utlačující.⁴⁶

Šedesátá léta přinášejí změny, které se často skrývají pod tím, co je dnes nesprávně označováno jako „krize tradiční rodiny“. Zatímco během první poloviny dvacátého století

---

⁴¹ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 89.

⁴² MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 20.

⁴³ SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. s. 11.

⁴⁴ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 20.

⁴⁵ SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. s. 18.

⁴⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 20-21.

se stal samozřejmostí „požadavek, že muž má pracovat mimo domov, aby vydělal peníze na domácnost, a žena zůstává doma, aby se co nejlépe postarala o děti⁴⁷“, od šedesátých let je tento model kritizován, a to především pod vlivem feminizmu. V této době dochází k oslabení instituce manželství, rozvoji nesezdaného soužití a uzákonění rozvodu dohodou.⁴⁸ (Je nutné si uvědomit, že v českých zemích je vývoj ovlivněn érou totality, která v podstatě veškeré tyto změny odsunula až do porevoluční doby. Také rozvod dohodou přináší až tzv. velká novela v roce 1998.)

Chtěla bych upozornit čtenáře, že také pojem moderní rodiny bývá někdy používán v rozporu s historickým kontextem, např. Hargašová a Novák popisují moderní model manželství jakožto egalitářský model bez rodově dané dělby práce⁴⁹. Moderní model se však rodovou dělbou rolí vyznačuje, změna přichází až s postmodernitou.

4.1 Individualismus

Za hlavní příčinu postmoderních změn je považována hluboká změna hodnot. Vliv generace, která dospívá v šedesátých letech, je velmi významný především kvůli velikosti této generace – jedná se o generaci baby boomu 40. let.⁵⁰ Je to první generace, která nezažila válku a nebyla tedy vystavena každodenním zápasu o přežití. Zažívá sexuální revoluci, odtabuizování sexuální tematiky, dostupnost účinné antikoncepce. Charakterizuje ji „revolucionářský“ postoj vůči autoritám a všemu, co reprezentuje minulost – včetně instituce rodiny.⁵¹

Filozofie, která začíná převládat, a která má na rodinu velmi významný vliv, je individualismus. Vyznačuje se hledáním vlastní nezávislosti, ale také tolerancí vůči druhým, není ho tedy možné ztotožňovat s egoizmem, přemrštěnou sebeláskou: „*jde o životní zásadu: nezatěžovat bližního, nezáviset na bližním, neodcizit se sám sobě, nenechat se chytit do pasti, pracovat na sobě, vydobýt si autonomii*“. Nicméně individualismus je určitou překážkou rodinného chování: „*Individualista se ale nemůže bez obtíží, váhání nebo i výčitek zavázat k trvalému svazku a dělat sliby, jaké se dosud v Evropě vyžadovaly od manželů*.“⁵²

„*Základní buňkou společnosti už není rodina, ale jednotlivec*.“⁵³ Tato filosofie odstartovala proces změn, které vedly až k dnešní podobě postmoderní rodiny.

⁴⁷ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 89-90.

⁴⁸ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 90.

⁴⁹ HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 20.

⁵⁰ Mezi příčiny baby boomu patřila zřejmě ztráta řady příbuzných v průběhu válečného období, ale také nedostatek jiných možností trávení volného času, omezená možnost cestování, nedostatek finančních prostředků.

⁵¹ SULLEROTOVÁ, E. *Križe rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. s. 19-38.

⁵² SULLEROTOVÁ, E. *Križe rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. s. 39.

⁵³ SULLEROTOVÁ, E. *Križe rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. s. 40.

4.2 Přehled změn 2. poloviny 20. století.

Uvedený výčet změn je kompilací změn uvedených Možným⁵⁴ a Plaňavou⁵⁵:

- **Pád monopolu rodiny na legitimní sex.** Předmanželský sex se stává všeobecně legitimním, relativizuje se i monopolní právo manžela na sex druhého manžela.
- **Rodina začíná ztrácet monopol na legitimizaci plození dětí.**
- **Oddělení pohlavního styku od početí** v důsledku rozvoje antikoncepčních metod.
- **Oslabení vlivu rodičů na výběr manželského partnera.**
- **Pojetí manželství jakožto společenské smlouvy**, která je vypověditelná kteroukoliv ze stran (namísto křesťanského „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“).
- **„Vyvlastnění“ řady tradičních funkcí rodiny.** Vzdělávání převzala škola, socializaci v rodině částečně supluje média. Péči o nemocné, staré a postižené převzaly nemocnice a sociální zařízení. *„Rodině zůstal konzum, zábava a citové bezpečí“*⁵⁶.
- **Pokles porodnosti** v souvislosti s masově dostupnou antikoncepcí od pol. 70. let: *„Rodina nejenže ztratila monopol na plození dětí, ona přestala namnoze mít děti vůbec.“*⁵⁷
- Změnila se povaha práce, která nevyžaduje fyzickou zdatnost: *„to, že je žena fyzicky slabší, než muž, ji už v zaměstnání nehandicapuje; hloupější není“*⁵⁸. Od konce padesátých let tedy se **profesní kariéra stává pro ženy stejně důležitou jako pro muže.**
- **Prodloužení období mládí a dospívání**, které je nejpatrnější u vysokoškoláků, kteří bývají dlouho finančně závislí na rodičích.
- **Důraz na osobní uspokojení, zvýšení nároků na osobní spokojenost.**
- **Akcent na lidská práva**, která se však mohou střetávat případně i vzájemně vylučovat. *„Jakožto jedinec má každý právo mít děti, aniž by tedy musel žít v manželství s osobou opačného pohlaví. Děti však zase mají právo na oba rodiče.“*⁵⁹
- **Rozvolnění společenských norem.** Je akceptováno, co bývalo nepřipustné, např. předmanželský a mimomanželský sex, homosexualita, rozvody, nesezdaná soužití. Plaňava však dodává, že stejně tak je v dnešní společnosti nepřipustné, co dříve bylo považováno za běžné, např. kruté tělesné trestání dětí, právo první noci atd.
- **Změna hodnotových orientací.** *„Současník většinou považuje za správné investovat čas, energii a peníze do něčeho jiného (...) než lidé kolem roku 1900 či dříve.“*⁶⁰

⁵⁴ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 21-23.

⁵⁵ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. s. 129-132.

⁵⁶ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 22.

⁵⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 22.

⁵⁸ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 23.

⁵⁹ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. s. 130.

5 Současná podoba rodiny

5.1 Rozvodovost

5.1.1 Manželství: křehké zboží

Jak již bylo řečeno, postmodernista přináší zcela nový hodnotový systém, který z manželství vytváří velmi nestabilní instituci. Vedle toho však postmoderní společnost klade velký důraz na vztahy. Přestože tedy současným ideálem není ani tak šťastná rodina, jako spíše šťastný jednatel, rodina zůstává prostředkem, jak osobního štěstí dosáhnout⁶¹. Hodnotový systém vycházející z individualizace sice nepotlačuje potřebu uzavírat manželství, ale „činí méně přijatelným takový svazek, který nenapomáhá k budování osobní identity“⁶².

Manželství uzavírána povětšinou „z lásky“, na rozdíl od tradiční rodiny: „*Transcendentní garance svazku slábne a mizí. Na její místo nastoupil prvek tak prchavý, jako je láska, založená na sexuální přitažlivosti.*“⁶³

Oproti tradiční hodnotě oddanosti manželskému stavu, se objevuje hodnota nezávislosti. „*V moderním pojetí žena přestává odvozovat svou sociální identitu od muže a muž ze svých rodinných svazků.*“ Zdrojem vzájemné nezávislosti se stává práce a povolání, zájmy (často rozdílné) a přátelé. Nezávislost na jedné straně vede ke zlepšení vztahů mezi manžely, protože „*pro svého partnera získáváme na ceně (...) zejména tím, že jsme mu ve své odlišnosti podnětem, přínosem a výzvou.*“ Zároveň je však také destabilizujícím prvkem: „*Manželská láska jako vztah dvou relativně nezávislých individualit je zajisté vztah velmi krásný – ale také velmi křehký, jako celé moderní manželství.*“⁶⁴ Podobně uvádí de Singly na základě výzkumu autorů Kellerhals, Languin, Perrin a Wirth z roku 1985: „*Čím více manželé akceptují systém hodnot, ve kterém mají vzájemné vztahy mezi nimi především trvale podporovat jedince v hledání jeho vlastního já, tím je manželský pár křehčí.*“⁶⁵

Za nejvýznamnější změnu v manželství považuje Možný posun od hodnoty sebeobětování k hodnotě seberealizace. „*At' se to zdá současníkům jakkoli podivné, sebeobětování bylo chápáno jako jedna z nejvýznamnějších slastí, které manželství přináší.*“

---

⁶⁰ PLANAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. s. 132.

⁶¹ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 91.

⁶² SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 112.

⁶³ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 22.

⁶⁴ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 83.

⁶⁵ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999, s. 113.

Postupem času však získalo spíše negativní význam a je přípustné nanejvýše vůči dětem.⁶⁶ Hodnotou současného manželství se stává seberealizace. Manžel má toho druhého v jeho seberealizaci podporovat a oceňovat jeho jedinečnost. Samozřejmě, že problém nastane ve chvíli, když se partneři neslučují ve své touze po seberealizaci.⁶⁷

Ovšem i pro tento případ vyvinula postmoderní doba řešení: manželé se jednoduše rozvedou. Současné manželství je totiž založeno na volbě, která může být i opakovaná, pakliže si prvního (druhého, třetího...) partnera zvolím nevhodně, nebo pakliže se volba ukáže jako nevhodná v důsledku osobnostního vývoje obou manželů.⁶⁸ De Singly uvádí, že se „*snižuje význam a důležitost přesvědčení, že jedním z cílů manželství je stálost a jeho dlouhé trvání. (...) Trvání páru má hodnotu jen tehdy, pokud partner i nadále uspokojuje toho druhého tak, jak očekával*“⁶⁹.

Další významnou změnou je upuštění od dělby práce na základě pohlaví. Postmoderní model manželství „*je postavený na tezi, že manželské a rodinné role jsou relativně nezávislé na příslušnosti k pohlaví (gender) a že je možné vytvářet různé variace vnitřního fungování, rozdělení rolí a povinností.*“ Jaké povinnosti na sebe který z manželů vezme, pak závisí na jeho typu osobnosti, fyzických možnostech a profesní kariéře. V tomto modelu může být tedy například živitelkou manželka, zatímco muž je na rodičovské dovolené – „*jen rodit musí ženy.*“⁷⁰ Pokud ovšem manželé děti chtějí. Stále častěji totiž lidé zůstávají celoživotně bezdětní, a dalo by se tedy říct, že „rodit nemusí nikdo“.

Nositelkami tohoto nového modelu rodinného chování jsou především vzdělané ženy.⁷¹ Egalitární přístup má však i maskulinní variantu, kterou je možné vidět např. v požadavku, aby nebyly při svěřování nezletilých dětí do péče preferovány matky.⁷²

Řada autorů se vyjadřuje v tom smyslu, že tento model je spíše než realitou stále ideálem. Změna nastala v tom, že ženy dnes již většinou chodí do zaměstnání, ale stále zůstávají méně placené, a tedy i ekonomicky závislé na muži⁷³. Padrnos k egalitářskému modelu uvádí: „*Současný (tj. 90. let) rodinný model se stále více přibližuje rodinnému modelu*

---

⁶⁶ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 83.

⁶⁷ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 84.

⁶⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 77.

⁶⁹ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999 s. 111-112.

⁷⁰ HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 20.

⁷¹ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 44.

⁷² PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. s. 106.

⁷³ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999 s. 114.

egalitářskému, nicméně zůstává skutečností, že tento model rodiny je stále spíše romantickým ideálem.⁷⁴

Miňhová a Prunner označují flexibilitu rolí, které byly dříve striktně vymezené, za jeden z problémů současné rodiny.⁷⁵ Podobně Hargašová a Novák uvádí: „Ve skutečnosti problém spočívá hlavně v tom, kdo se má komu přizpůsobit a jak si rozdělit povinnosti“.⁷⁶

Tomu odpovídají i zjištění, že manželství dodržující pohlavní dělbu rolí jsou stabilnější. „Nejnovější výzkumy (...) naznačují, že to budou spíše rodiny, které se shodnou na tradičních rolích muže a ženy, jež budou patřit k většině rodin zanikajících tradičně až úmrtím jednoho z manželů⁷⁷“. Plaňava dospěl na základě výzkumu k hypotéze, že „znakem funkčnosti soužití je spíše takové rozdělení činností v domácnosti, kdy žena dělá většinu prací a muž pomáhá; v dysfunkčních soužitích mívá žena na svých bedrech vše⁷⁸“. Ideální se tedy zdá tradiční dělba lehce narušená výpomocí muže v domácnosti.

To je zajímavé zjištění – obzvláště v kontextu toho, že lidé v dnešní době neodmítají instituci manželství, ale jeho tradiční podobu, jak uvádí Hargašová a Novák.⁷⁹ To potvrzuje i de Singly: „Manželství není atraktivní v případě, kdy je chápáno jako možné uzavření se do předem určených rolí.“⁸⁰ Také Willi uvádí: „Sňatek může vyvolat strach, že se najednou objeví patriarchální a tradiční vztahové struktury.“⁸¹

Nároky kladená na manželství jsou tedy velmi vysoké a je otázkou, zda je instituce manželství schopna je vůbec naplnit, zvláště když od 19. století se délka celoživotních manželství zdvojnásobila⁸².

---

⁷⁴ PADRŇOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In: *Rodina a rodinné právo: historie současnost, perspektivy*. Renata Veselá et al. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. s. 50.

⁷⁵ MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2000. s. 143.

⁷⁶ HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 18.

⁷⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 228-229.

⁷⁸ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. s. 114.

⁷⁹ HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. s. 19.

⁸⁰ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 88.

⁸¹ WILLI, J. *Psychologie lásky*. Praha: Portál, 2006. s. 126.

⁸² GOODY, J. *Proměny rodiny*. Přeložila Petra Diestlerová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 192.

5.1.2 Rozvodové chování

Vysoká rozvodovost je jedním z nejvýznamnějších fenoménů, kterým se moderní rodina významně liší od té tradiční. ČR se dlouhodobě řadí mezi země s nejvyšší rozvodovostí⁸³. Úhrnná rozvodovost v roce 2009 činila 46,7%.⁸⁴ Hrušáková a Králíčková však upozorňují, že míra rozvodovosti zahrnuje i opakované rozvody, čímž se vytváří „mýtus“ o rozvodu každého druhé či třetího manželství, který může přispívat k prorozvodovým postojům.⁸⁵

De Singly upozorňuje, že zatímco dříve o rozchodu manželů rozhodovala smrt, dnes se většinou jedná o jejich svobodné rozhodnutí.⁸⁶ „*V současné době je rozvod chápán jako legitimní řešení sporu mezi manžely.*“⁸⁷ Nestabilní jsou hlavně mladá manželství, ani zvýšení sňatečného věku tedy není možné považovat za projev větší rozvážnosti a odpovědnosti partnerů.⁸⁸

Jaké jsou tedy vlastně **důvody rostoucí rozvodovosti**? Giddens uvádí tyto: (1) manželství již dnes příliš nesouvisí s potřebou předávat majetek a status na další generaci, (2) rostoucí nezávislost žen, díky níž již není manželství nutným ekonomickým partnerstvím, (3) celkově větší prosperita a z ní plynoucí možnost obou partnerů vytvořit po rozvodu samostatnou domácnost, (4) rozvod dnes již neznamená sociální stigma (což je zároveň i důsledek zvýšené rozvodovosti), (5) rostoucí tendence k hodnocení manželství podle míry osobního uspokojení (viz již zmíněná individualizace a potřeba autonomie).⁸⁹

Kratochvíl upozorňuje na to, že na rozvodovost má vliv také určité prorozvodové klima: „*Zatímco dříve působil faktor veřejného mínění s nepříznivým hodnocením rozvodů a s předsudky vůči rozvedeným osobám jako faktor protirozvodový, došlo v posledních letech, zejména ve velkých městech, k posunu opačným směrem a veřejné mínění často rozvodové tendence podporuje.*“⁹⁰ Sullerotová uvádí, že hrdinkou filmů již není žena, která zůstane v manželství „kvůli dětem“, ale ta, která má odvahu odejít a stát se nezávislou.⁹¹

⁸³ KUCHAŘOVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 46.

⁸⁴ Obyvatelstvo : Vybrané demografické údaje. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. Český statistický úřad, 2011. [cit. 2011-06-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#01>.

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 118.

⁸⁶ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999 s. 88.

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 118.

⁸⁸ KUCHAŘOVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 46-47.

⁸⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 165.

⁹⁰ KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 218.

⁹¹ SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Přeložila Helena Beguivínová. Praha : Karolinum, 1998. s. 51.

V tom, zda je možnost relativně snadného rozvodu **přínosem, či ukazatelem krize tradičních hodnot** se autoři rozcházejí. S negativním nazíráním rozvodu je možné se setkat např. u Padrnose, který rozvod označuje za sociálně patologický jev: „*je vždy důsledkem selhání partnerů, jednoho či druhého, vesměs obou, v té či oné míře udržet po celou dobu života manželský svazek.*“⁹² Naproti tomu je relativně snadný rozvod možné vnímat jako vymoženost, která umožňuje partnerům opustit nefunkční svazek. „*V některých případech není ani možné, ani účelné udržet manželství jako svazek, který by trvale uspokojoval potřeby obou partnerů. Jeden z manželů nebo oba manželé se rozhodnou k rozvodu, nebo je rozvod objektivně žádoucí, protože manželství neplní své funkce.*“⁹³ Já se ztotožňuji s názorem Giddense: „*Lze jen obtížně posoudit, zda u vysoké rozvodovosti převažují pozitiva nebo negativa. Tolerantnější přístup umožňuje ukončit neuspokojivý vztah bez rizika společenského stigma. Na druhé straně však rozpad manželství téměř vždy představuje emocionální zátěž a může jedné straně nebo i oběma způsobit také finanční obtíže.*“⁹⁴

Proces rozvodu má negativní dopad na psychiku rozvádějících se manželů. Novák a Průchová uvádějí, že rozvod má na psychiku dopad srovnatelný s úmrtím někoho blízkého⁹⁵. Z psychologického hlediska se rozvod skládá z několika fází; rozvod emocionální, právní, ekonomický, rodičovský a společenský. „*Končí dosažením nezávislosti na bývalém manželovi a na rozvedeném manželství. Důležité je i dosažení přiměřené spolupráce obou bývalých manželů ve vztahu k dětem, které byly jednomu z nich svěřeny do výchovy.*“⁹⁶

Další diskutovanou otázkou je **vliv rozvodu na děti**, viz níže.

5.1.3 Doplněné rodiny

Možný upozorňuje, že vzhledem k počtu rozvodů a opakovaných manželství, z nichž se často rodí děti „*vzniká nová, neobyčejně komplikovaná a variabilní síť rodinných vztahů. Dá se tedy očekávat, že pozornost se přesune od výzkumů spořádanosti rodiny a od studií rozvodu směrem k tomu, co následuje potom.*“⁹⁷

Jak uvádí Giddens, opakovaná manželství zahrnují řadu různých „variací“ – zda jeden či oba manželé byli rozvedeni nebo ovdověli, zda mají z předchozích vztahů děti a zda se narodí děti do nového manželství – je tedy třeba být opatrní při zobecňování.⁹⁸

⁹² PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In: *Rodina a rodinné právo: historie současnost, perspektivy*. Renata Veselá et al. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. s. 14.

⁹³ KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 217.

⁹⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 165.

⁹⁵ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 9.

⁹⁶ KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 217.

⁹⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 229-230.

⁹⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 170.

„Přinejmenším statisticky jsou následná manželství méně úspěšná, než první, neboť vykazují vyšší procento rozvodů. To ovšem neznamená, že by byla předem odsouzena k nezdaru. Lze předpokládat, že lidé, kteří se už jednou rozvedli, kladou na manželství vyšší nároky, než druzí, a pokud se jejich očekávání nesplní, je pro ně méně obtížné rozvést se ještě jednou.^{99c}. Nicméně po překonání zhruba prvních dvou let, kdy jsou doplněné rodiny méně stabilní v důsledku ustavování nových rolí a pravidel, bývají stabilnější než tradiční nukleární rodiny.¹⁰⁰

Sobotková uvádí, že doplněné rodiny musí být schopny větší flexibility a adaptability, z toho důvodu také: „*děti v nevlastních rodinách nemáme vidět jednostranně jako oběti situace, ale uznat i pozitiva: děti se učí modelu mnohočetných rolí, mají šanci vidět své rodiče šťastnější než dříve, učí se přizpůsobovat.*^{101c}

Co se týče opakovaného manželského vztahu, jeho specifika spočívají především v tom, že často mají manželé již děti – ty jsou tedy ve vztahu přítomny od začátku a partneři tak nemají tolik prostoru na budování vzájemného vztahu. Zároveň může být nový partner, kterému rodič věnuje spoustu energie, vnímán ze strany dětí jako sok.¹⁰²

Giddens uvádí tyto zdroje problémů: (1) děti mají někde svého biologického rodiče, který na ně může mít značný vliv, (2) často skřípe spolupráce mezi rozvedenými partnery, (3) různé návyky a představy o správném chování u dětí z jednotlivých rodin. Giddens uvádí, že vztahy s nevlastními příbuznými nepřináší až moderní doba, nicméně potíže spojené s novým sňatkem po rozvodu něčím novým jsou.¹⁰³

Sobotková za nejvíce stresující aspekt života nevlastních rodin označuje právě rodičovství. Psychologové se shodují v tom, že nevlastní rodič by měl fungovat spíše jako přítel a rádce, primární odpovědnost za výchovu dětí by alespoň v prvních letech měl nést biologický rodič. Především je však třeba při volbě „strategie“ brát v úvahu věk dítěte.¹⁰⁴

Jednou z příčin stresu nevlastních rodičů je mýtus okamžité lásky, který vyjadřuje společenské očekávání, že nevlastní rodiče budou automaticky a hned milovat děti svého partnera, jako by byly jejich vlastní. Tomu však nemusí zdaleka vždy tak být. „*Z poradenské praxe vyplývá, že mnoho nevlastních matek je zaskočeno svými ambivalentními pocity vůči nevlastním dětem (...).*“¹⁰⁵

---

⁹⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 171

¹⁰⁰ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 187.

¹⁰¹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 186.

¹⁰² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 183.

¹⁰³ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 171-172.

¹⁰⁴ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 184.

¹⁰⁵ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 180.

5.2 Netradiční formy soužití

Nejen, že je manželství křehkým zbožím, ale také se po něm snížila poptávka. Sňatek je čím dál častěji nahrazován jinými formami soužití.

5.2.1 Nesezdané soužití

Nesezdané soužití, někdy také označované jako kohabitace „*označuje stav, kdy spolu dvojice partnerů žije v sexuálním vztahu, aniž jsou manželi (...)* Zvláště běžnou se stala tato forma svazku mezi studenty“. Dle Giddense je kohabitace často experimentálním stadiem před vstupem do manželství. „*Mladí lidé, kteří spolu žijí, většinou mají v úmyslu se jednou oženit či provdat (ne však nutně za současného partnera)*.“¹⁰⁶ S tím souhlasí Kuchařová, když kohabitaci označuje jako „manželství na zkoušku“. Nicméně dodává, že s rostoucí tolerancí i preferencí faktických manželství, se zvyšuje pravděpodobnost jejich nárůstu.¹⁰⁷

Sullerotová však uvádí, že se jedná o zcela nový fenomén, ne pouze „předfází“ manželství. Na to je možné usuzovat z těchto skutečností: (1) Velká část lidí, kteří žijí v nesezdaném soužití, se nikdy nevezmou, (2) nesezdané soužití nevolí jen dvojice, které nechtějí děti, (3) spolu žijící nesezdaní partneři se častěji rozcházejí, než manželé, (4) v důsledku rozšíření nesezdaného soužití se nesnížila rozvodovost (jak by se dalo očekávat, pokud by volné soužití skutečně bylo zkouškou, zda si daného partnera vzít, či ne), ale naopak se snížila odolnost manželství, (5) nesezdané soužití nekopíruje manželské soužití, ale vyznačuje se řadou odlišných znaků: odmítání založit manželskou dvojici a spříznit obě rodiny, odmítání dlouhodobého závazku, odmítání ekonomické solidarity mezi partnery, potřeba volnosti jednotlivce a autonomie.¹⁰⁸ Vedle toho také nesezdané soužití není fenoménem objevujícím se pouze u mladých párů. Jak uvádí Kuchařová, mezi staršími páry žijí v nesezdaných soužitích především rozvedení.¹⁰⁹

Český právní řád nesezdané soužití nijak nedefinuje a neexistuje ani žádná ucelená úprava právních poměrů mezi nesezdanými partnery, jako v případě manželství či registrovaného partnerství. Přesto se však do právního řádu promítá. Podrobně se budu nesezdaným soužitím zabývat v právní části práce.

---

¹⁰⁶ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 179.

¹⁰⁷ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 50.

¹⁰⁸ SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Přeložila Helena Beguivínová. Praha : Karolinum, 1998. s. 45-55.

¹⁰⁹ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 50.

5.2.2 Soužití homosexuálních partnerů

Česká republika patří mezi země, které homosexuálním párům umožňují registraci jejich partnerství. Úprava je obsažena v zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „ZRP“), který nabyl účinnosti 1. července 2006. Přijetí zákona provázela bouřlivá debata a zákon má řadu odpůrců. Zdá se, že soužití homosexuálních párů je z postmoderních forem soužití tou nejvíce diskutovanou.

V současné době se odhaduje výskyt homosexuality u mužů v západní kultuře na 5 až 10% a u žen na 3 až 5%. Tyto údaje však mohou být ještě vyšší, neboť mnoho lidí svou sexuální orientaci nepřiznává.¹¹⁰

Etiologie homosexuality dosud není objasněná. Většina psychologických studií uvažuje o interakci biologických vlivů (tedy vrozenosti homosexuality) a vlivů psychosociálních (tedy získání homosexuality působením vnějších vlivů).¹¹¹

Homosexuální menšina ve společnosti zviditelňuje a také dochází k jejímu tolerantnějšímu přijímání, nicméně stále s sebou nese jistou stigmatizaci. Na rozdíl od rasové stigmatizace mají homosexuální chlapci a dívky málokdy homosexuální rodiče, kteří jim tak nemohou pomoci pochopit jejich menšinový status v dominantní kultuře.¹¹²

Zatímco k samotnému soužití homosexuálních párů je společnost stále tolerantnější, „tolerance okolí k homosexuálnímu páru často rázem opadne, když se ho týká rodičovství.“ U nás sice adopce homosexuálními páry uzákoněna není, přesto však samotná registrace partnerství bývá někdy odsuzována právě proto, že je považována za první krok na cestě k adopci. Takové vyjádření jsem našla např. na stránkách www.tradicnirodina.cz: „Navíc, ze zkušeností se zeměmi, kde tento zákon vstoupil v platnost je známo, že registrovaným partnerstvím snaha skupin G&L (gayů a lesbiček) zdaleka nekončí a i když to nyní popírají, usilují i o adopci dětí.“¹¹³

Nicméně je třeba dodat, že adopce homosexuálními páry má v široké veřejnosti také své přívržence. Krajním pólem je bezvýhradné schvalování adopce, často s argumentací, že milující rodiče jsou bez ohledu na jejich pohlavní orientaci vždy lepší, než ústavní výchova.

Z psychologického hlediska je nutné zmínit, že dosavadní výzkumy neprokázaly žádnou významnou odlišnost v rodičovství heterosexuálních a homosexuálních párů.¹¹⁴

¹¹⁰ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 189.

¹¹¹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 190.

¹¹² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 189-190.

¹¹³ MUSIL, D. Kdo jsme : Nesouhlas se zákonem o Registrovaném Partnerství. *Tradiční rodina*. [online]. 2005. [cit. 2011-03-20]. Dostupné z: http://www.tradicnirodina.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=26

¹¹⁴ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 191.

Většina dostupných zahraničních výzkumů také popírá, že by vývoj dětí vychovávaných homosexuálním párem byl jakkoliv ohrožen (po stránce sexuální orientace i celkového psychického zdraví). Sobotková však dodává, že problém těchto výzkumů je, že většinou zkoumají děti narozené do heterosexuálního vztahu, které následně vychovává jejich lesbická matka spolu se svojí partnerkou.¹¹⁵

Otázka adopce nepřibuzným homosexuálním párem je o něco komplikovanější. Souhlasím se Sobotkovou, která zastává spíše konzervativní postoj vůči předávání biologicky nepřibuzných dětí do péče homosexuálním párům (a dodává, že tento postoj by měl být nezávislý na toleranci bezdětných homosexuálních párů). Uvádí, že bychom měli vycházet především z potřeb adoptovaných dětí, pro které může být odlišnost jejich adoptivních rodičů dalším břemenem. Jako další argument uvádí, že homosexuální páry jsou často izolovány od svých vlastních rodin a vzor opačného pohlaví, který děti z neúplných rodin často mají právě v podobě blízkých příbuzných, u dětí homosexuální rodičů chybí úplně.¹¹⁶

Diskutování otázky rodičovství homosexuálních párů se však netýká jen adopce, ale také svěřování dítěte po rozvodu do péče homosexuálního rodiče. Sobotková uvádí, že „*pokud homosexuální orientace otce či matky vyjde najevo v době kolem rozvodu, je málo pravděpodobné, že této osobě budou svěřeny děti.*“¹¹⁷ Nevidím důvod, proč by biologičtí rodiče, kteří doposud své dítě vychovávali, měli být znevýhodňováni pouze na základě své homosexuality. Vyjevením sexuální orientace se přece z nikoho nestane horší rodič.

5.3 Co přinesla postmodernita dětem

5.3.1 Děti je méně...

Úhrnná plodnost v roce 2009 činila 1,492 dítěte na ženu¹¹⁸. Přitom tzv. záchovná plodnost, tj. počet dětí, který v další generaci obnovuje alespoň stejný počet potencionálních matek je 2,1 dítěte na ženu¹¹⁹.

Možný uvádí, že pokles porodnosti je logickým důsledkem snížené dětské úmrtnosti: „*Děti už nejsou plozeny do zásoby, jako rodinná rezerva pro případ smrti některého z nich.*“ Rodí se jich tolik, kolik jejich rodiče považují za přiměřené svým plánům a hodnotám.¹²⁰ Zároveň čím méně dětí se rodí, tím jsou vzácnější. Čím jsou děti vzácnější, tím více je do nich

¹¹⁵ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 196.

¹¹⁶ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 197.

¹¹⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 196.

¹¹⁸ Obyvatelstvo : Vybrané demografické údaje. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. Český statistický úřad, 2011. [cit. 2011-06-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#01>.

¹¹⁹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 267.

¹²⁰ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 55.

investováno a stávají se tedy i nákladnější. A čím jsou děti nákladnější, tím méně si jich rodiče mohou dovolit. Možný hovoří o smyčce posilující se zpětné vazby: snížení počtu dětí vede k dalšímu snižování jejich počtu.¹²¹

Nicméně snížený počet dětí neznamená, že všichni mají méně dětí. Dochází spíše k tomu, že rodinné chování nabývá mnoha forem: roste počet bezdětných žen, ale stále existují rodiny, které mají vyšší počet dětí.¹²²

Významný vliv na snižování porodnosti má především měnící se hodnotová orientace: „*rodičovství je hodnotou konfrontovanou s úsilím o dosažení úspěchu a společenského postavení, uplatnění individuálních schopností a vzdělání, dosažení lepší kvality života.*“¹²³ Matoušek naráží na již zmíněnou problematiku individualizace a potřebu osobní autonomie, kterou staví do protikladu k rodičovství „*Dilema je jasné: prioritou nemůže být osobní rozvoj rodiče a zároveň plné uspokojení potřeb dítěte. (...) musí mít jedno před druhým přednost.*“¹²⁴ Podobně uvádí Možný: „*Dítě je pocíťováno jako element brzdící individualizaci. Rodičovský vztah je posledním vztahem, který nelze vzít zpět, jediným přetrvávajícím primárním vztahem, jenž je fatálně nezrušitelný*“¹²⁵.

Počet dětí v rodině nejvíce ovlivňuje především vzdělanost rodičů: „*Lidé s vyšším vzděláním mívají hlavně v důsledku delšího studia a náročnějšího povolání první dítě ve vyšším věku a také celkově nižší počet dětí*“¹²⁶. Dle mého názoru zde může hrát roli i to, že vzdělanější lidé mají větší ambice a nároky na kvalitu života – posun hodnotové orientace je u nich tedy výraznější.

Za příčinu je možné považovat jednak rostoucí počet celoživotně bezdětných jedinců, jednak odkládání rodičovství.

Hašková rozlišila čtyři faktory ovlivňující rozhodnutí k celoživotní bezdětnosti: (1) situační faktor (partnerská, zdravotní a pracovní situace), (2) ekonomický faktor (příjmová a bytová situace), (3) ideový faktor (zájmy a přesvědčení) a (4) faktor touhy po dítěti.¹²⁷ Mladí lidé ve větší míře kladou důraz na ekonomický faktor.¹²⁸ Zajímavé je, že „*obavu*

¹²¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 242.

¹²² KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 47.

¹²³ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 49.

¹²⁴ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. s. 11.

¹²⁵ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 240-241.

¹²⁶ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 47.

¹²⁷ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 100.

¹²⁸ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 105.

*z neschopnosti finančního zabezpečení rodiny akceptují jako důvod celoživotní bezdětnosti zejména lidé s vyššími příjmy a s vyšší životní úrovní*¹²⁹.

Dalším důvodem je menší společenský tlak na ženu. Sobotková uvádí, že „*negativní stereotyp bezdětné ženy již není tak silný jako dřív, kdy žena, která neplánovala děti, byla považována za sobeckou, chladnou, případně nešťastnou či citově nestálou*“¹³⁰. K oslabování představy mateřství jako životního poslání ženy u nás dochází již od 90. let.¹³¹ Nicméně oproti zemím, v nichž začalo docházet ke snižování porodnosti dříve a v nichž je celoživotní bezdětnost považována za variantu plnohodnotného života, u nás je přes nárůst podílu bezdětných v populaci stále rodičovství považováno za součást identity dospělého člověka.¹³² Také v médiích je trend nízké plodnosti popisován jako společenský problém¹³³. Dá se však předpokládat, že i v tomto směru časem „doženeme“ západní Evropu.

Dle Sobotkové je odkládání mateřství buď důsledkem životních okolností, např. setkání s vhodným partnerem až v pozdějším věku, dřívější problémy s otěhotněním apod., nebo žena mateřství odkládá záměrně z důvodu pocitu emocionální připravenosti mít dítě, kterého žena dosáhla až v pozdějším věku, nebo kvůli pocitu finanční jistoty, či z profesních důvodů.¹³⁴ Další důvod uvádí Hašková: „*mezi mladými lidmi dochází k prodlužování období spění k rodičovství, během něhož není bezdětnost nijak problematizována*“¹³⁵.

Přestože z psychologického hlediska není možné říci, že by byli starší rodiče lepšími či horšími než ti mladší¹³⁶, určitá rizika pozdní mateřství přece jen přináší. Je třeba počítat s tím, že již mohou mít problémy s otěhotněním a je u nich také nižší pravděpodobnost dalších dětí¹³⁷ – ke zdravotním důvodům přidává Hašková partnerskou či pracovní situaci¹³⁸. Pozdní mateřství s sebou nese také medicínská rizika: riziko indukovaného porodu, císařského řezu, vyšší riziko Downova syndromu. Větší rozestup mezi jednotlivými generacemi může mít také vliv na populační vývoj.¹³⁹ Pozdní mateřství tak výrazně přispívá k trendu snižování porodnosti.

¹²⁹ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 116.

¹³⁰ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 156.

¹³¹ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 111-112.

¹³² HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 109-110.

¹³³ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 108.

¹³⁴ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 159.

¹³⁵ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 174-175.

¹³⁶ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 160-161.

¹³⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 159.

¹³⁸ HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. s. 174-175.

¹³⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 159-160.

5.3.2 ...což může mít závažné důsledky pro jejich generaci a generace další

Snižování počtu dětí je součástí procesu demografického stárnutí v ČR, tj. zvyšování podílu nejstarších obyvatel v populaci. Stárnutí obyvatelstva je vnímáno především jako sociálně ekonomický problém. Navíc v současné době zvětšuje podíl produktivní části obyvatelstva silná generace let 1973-1979; přechodem této generace do poproduktivního věku by tedy mohlo při současném trendu nízké porodnosti dojít k významné změně struktury obyvatelstva ve prospěch poproduktivní složky. Kuchařová upozorňuje také na dopady stárnutí obyvatelstva na subjektivní prožívání stáří a mezigenerační vztahy v rodinách.¹⁴⁰

Dalším důsledkem nízké porodnosti je „vymírání národa“. Dle názoru Kuchařové je v případě tak malého národa, jako je ten náš, alespoň zachování dosavadního počtu obyvatel podmínkou hospodářské a kulturní prosperity.¹⁴¹

Možný upozorňuje také na hrozící změny rozložení obyvatelstva dle inteligence: „*I když víme, že vzdělání je jen přibližným ukazatelem inteligence a že inteligence se dědí jen asi ze sedmdesáti pěti procent, pokud budou vysokoškolačky trvale rodit děti pod reprodukční míru a ženy se základním vzděláním (...) výrazně nad reprodukční míru, určitá změna v kvalitě genofondu je nevyhnutelná.*“¹⁴²

5.3.3 Mimomanželské děti

Mimo manželství se v roce 2009 narodilo 38,8% dětí. Za posledních dvacet let se tak jednalo o nárůst o 30%.¹⁴³ Tento jev souvisí především s častějším výskytem nesezdaného soužití.¹⁴⁴

Právní postavení dětí narozených v manželství a mimo ně je z hlediska jejich práv stejné. Nicméně z psychologického hlediska je možné hovořit o určitých rizicích. Možný shrnuje výzkumná zjištění týkající se rizika svobodného mateřství: (1) děti neprovdaných matek mají nižší porodní váhu a ve větší míře se rodí mrtvé, pravděpodobně v důsledku horších zdravotních návyků matek, (2) manželství uzavíraná svobodnými matkami jsou méně stabilní, než manželství žen, které byly v době porodu vdané, (3) neženatí otcové jeví po rozchodu s matkou o své děti menší zájem, než rozvedení muži.¹⁴⁵

¹⁴⁰ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 41-43.

¹⁴¹ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 45.

¹⁴² MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 55.

¹⁴³ Obyvatelstvo : Vybrané demografické údaje. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. Český statistický úřad, 2011. [cit. 2011-06-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#01>.

¹⁴⁴ KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 48.

¹⁴⁵ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 272-273.

Zatímco dříve byly svobodné matky velmi mladé, často nezletilé dívky, které podcenily možnost otěhotnění, dnes jsou mezi nimi i ženy v období střední dospělosti, často úspěšné a zajištěné, které chtějí být matkou, přestože nepotkaly vhodného partnera.¹⁴⁶ Dle Sullerotové má na dobrovolné rozhodnutí stát se svobodnou matkou velký vliv sociální politika: „*státy (...) obklopily státní péčí matky z vlastní vůle svobodné, jako by to byly oběti nepřízně osudu, nebo postižené osoby podobně jako kdysi vdovy s dětmi. Společnost chtěla kompenzovat nepřítomnost manžela a ani se nesnažila zjišťovat, zda si matka svůj stav ne zvolila záměrně!*“¹⁴⁷

5.3.4 Rozvod rodičů

Jednou z nejvíce diskutovaných otázek spojených s rozvodem je právě jeho dopad na děti. Samotný rozvod je pro děti stresující. Dle empirických výzkumů považují děti rozvod rodičů dokonce za nejzávažnější zdroj stresu (na druhém místě jsou hádky rodičů)¹⁴⁸. Nicméně „*posouzení následků rozvodu je nesnadné, protože děti stejně tak mohou trpět dlouhodobě napjatými vztahy mezi rodiči, kteří se nerozvedou*“¹⁴⁹.

Kratochvíl cituje výzkumnou studii V. Trnky z roku 1974, jejíž výsledky prokazují negativní vliv rozvodu na vývoj nezletilých dětí (přičemž míra negativního vlivu je odvislá od intenzity a délky trvání rozporů mezi rodiči a především od popouzení dětí jedním rodičem proti druhému). Jak však Kratochvíl dodává, z těchto výsledků nevyplývá, že by pro vývoj dítěte byl lepší život s rodiči, kteří mezi sebou mají trvalé rozpory, než rozvod. V tomto směru se výzkumy rozcházejí. Na jedné straně je možné nalézt názor, že pro dítě je lepší soužití s jedním rodičem, s nímž má dobrý vztah, než v úplné konfliktní rodině. Na straně druhé některé studie poukazují na adaptační potíže dětí, kterým chybí vzor určitého pohlaví v rodině (a to jak pro dítě stejného pohlaví, které se s ním identifikuje, tak pro dítě opačného pohlaví, pro které je rodič vzorem komplementárním).¹⁵⁰ De Singly však uvádí, že rozvod negativně působí na životní úroveň rodiny, a je tedy možné, že negativní vliv na dítě má spíše tato skutečnost, než samotná nepřítomnost otce.¹⁵¹

¹⁴⁶ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 170.

¹⁴⁷ SULLEROTOVÁ, E. *Krise rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. s. 56.

¹⁴⁸ KREJČÍROVÁ, D., SVOBODA, M., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Editor Mojmir Svoboda. Praha : Portál, 2001. s. 577.

¹⁴⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 167.

¹⁵⁰ KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 219-220.

¹⁵¹ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 45.

Dle de Singlyho není rozhodujícím faktorem trvalost rodinného seskupení, ale spíše atmosféra v rodině a kvalita vztahů.¹⁵² Toto tvrzení podporuje i Sobotková, která dodává, že „je dnes již známo, že i přes počáteční distres se většina dětí adaptuje na přítomnost pouze jednoho rodiče během dvou až tří let, pokud nepřetrvávají nějaké nepříznivé okolnosti (dohadování bývalých manželů po rozvodu, sabotování kontaktu dítěte s druhým rodičem), nebo nehrozí nové“¹⁵³.

Ovšem jednoznačně je možné říci, že děti z rozvedené rodiny mají oproti dětem z rodin úplných a dobře fungujících vývoj ztížen. „V žádném případě nelze říci: ‚Je z rozvedené rodiny, bude delikvent (alkoholik, sám rozvedený).‘ Lze říci: ‚Je z rozvedené rodiny, bude to mít v životě obtížnější, než kdyby jeho rodiny byla harmonická a úplná.“¹⁵⁴

Děti si především nesou nálepkou „z rozpadnuté rodiny“. De Singly uvádí výzkum Paula Amata, který poukázal na to, že „dítě z rozvedené rodiny spouští tzv. ‚prototyp osoby‘, tj. soubor pověr a předsudků používaný ve spojení s určitou kategorií osob“. Jeho výzkum dokládá, že informaci o tom, že je dítě z rozvedené rodiny, si vždy zapamatujeme a upozadujeme informace ostatní. „Všechno nasvědčuje tomu, že poznámka ‚dítě z rozvedené rodiny‘ stačí v tomto případě k vymezení sociální identity mladého člověka.“¹⁵⁵

Když už tedy k rozvodu rodičů dojde, cílem porozvodového uspořádání by z psychologického hlediska mělo být dosažení toho, „aby si dítě mohlo zachovat citový vztah i úctu k oběma rodičům, neztrácelo pocit bezpečí a postupně překonalo přirozený smutek“¹⁵⁶. V tomto směru uvádí Matějček a Dytrych, že nestačí něco nedělat (např. nepopouzet dítě proti druhému rodiči, nepodplácet ho), ale je třeba „aktivně a záměrně vést dítě k tomu, aby o svém otci a matce, byť dnes rozvedených, mělo nadále dobré mínění“. Přesvědčení dítěte, že jeho rodiče jsou „v pořádku“ je totiž potřebné pro zdravou identitu dítěte. Autoři také upozorňují na výzkumně prokázanou vysokou spojitost mezi vyrovnaností dítěte a vyrovnaností matky – doporučují tedy rodičům po rozvodu pracovat na své duševní hygieně.¹⁵⁷

---

¹⁵² SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 48.

¹⁵³ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. s. 175.

¹⁵⁴ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 55.

¹⁵⁵ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 46.

¹⁵⁶ KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 223.

¹⁵⁷ DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. Identita dítěte po rozvodu. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 389.

Další otázkou tedy je porozvodová péče o dítě. Novák a Průchová uvádějí, že statistika svěřování je dlouhodobě 9:1 ve prospěch matek¹⁵⁸. Žáčková upozorňuje na to, že by se neměly zveřejňovat jen počty dětí svěřených do péče matky, ale především informace o tom, kolik otců o svěřením do péče žádá a kolik z nich je úspěšných. Řada otců o svěřením dítěte do péče totiž vůbec neusiluje (což potvrzuje i Novák a Průchová).¹⁵⁹ De Singly však uvádí dva důvody menšího styku otců s dětmi po rozvodu: (1) již dřívější menší zájem otců o děti, (2) menší kontakt je utvrzován právě častějším přidělováním dětí matce.¹⁶⁰ Je tedy otázkou, kolik otců o svěřením do péče neusiluje právě proto, že nepředpokládají, že by jim dítě mohlo být svěřeno.

Matějček uvádí řadu psychologických argumentů pro zachování kontaktu dítěte s otcem. Mimo jiné zmiňuje i často používaný argument o vlivu otce jako přirozeného modelu mužské role. Nicméně především hovoří o specifickém citovém vztahu, který si dítě k otci utváří (s výjimkou abnormalit v duševním vývoji otce, např. alkoholismu, kdy je rozvod osvobozením dítěte z patologické atmosféry domova). Tento vztah následně ovlivňuje utváření identity dítěte i jeho socializaci. Absence otce jakožto socializačního činitele může znamenat ochuzování sociálního vývoje dítěte. Uvádí také, že „mateřské“ chování není dle psychologických výzkumů výsadnou matek, ale jedná se o druhově lidskou charakteristiku.¹⁶¹

V poslední době se velmi často hovoří o syndromu zavrženého rodiče. V důsledku popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému dojde k tomu, že dítě skutečně začne rodiče vnímat negativně a odmítat s ním styk. Tento jev bývá upevňován nevynutitelností soudních rozsudků o úpravě styku s dítětem.¹⁶² Důležité je, že sám rodič nedal žádný důvod k tomu, aby u dítěte vyvolal oprávněnou nenávisť¹⁶³. Syndrom zavrženého rodiče je třeba odlišit od syndromu odcizeného rodiče, kdy „*k odcizení dochází vlivem různých situačních faktorů (nová rodina, vzdálené bydlení), případně malého zájmu o kontakt ze strany samotného odloučeného rodiče.*“¹⁶⁴

---

¹⁵⁸ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 61.

¹⁵⁹ ŽÁČKOVÁ, M. Syndrom zavrženého rodiče – nejistá teorie. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2008, roč. 10, č. 6, s. 21.

¹⁶⁰ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. S. 115-116.

¹⁶¹ MATĚJČEK, Z. Styk otce s dítětem. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 391-392.

¹⁶² KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 225.

¹⁶³ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 80.

¹⁶⁴ KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. s. 225.

Syndrom zavrženého rodiče je možné v dítěti vypěstovat relativně snadno, neboť sugestibilita dětí je vysoká a jejich možnosti obrany proti manipulaci minimální. Novák a Průchová uvádějí, že nepokryté bránění ve styku s druhým rodičem se vyskytuje spíše zřídka. Většinou má rafinovanější podobu: rodič např. naplánuje zajímavý program, aby ho dítě samo prosilo o odpadnutí schůzky s druhým rodičem, časté jsou také výmluvy na zdravotní stav dítěte (který skutečně může být zhoršený v důsledku stresu, který dítě prožívá – např. bolení břicha je typickým neurotickým příznakem). Rodič, který dítě „programuje“, pak následně může využít taktiky „rozhodni se sám/a“, přestože již dopředu ví, jak se dítě rozhodne. Následně je možné se dovolat na Úmluvu o právech dítěte, podle níž má být názor dítěte ve věcech, jež se ho týkají, brán vážně. Obdobnou úpravu obsahuje také ZOR (§ 31 odst. 3).¹⁶⁵

Důležité je si uvědomit, že rodič, který dítě popuzuje proti druhému rodiči, nemá v úmyslu svému dítěti ublížit. Často se jedná o upřímnou snahu dítě chránit před druhým rodičem. Dalším možným motivem může být potřeba potvrzení, že ten druhý rodič je skutečně hodný odmítnutí (nejen ze strany svého bývalého partnera, ale i dítěte). Roli také může hrát msta.¹⁶⁶

5.3.5 I něco dobrého

Přestože děti se rodí méně a jsou více ohroženy rozvodem rodičů, než v minulosti, „*dítě nebylo nikdy důležitější než právě dnes*“. Jak již bylo zmíněno dříve, čím méně dětí se rodí, tím jsou vzácnější. Skrze dítě dochází k uspokojování emocionálních potřeb rodičů, je prodloužením jejich identity, která je v postmoderní době tak důležitá. S tím přichází i větší nároky na rodiče: „*Rodiče jsou povinni milovat své dítě a udělat maximum pro jeho rozvoj.*“ Cílem výchovy již není starost o zlepšení postavení rodové linie, ale osobní rozvoj dítěte, jeho seberealizace a úspěch.¹⁶⁷

Také v právním řádu mají děti výjimečné postavení. Vedle řady práv, která jsou jim přiznávána (viz např. Úmluva o právech dítěte), jsou také chráněny v rámci sítě sociálně právní ochrany. A i ve zmiňovaném rozvodu, který jejich rodičům v postmoderní době tak často hrozí, je nejdůležitějším kritériem pro rozhodování soudu zájem dítěte, viz druhá část práce.

---

¹⁶⁵ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 71-72.

¹⁶⁶ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 77.

¹⁶⁷ DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2008. s. 35.

6 Krize tradiční rodiny?

Na závěr této části práce bych se ráda zamyslela nad tím, zda tedy skutečně je možné mluvit o krizi tradiční rodiny.

Nejdříve se krátce zmíním o psychologickém pojetí krize. V rámci vývoje (ať už jedince, či rodiny) je krizi možné vnímat jakožto narušení systému, „*kdy dosud osvědčené adaptační mechanismy, způsoby chování, struktura i zaměřenost uvažovaného systému přestávají vyhovovat (...) a tudíž jsou potřebné zásadní změny*“¹⁶⁸. V rámci vývoje jedné konkrétní rodiny je pak krizí např. přechod k rodičovství, což je sice změna radostná, ale vyžaduje změnu stávajících principů a je třeba, aby rodina vyvinula určité úsilí, aby nastolila nový řád. Ovšem při nezvládnutí krize může dojít až k rozpadu rodiny.¹⁶⁹

Krize je tedy změnou systému vyžadující nutnost vyvinout úsilí, ale je to také výzva, která obnáší možnost růstu. Stejným způsobem můžeme krizi vnímat i ze sociologického úhlu pohledu. Historický vývoj instituce rodiny s sebou také přináší určité změny, s nimiž se v zápětí musí rodina vyrovnávat. Přechod k postmoderní rodině vzešel především z procesu individualizace, kdy došlo k znatelnému posunu hodnot jednotlivců. V důsledku toho se však musí jednotlivci potýkat s novými obtížemi rodinného soužití. Vztahy jsou křehčí a je vysoké riziko, že si jedinec projde bolestivou zkušeností rozvodu – ať už svého vlastního, nebo rodičů. Široká nabídka forem rodinného soužití klade vyšší nároky na rozhodnutí každého jedince, jaký životní styl zvolí. A další a další.

Samozřejmě, že mnou uvedené příklady obtíží někdo za obtíž vůbec považovat nemusí. Rozvod je možné označit za postmoderní jev, který je přirozeným vyrovnáním se s nespokojeností v manželství. Tak by tomu ovšem bylo pouze tehdy, pokud by se manželé rozcházel plně vyrovnáni s tím, že jejich volba byla chybná a že tedy manželství ukončí a budou hledat dál a jinde. Jenže manželé se často rozcházejí s těžkými šrámy na duši, nemluvě o tom, jak rozvod působí na jejich děti. „*Časté rozpady manželství a partnerství mají očividně hluboký vliv na mezilidské vztahy mezi manžely, mezi bývalými manžely a zejména mezi dětmi a rodiči.*“¹⁷⁰ Nejsm tedy přesvědčena o tom, že manželství funguje jako smlouva, kterou je možné jednoduše vypovědět, resp. možná tak funguje, ale rozhodně tak není prožívána.

Při uvedeném pojetí krize je tedy dle mého názoru možné říci „ano, rodina je v krizi“, neboť se stále vyrovnává se změnami, které jí přinesla postmoderní doba. Otázkou je, zda je

¹⁶⁸ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. s. 148.

¹⁶⁹ SOBOTKOVÁ, I. Rodina v krizi. In *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Naděžda Špatenková et al. Praha : Grada, 2004. s. 75-77.

¹⁷⁰ GOODY, J. *Proměny rodiny*. Přeložila Petra Diestlerová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 184.

možné říci, že v krizi se nachází rodina tradiční. Jak bylo nastíněno, tradiční rodina je historickou formou. V tomto smyslu již neexistuje, nacházíme se v období rodiny postmoderní. Někteří autoři však používají pojem tradiční rodina i pro rodinu, která nese znaky tradiční rodiny, byť se vyskytuje v jiném historickém období. Tradiční rodina tedy i dnes přežívá jako jedna z rodinných forem (příčemž právě pluralita rodinných forem je tím, co je typické pro rodinu postmoderní¹⁷¹).

V pojetí krize jakožto změny a nutnosti přizpůsobení by se pak dalo říci, že tradiční rodina skutečně je v krizi – neboť se musí vyrovnat s tím, že vedle ní zde existuje řada dalších forem, které nadto začíná reflektovat i zákonodárce. V tomto směru je učebnicovým příkladem již zmiňovaný server www.tradicnirodina.cz, jehož autoři se s těmito změnami pravděpodobně ani vyrovnat nechtějí. Prostě je odmítají.

Nicméně mluví-li se někde o krizi rodiny, je tím často myšlen nikoliv vývoj, přerod v něco nové, který vyžaduje úsilí, ale může dopadnout dobře. Krize je často používána synonymum směřování k zániku. Krize tradiční rodiny pak bývá pojímána jako narušení tradiční (tedy těch „správných“) hodnot, které povede k rozpadu rodiny jako takové.

Jak již bylo řečeno, autoři často v tomto smyslu hovoří o krizi tradiční rodiny, ale ve skutečnosti tím mají na mysli změny, které proběhly při přechodu z rodiny moderní do rodiny postmoderní. Pod pojem krize tradiční rodiny pak bývá řazena nízká porodnost a sňatečnost, vysoká rozvodovost, rozšíření nesezdaného soužití a mimomanželské plodnosti, rozvoj single stylu, případně i soužití osob stejného pohlaví¹⁷².

Oplakávaným ideálem je pak ona citová rodina z 50. let 20. století. Je však třeba si uvědomit, že ani moderní rodina nebyla ideálním společenstvím, konec konců právě rozpor mezi ideálem a skutečností vedl v 60. letech k zpochybnění představy „maminka, tatínek a šťastná dítě“. K tomu uvádí Giddens: „*Návrat k tradiční rodině není možný už proto, že v obvyklé idealizované podobě, k níž se zastánci tradice hlásí, vlastně nikdy neexistovala; měla příliš mnoho autoritářských rysů na to, aby se tento model dal znovu použít.*“¹⁷³

Tuto tendenci vidět minulost v růžových barvách vysvětluje Možný velkým vlivem osvícenství na naši kulturu: „...jsme konec konců posledními dětmi osvícenství a opuštění jeho krásné představy společnosti složené z rodin sestávajících z tatínka, maminky a páru

---

¹⁷¹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 160.

¹⁷² Viz např. TOMÁŠEK, M. *Konec tradiční rodiny? Od tradiční rodiny k singles a zpět k jiným vztahům*. [online] Socioweb, 2007 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=290&lst=106>.

¹⁷³ GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. s. 181.

*jejich dětí, nejlépe chlapečka a holčičky, v nichž se společnost reprodukuje, zraňuje naše spontánní zaujetí strukturami racionálně průzračnými, pravidelnými a logickými.*¹⁷⁴“

Dle de Singlyho je dokonce celá diskuse o krizi rodiny jen bublinou vytvořenou psychologů a „*má v první řadě za úkol odůvodnit psychologický zásah*“¹⁷⁵. Dle jeho názoru trpí současná rodina psychologizací. Rodičům různí odborníci (od pediatrů, přes učitele až po psychology) radí, jak nejlépe vychovat dítě. „*Otec a matka z toho mají zamotanou hlavu a jedinou jistotu – vždycky dělají všechno špatně.*“¹⁷⁶ A to je samozřejmě živná půda pro všechny tyto odborníky, jelikož pouze s jejich dohledem je možné zvolit správný přístup. Pakliže autoři zdůrazňují negativní vlivy krize rodiny na dítě, vyvolá to v rodiči špatné svědomí a ten pak přivolá na pomoc nějakého odborníka, aby se možným negativním vlivům vyhnul (např. v případě rozvodu mediátora či manželského poradce).¹⁷⁷ S tímto názorem jakožto studentka psychologie nemohu souhlasit. Co se týče mediace či rozvodového poradenství, já osobně je skutečně považuji za velmi užitečné a v podmínkách České republiky stále málo využívané.

Shrnu tedy, že dle mého názoru je o krizi možné hovořit, ale nikoliv ve smyslu negativním. Současná rodina má řadu sice negativních rysů, ale v mnohém se také posunula vpřed (např. vztah k dětem) a řada jedinců je dnes jistě spokojenějších, než by byli dříve (např. ženy, které nechtějí děti, homosexuálové, atd.). Je otázkou, zda vůbec tradiční rodina v jejím historickém významu je stavem, do kterého bychom se chtěli vracet. Zda si ji pouze neidealizujeme, jak již bylo zmíněno. Např. trvalost manželského svazku, která je dle mého názoru hodnotou velmi krásnou, byla vykoupena tím, že manželé nikdy v průběhu celého života k sobě nemuseli cítit lásku. Pokud např. manžel ženu bil, neměla šanci se ze vztahu vyvázat. Přes dnešní vysokou rozvodovost navíc nebyla tradiční rodina o mnoho stabilnější, a to z důvodu vysoké úmrtnosti v produktivním věku. Takových příkladů je mnoho.

Na závěr uvedu názor Dudové, se kterým se plně ztotožňuji: „*Žijeme v době, kdy se již nejméně 40 let soustavně hovoří o krizi rodiny, o jejím rozpadu a nestabilitě. Zdá se ale, že místo toho, aby rodina skutečně zanikla, jen mění svou podobu, tak jako to udělala již mnohokrát v minulosti.*“¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. s. 24.

¹⁷⁵ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 42.

¹⁷⁶ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 41.

¹⁷⁷ SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. s. 40-42.

¹⁷⁸ DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2008. s. 14.

II. Právní část

7 Právo a rodina

Dříve, než se budu zabývat právní úpravou jednotlivých projevů přechodu od tradiční rodiny k postmoderní, chtěla bych uvést krátké zamyšlení o tom, jakou roli právo vlastně v rodině problematice hraje.

První otázkou, která mne napadá, je, proč by vlastně měl zákonodárce rodinné poměry upravovat. Padrnos uvádí: „*Rodina je základní a nejvýznamnější společenskou jednotkou, jejíž společenský význam je nezastupitelný a jež je z tohoto důvodu pod ochranou státu a chráněna zákonem. Jedině zdravá rodina je zárukou zdravé výchovy dětí.*^{179c} Je tedy v zájmu státu chránit rodinu, aby mohla plnit své funkce (viz první část práce).

Další otázkou je, zda má stát pouze určitým způsobem reflektovat společenský vývoj, nebo se snažit ho ovlivňovat. Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Na jednu stranu by stát jistě měl reflektovat společenský vývoj, už jen proto, že dle čl. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky je zdrojem státní moci lid. Stát, potažmo zákonodárce jsou tedy odrazem lidu a veřejné mínění by mělo být i míněním zákonodárce. Na druhou stranu však společenský vývoj může v konečném důsledku stát ohrožovat (viz např. zmiňované demografické otázky snižující se porodnosti) a proto by se měla činit určitá opatření, aby se společenský vývoj ovlivnil, případně alespoň zmírnily jeho dopady (např. ochrana dětí v rozvodovém řízení).

Poslední otázkou, která se nabízí, je, nakolik vlastně zákonodárce může rodinu ovlivnit. Dle mého názoru zákonodárce pouze rozhoduje, kterým typům vztahů poskytne ochranu a jak širokou. Přestože tím může rozhodnutí jednotlivců do určité ovlivnit, jaké rodinné uspořádání však kdo zvolí, je vždy jen na jednotlivcích.

---

¹⁷⁹ PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In: *Rodina a rodinné právo: historie současnost, perspektivy*. Renata Veselá et al. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. s. 13

7.1 Vliv Evropské unie a Rady Evropy na českou úpravu

Jak uvádí Králíčková, rodinné právo hraje v dnešní EU jen poměrně malou roli. Svůj projev nachází především v lidských právech a svobodách. Je však možné pozorovat sjednocovací tendence v podobě zásad evropského rodinného práva. Králíčková v tomto směru upozorňuje také na vrůstající zájem Ústavního soudu o konformitu českého rodinného práva s evropskými lidsko-právními standardy.¹⁸⁰

„Je všeobecně známo, že rodinné právo je v každém státě silně založeno na tradicích, kultuře, náboženství a že je zrcadlem společnosti té které země. (...) Nicméně, zásadní změny poměrů v rodině a ve společnosti, zejména po druhé světové válce a hlavně pak v 70. a 80. letech minulého století, znamenaly pro zákonodárce v řadě evropských zemí nutnost hledat společné cesty.“ Objevují se otázky potřeby transformace rodinného práva a harmonizace a unifikace práva členských států EU.¹⁸¹

Králíčková uvádí, že snahu o naplnění evropských standardů je možné spatřovat v návrhu nového občanského zákoníku. Jakožto evropské standardy uvádí:

- nedělitelné a všeobecné hodnoty lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity;
- úcta k rodinnému životu člověka, bez ohledu na to, pro jakou formu soužití se rozhodne;
- autonomie vůle lidského jedince, s přípustností jejího omezení v podobě *ius cogens*, nebo z důvodu přirozeného prosazování zásady solidarity v manželství a rodině;
- rozlučitelnost jakékoliv formy soužití dohodou jakožto komplexním a konečným řešením vzájemných osobních i majetkových poměrů partner, za současné existence vhodně koncipované tvrdostní klauzule (viz kapitola o rozvodu);
- nejvyšší blaho dítěte se zdůrazněním práva dítěte na styk s oběma rodiči a subsidiárně k péči zajištěné vlastní rodinou také právo na zajištění náhradní rodinné péče státem;
- participační práva dítěte;
- majetkové zájmy dítěte a právo na stejnou životní úroveň, jako mají jeho rodiče;
- solidarita v manželském právu;
- efektivní civilně právní ochrana před domácím násilím;
- alternativní formy řešení manželských a rodinných konfliktů (mediace).¹⁸²

---

¹⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 21, s. 769.

¹⁸¹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 21, s. 772.

¹⁸² KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 21, s. 773.

8 Právní úprava netradičních forem soužití

Jak vyplynulo z první části práce, manželství se stává stále méně využívanou formou párového soužití. „Tyto trendy, jejichž společným jmenovatelem jsou postoje negující manželství, pochopitelně začaly nutit i jednotlivé zákonodárce k zamyšlení se nad potřebou poskytnout právní ochranu i jiným než manželským soužitím.¹⁸³“ V této kapitole se zaměřím na to, jakým způsobem český právní řád reaguje na nové formy párového soužití v postmoderní době, tedy nesezdané soužití a registrované partnerství. Cílem je jednak jejich srovnání s úpravou manželství, jednak rozbor vhodnosti úpravy těchto institutů a jejich dopadů.

8.1 Nesezdané soužití

8.1.1 Obecně o právní úpravě

Nesezdané soužití se stává významnou formou rodinného života. Hrušáková a Králíčková upozorňují na to, že přes vzrůstající počet osob žijících v tomto svazku se v odborné literatuře příliš neseškáváme s pokusy o jeho definování a vymezení základních práv a povinností osob žijících v nesezdaném soužití. „Ojediněle se lze seznámit i s názorem, že řazení těchto otázek do rodinného práva, resp. do učebnice rodinného práva, je dost problematické.“¹⁸⁴

Přestože rodina založená manželstvím má u nás stále vysokou hodnotu (což je možné dovodit z jeho zákonné úpravy, ale i judikatury), zákonodárce reaguje na vzrůstající počet osob, které žijí rodinným životem, aniž by uzavíraly manželství. V našem právním řádu sice neexistuje komplexní úprava otázky nesezdaného soužití, ale je možné tuto problematiku najít v různých předpisech, především pak v pramenech práva sociálního zabezpečení.¹⁸⁵

Právní řád nesezdané soužití nijak nedefinuje. Z právního hlediska jsou však pro nesezdané soužití významné termíny domácnost (§ 115 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen ObčZ), osoby blízké (§ 116 ObčZ) a osoby spolužijící (§ 474 odst. 1 ObčZ, § 475 odst. 1 ObčZ, § 706 odst. 1 ObčZ). V pramenech veřejného práva jsou pak využívány pojmy druh a družka (sociální zabezpečení a trestní právo).¹⁸⁶

---

¹⁸³ZUKLÍNOVÁ, M. Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck. 1999, roč. 7, č. 6, s. 296.

¹⁸⁴HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 161.

¹⁸⁵HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 161-162.

¹⁸⁶HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 163-164.

Domácnost dle zákonodárce tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. „*Soužití těchto osob považuje právo za trvalé, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti, které svědčí o úmyslu vést takové společenství trvale a nikoliv jen na přechodnou dobu. Společně uhrazování nákladů na životní potřeby lze vykládat jako soužití, ve kterém určité osoby společně hospodaří se svými příjmy, nejsou přesně oddělovány finanční prostředky a nerozlišuje se, kterých věcí v domácnosti směji tyto osoby využívat.*“¹⁸⁷ Trvalost společného bydlení není porušena, pakliže osoba dočasně pobývá jinde z důvodu léčení, návštěvy příbuzných, výkonu práce atd.¹⁸⁸

Osobou blízkou je dle § 116 ObčZ příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel a registrovaný partner. Za osoby sobě navzájem blízké se také považují osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Pojem osoby blízké užívá např. zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o péči o zdraví lidu“).

Pojem **osoba spolužijící** je možné považovat za legální zkratku, především v dědickém a závazkovém právu.¹⁸⁹ „*Spolužijící fyzická osoba musí žít ve společné domácnosti tak, jako by byla členem rodiny; vyžaduje se, aby pečovala o společnou domácnost (obstaráváním domácích prací, udržováním pořádku v bytě, obstaráváním prádla a údržby šatů, přípravou jídla apod. nebo poskytovala prostředky na úhradu potřeb společné domácnosti nebo aby byla odkázána výživou na zůstavitele.*“¹⁹⁰

Co se týče prokazování společného žití v domácnosti, důkazní povinnost je na straně (pozůstalého) partnera. Pro posouzení je rozhodující faktický stav, trvalé bydliště má pouze pomocnou důkazní hodnotu. Dokazování se provádí výsledkem svědků, především ostatních nájemců v domě, poštovního doručovatele a ošetřujícího lékaře (zemřelého) partnera.¹⁹¹

8.1.2 Srovnání s manželstvím

V oblasti **osobních práv a povinností** neexistuje pro nesezdané soužití žádná právní úprava. „*Záleží tedy především na morálních normách*“¹⁹². Situace je tudíž odlišná od manželství, kde ZOR stanovuje vzájemná práva a povinnosti manželů v § 18 a násl. (povinnost žít spolu, být

¹⁸⁷ MAŠEK, D. Důsledky existence společné domácnosti a příslušnosti k ní z pohledu občanského zákoníku. *Rodinné právo*. Praha : Linde. 1999, roč. 1, č. 9, s. 2.

¹⁸⁸ LUŽNÁ, R. Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2007, roč. 9, č. 2, s. 1.

¹⁸⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 163.

¹⁹⁰ LUŽNÁ, R. Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2007, roč. 9, č. 2, s. 1.

¹⁹¹ MAŠEK, D. Důsledky existence společné domácnosti a příslušnosti k ní z pohledu občanského zákoníku. *Rodinné právo*. Praha : Linde. 1999, roč. 1, č. 9, s. 3.

¹⁹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 165.

si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti, vytvářet zdravé rodinné prostředí, rozhodovat společně o záležitostech rodiny, oprávnění zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech). Tyto povinnosti jsou však také spíše morálními závazky, jejichž porušení má vztah pouze k situaci rozvodu (viz dále). Není však možné se soudní cestou domáhat jejich plnění – soud může zasáhnout pouze, pokud se manželé nedohodnou na podstatných věcech.

V otázce **majetkových práv a povinností** je rozdíl oproti manželství ještě výraznější. Zatímco v manželství vzniká společné jmění manželů (§ 143 a násl. ObčZ), na nesezdané soužití není možné ustanovení o společném jmění manželů aplikovat ani na základě analogie legis dle § 853 ObčZ¹⁹³, ani na smluvním podkladě. ObčZ totiž v § 136 odst. 2 výslovně stanoví, že společné jmění může vzniknout jen mezi manžely. Nesezdaní partneři se mohou pouze stát spoluvlastiteli určité věci, či vymezeného souboru věcí, zpravidla na základě smlouvy¹⁹⁴, případně jednoduše společným nabytím věci (pokud se nedohodnou jinak, má se za to, že podíly obou jsou stejné)¹⁹⁵.

Přestože však podle zákona zůstávají věci v individuálním vlastnictví (pokud nebyly nabyty do spoluvlastnictví), může docházet k tomu, že se majetek partnerů mísí a u řady věcí nejsou schopni partneři určit, co je čím. Problém pak může nastat při rozchodu, kdy má dojít k dělení majetku. Pokud partneři neuzavřeli žádnou dohodu ohledně majetkového vypořádání, může dojít k tomu, že o vypořádání bude na základě návrhu rozhodovat soud v občanskoprávním řízení. Takový proces by mohl trvat velmi dlouho, vzhledem k tomu, že soud bude muset rozhodovat o každé konkrétní věci. Nadto ani nemůže zohlednit potřeby případného nezletilého dítěte bývalých partnerů, jako je tomu v případě vypořádání společného jmění manželů (§149 odst. 3 ObčZ).¹⁹⁶ V knize Macha a Šmolky je uvedeno doporučení, aby si nesezdaní partneři při nabytí určitého majetku definovali písemnou smlouvou, zda jde o majetek v podílovém spoluvlastnictví a jaký je poměr podílů¹⁹⁷. Partneři tak pravděpodobně nebudou činit u každé zakoupené věci, ale alespoň u těch nákladnějších (pračka, auto) je toto doporučení jistě na místě.

Dle judikatury také není možné pro nesezdané partnery využít § 114 ObčZ, který stanovuje, že mezi manžely promlčení nepočíná ani neběží, nejde-li o úroky a opěťující se

¹⁹³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 165.

¹⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 165.

¹⁹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha : Computer Press, 200. s. 3.

¹⁹⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck. 1999, roč. 7, č. 6, s. 297.

¹⁹⁷ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 113.

plnění. Nejvyšší soud rozhodl, že samotná existence vztahu mezi druhem a družkou nebrání běhu promlčecí lhůty a nečiní námitku promlčení rozpornou s dobrými mravy. „*Pokud spoluvlastníci, kteří nejsou manželé, spolu žijí a investují do společné věci, mohou ohledně investic uzavřít dohodu; pokud tak neučiní, nemohou v případě zániku jejich vztahu žádat s odkazem na dobré mravy obdobnou ochranu, jaká by náležela manželům.*“¹⁹⁸

Co se týče **vyživovací povinnosti**, i ta není mezi nesezdanými partnery zákonem stanovena (na rozdíl od manželství, v němž vzniká vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely, a i po zániku manželství může vzniknout vyživovací povinnost rozvedeného manžela). Pokud by tedy jeden z partnerů opustil společnou domácnost, a druh se nebyl schopen samostatně žít (např. z důvodu péče o společné dítě), neměl by dle zákona nárok na výživné. Samozřejmě, že dobrovolné plnění výživného je možné – pokud druh a družka žijí ve spotřebním společenství a dobrovolně si poskytují výživné, nejedná se o bezdůvodné obohacení ve smyslu § 451 a násl. ObčZ. Vedle toho také mohou druh a družka uzavřít inominátní smlouvu o poskytování výživného dle § 51 ObčZ, nebo smlouvu o důchodu dle § 842 a násl. ObčZ. ZOR však myslí alespoň na materiální zabezpečení neprovdané matky a upravuje její práva vůči otci jejího dítěte, viz níže.¹⁹⁹

Faktické poskytování výživného má také význam v institutu náhrady škody, kdy podle § 448 odst. 1 ObčZ při usmrcení hradí škůdce peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.²⁰⁰

Nicméně **uhrazení dluhu** partnera, aniž by došlo k převzetí dluhu či přistoupení k závazku, které dle § 431 a 533 ObčZ vyžaduje písemnou formou, se za bezdůvodné obohacení dle § 454 považuje. Právo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení pak podléhá promlčení dle § 107 odst. ObčZ. Dle rozsudku Ústavního soudu ze dne 6. 11. 2008, sp. zn. III. ÚS 908/08 tato „*ustanovení občanského zákoníku se uplatní i ve vztahu druha a družky (žádnou speciální úpravu bezdůvodného obohacení a promlčení při bezdůvodném obohacení občanský zákoník v tomto směru neobsahuje)*“.

V rámci **dědického práva** hraje významnou roli pojem osoba spolužijící (§ 474 odst. 1 a § 475 odst. 1 ObčZ). Druh a družka po sobě mohou navzájem dědit jakožto osoby spolužijící ve druhé nebo třetí dědické skupině. Je tedy zřejmé znevýhodnění nesezdaných partnerů oproti manželům, neboť v případě potomků pozůstalý partner po zemřelém partnerovi ze zákona vůbec nedědí. V případě bezdětného soužití je pozůstalý partner

¹⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2009, sp. zn. 22 Cdo 64/2008.

¹⁹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 165-167.

²⁰⁰ GREGOROVÁ, Z., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 1998, roč. 6, č. 5, s. 211.

postaven na roveň rodičů a sourozenců. Nadto musí prokazovat, že se zůstavitelem žil nejméně po dobu jednoho roku a pečoval o společnou domácnost, nebo byl odkázán výživou na zůstavitele. Možností samozřejmě je upravit dědění v závěti. Je však třeba brát v úvahu, že potomci zůstavitele patří mezi tzv. neopominutelné dědice, a nejsou-li ze zákonných důvodů vyděděni (§469a ObčZ), musí dostat alespoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona v případě nezletilých potomků nebo alespoň polovinu zákonného dědického podílu v případě zletilých potomků (§ 479 ObčZ). Pokud se tedy jedná o soužití nesezdaných partnerů s jejich společnými dětmi, nebude pozůstalý partner dědit nic (u nezletilých dětí je velmi malá pravděpodobnost naplnění podmínek vydědění).²⁰¹

Pozůstalý druh na rozdíl od manžela nemá právo na vdovský či vdovecký důchod, neboť ten náleží pouze pozůstalé manželce či manželovi (§ 49 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů). Mezi nesezdanými partnery také není možné využít slevu na dani na vyživovaného manžela (manželku) dle § 35ba odst. b) zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZDP).

Z majetkového hlediska je tedy nesezdané soužití podstatně rizikovější, než manželství. *„Nesezdané soužití je nevýhodné za situace, kdy jsou partneři na různé ekonomické a sociální úrovni, když žena v důsledku péče o dítě útlého věku není výdělečně činná a když dojde k rozchodu nebo úmrtí muže.*²⁰²“ Na druhou stranu neexistence společného jmění brání tomu, aby jeden z manželů nějakým způsobem společný majetek „prohýřil“.

Další otázkou je **společný nájem** nesezdaných partnerů. U nesezdaných partnerů existuje také možnost společného nájmu, stejně jako v manželství. Pouze u družstevního bytu může společný nájem vzniknout jen mezi manžely (§700 odst. 3 ObčZ). Zásadní rozdíl je v tom, že u manželů vzniká společný nájem automaticky, pakliže se jeden z manželů stane nájemcem bytu. V případě nesezdaných partnerů je třeba, aby smlouvu o nájmu uzavřeli oba. Další možností je následné uzavření dohody mezi dosavadním nájemcem, jeho druhem a pronajímatelem (§ 700 odst. 2 ObčZ)²⁰³.

Pakliže má v nájmu byt pouze jeden z partnerů, druhý partner s ním může v bytě žít ve společné domácnosti dle § 688 ObčZ. Nájemce má v tomto případě vůči pronajímateli pouze oznamovací povinnost ohledně počtu osob, které s ním v bytě žijí (§ 689 odst. 2 ObčZ).

---

²⁰¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 167-168.

²⁰² KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha : Computer Press, 2000. s. 1.

²⁰³ LUŽNÁ, R. *Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely. Právo a rodina*. Praha : Linde. 2007, roč. 9, č. 2, s. 2.

Pokud nájemce zemře, stávají se nájemci jeho děti (nájem přechází i na nezletilé osoby²⁰⁴), rodiče, sourozenci, zeť a snacha, kteří prokáží, že s ním žili v den jeho smrti ve společné domácnosti a nemají vlastní byt. Až pokud není těchto osob, stávají se nájemci vnuci zesnulého a ti, kteří pečovali o společnou domácnost zemřelého nebo na něho byli odkázáni výživou. V tomto případě však musí pozůstalý partner prokázat, že se zesnulým partnerem nepřetržitě žil alespoň po dobu tří let před jeho smrtí a nemá vlastní byt. Navíc pokud jde o osoby, které nájemce do bytu přijal až po sjednání nájemní smlouvy, dojde k přechodu pouze, pokud se na tom nájemce a pronajímatel výslovně dohodli. (§ 706 ObčZ).

Co se týče společné bydlení na základě vlastnického práva, po smrti vlastníka nemovitosti se ocitá pozůstalý partner ve velmi nevýhodné pozici popsané již v rámci problematiky dědického práva. V případě **bydlení na základě oprávnění z věcného břemene** je možnost nabídnout partnerovi bydlení závislá na obsahu rozhodného právního důvodu.²⁰⁵

Co se týče **vztahu k dětem**, je stejný jako v případě sezdaných rodičů. Nevýhoda nesezdaného soužití spočívá v tom, že zatímco v manželství se za otce dítěte považuje manžel ženy, která dítě porodila (§§ 50a, 51 ZOR), v případě nesezdaného soužití je třeba, aby partneři společně před matričním úřadem prohlásili, že je otcem dítěte partner jeho matky (§ 52 ZOR), případně otcovství na návrh určí soud (§ 54 ZOR).

Je důležité si uvědomit, že *„právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi není založena na existenci manželství, ale na skutečnosti rodičovství“*²⁰⁶. Jinak řečeno, pořídit si dítě zavazuje jeho rodiče stejným způsobem, ať jsou sezdaní či nikoliv. To má ještě jeden důsledek; s narozením dítěte se na nesezdaný pár začínám vztahovat ZOR: *„Pokud jde tedy o vzájemné osobní a majetkové vztahy mezi druhem a družkou, zákon o rodině je výslovně neupravuje, ale jakmile se v nesezdaném soužití objeví dítě, tak s ohledem na vůdčí zásadu rodinného práva – blaho a nejlepší zájem dítěte, reguluje zákon o rodině vztah mezi otcem a matkou prostřednictvím jejich vztahu ke společnému dítěti“*²⁰⁷.

U nesezdaných partnerů se předpokládá, že náklady spojené s těhotenstvím a slehnutím budou hradit partneři společně. Ovšem pro případ, že tomu tak není (tj. i pro případ, že rodiče v nesezdaném soužití vůbec nežijí), upravuje § 95 ZOR příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matky. Otec dítěte je matce povinen přiměřeně

²⁰⁴ MAŠEK, D. Důsledky existence společné domácnosti a příslušnosti k ní z pohledu občanského zákoníku. *Rodinné právo*. Praha : Linde. 1999, roč. 1, č. 9, s. 3.

²⁰⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck. 1999, roč. 7, č. 6, s. 297.

²⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 164.

²⁰⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 164.

příspěvat jednak na úhradu výživy po dobu dvou let, jednak na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. Smyslem je vyrovnat výdělkové možnosti matky, které v souvislosti s těhotenstvím a péčí o novorozence poklesly.²⁰⁸

Po smrti jednoho z manželů nemá druhý možnost uplatňovat **právo na ochranu osobnosti** zemřelého, jako je tomu mezi manžely (§ 15 ObčZ).

V souvislosti s nesezdaným soužitím bývá také často diskutováno, zda může dostat druh **informace o zdravotním stavu** toho druhého. Dle § 23 odst. 1 zákona o péči o zdraví lidu je zdravotnický pracovník způsobilý k výkonu příslušného zdravotnického povolání oprávněn sdělit osobám blízkým pacientovi (dle § 116 ObčZ) a členům jeho domácnosti (dle § 115 ObčZ), kteří nejsou osobami blízkými, informace, které jsou pro ně nezbytné k zajištění péče o tohoto pacienta nebo pro ochranu jejich zdraví, jestliže to zdravotní stav nebo povaha onemocnění pacienta vyžadují. V případě, kdy pacient vyslovil podle § 67b odst. 12 písm. d) zákaz poskytování informací, lze informace podle věty druhé sdělovat pouze se souhlasem pacienta. Dle § 67ba odst. 3 mají osoby blízké zemřelému pacientu, neurčil-li za svého života jinak, popřípadě další osoby určené pacientem podle § 67b odst. 12 písm. d) právo na informace o zdravotním stavu pacienta, který zemřel, příčinách úmrtí a výsledku pitvy, a také právo nahlížet do zdravotnické dokumentace v přítomnosti zdravotnického pracovníka.

V tomto směru mám dokonce dojem, že manžel by měl být oproti druhovi/družce zvýhodněn a není. Mám za to, že pacient by neměl mít právo vyslovit zákaz podávání informací o jeho zdravotním stavu vůči manželovi alespoň v otázkách ohrožení života (např. diagnóza smrtelné choroby). Vidím v této možnosti rozpor s tradičním „v nemoci i ve zdraví“. Nehledě na to, že zákon snoubencům určuje, aby se navzájem seznámili se svým zdravotním stavem (§ 6 odst. 1 ZOR), je zde tedy patrné, že zákonodárce je přesvědčen o tom, že manželé by svůj zdravotní stav měli znát.

Co se týče oblasti **sociálního zabezpečení**, druh je společně posuzovanou osobou dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (§ 7) a zákona zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů (§4 odst. 1 písm. d).

V **trestním řízení** je druh kladen na roveň manželovi.²⁰⁹ Druh má možnost zvolit obviněnému obhájce (§ 37 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění

²⁰⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 171.

²⁰⁹ LUŽNÁ, R. Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2007, roč. 9, č. 2, s. 5.

pozdějších předpisů, dále jen TR), právo odepřít výpověď (§ 100 TR), z pozice poškozeného ne/dat souhlas ke stíhání pro trestné činy dle § 163 TR, napadnout rozsudek odvoláním ve prospěch obžalovaného (§ 247 odst. 2 TR) a podat stížnost ve prospěch mladistvého (§ 299 odst. 2 TR).

8.1.3 Evropská úprava

Výbor ministrů Rady Evropy se k problematice nesezdaného soužití vyjádřil v Doporučení výboru ministrů Rady Evropy č. 3/88, o platnosti smluv mezi osobami žijícími spolu jako nesezdané dvojice a jejich závětních dispozic, které vydal na základě své pravomoci stanovené v čl. 15b Statutu rady Evropy. Dokument je sice formálně nezávazný, nicméně je v něm možné vidět vůli významné evropské organizace, a jako takový má jistě svoji váhu.

V dokumentu se uvádí, že cílem Rady Evropy je dosáhnout větší jednoty mezi jejími členy. Výbor má za to, že mnoho majetkových problémů týkajících se osob žijících spolu jako nesezdaný pár může být vyřešeno uzavíráním smluv mezi těmito osobami, nebo závětí. Zároveň však si je vědom, že v některých zemích je tato úprava majetkových poměrů (ať už smlouvou či závětí) mezi nesezdanými partnery považována za rozpornou s veřejným pořádkem nebo dobrými mravy. Výbor ministrů tedy doporučuje, aby vlády členských států přijaly tato nezbytná opatření k zajištění, aby smlouvy i závěť v uvedeném kontextu nebyly považovány za neplatné pouze proto, že byly uzavřeny za těchto podmínek (tedy mezi nesezdanými partnery).

Doporučení tedy nestaví nesezdané soužití naroveň manželství a nežádá ani legislativní úpravu této formy soužití. Požaduje však, aby nebyly nesezdané páry znevýhodňovány v tom smyslu, že by neměly ani možnost úpravy vzájemných práv a povinností v rámci občanského práva.

Štrasburská judikatura dovodila, že právo na respektování soukromého a rodinného života má být garantováno také rodině nezaložené manželstvím, např. ve věci *Marckx proti Belgii*.²¹⁰ V uvedeném rozsudku Evropský soud pro lidská práva dospěl k závěru, že tehdejší belgické právo, které neuznávalo automaticky rodičovství neprovdané matky k dítěti, je v rozporu s Úmluvou²¹¹.

---

²¹⁰ GREGOROVÁ, Z., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 1998, roč. 6, č. 5, s. 210.

²¹¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. 6. 1979, č. stížnosti 6833/74.

8.1.4 Nesezdané soužití osob stejného pohlaví

K této problematice se váže rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kozak proti Polsku²¹². V uvedeném případě se jednalo o přechod nájmu po smrti jedné osoby na druhou, který byl dle polského práva možný, pokud pozůstalá osoba je v blízkém vztahu k osobě předchozího nájemce, a to pokrevně, adopcí nebo de facto manželským soužitím. Základní otázkou řešenou v případě bylo, zda mohou být v blízkém vztahu, který je de facto manželským soužitím, také osoby stejného pohlaví. Polský soud rozhodl, že *„Ačkoli má žalobce pravdu v tom, že evropská právní věda považuje za de facto manželské soužití i vztahy homosexuální, právní pojmy je třeba vykládat podle toho, jaký význam mají v našem právním systému. Polské právo neuznává vztahy osob stejného pohlaví. (...) V čl. 18 navíc Ústava stanoví, že ‚manželství‘ tedy svazek muže a ženy, stejně jako rodina, jsou pod ochranou a v péči Polské republiky. Výše uvedené ustanovení zakládá ústavní princip ochrany rodiny založené na svazku ženy a muže“* (§ 38 rozhodnutí).

Soud uvedl, že *„Ne každé rozdílné zacházení zakládá porušení čl. 14 Úmluvy“*, ovšem že toto rozdílné zacházení musí sledovat legitimní cíl a použité prostředky musí být tomuto legitimnímu cíli přiměřené (§ 91). V případě rozdílného zacházení na základě sexuální orientace, která je intimní a citlivou součástí soukromého života, *„Soud vyžaduje zvlášť závažné důvody, které ho odůvodní. Pokud je odlišné zacházení založeno na pohlaví a sexuální orientaci, je prostor státu pro uvážení úzký a princip přiměřenosti nežadá pouze to, aby přijaté opatření směřovalo k naplnění cíle, ale aby bylo zároveň za daných podmínek nezbytné“* (§ 92). Zároveň akceptuje ochranu rodiny jakožto pádný legitimní cíl, který může rozdíly v zacházení odůvodnit (§ 98). *„Nicméně s ohledem na úzký prostor pro uvážení, která státu svědčí ve vztahu k opatřením založeným na sexuální orientaci, nelze všeobecné vyloučení osob žijících v homosexuálním vztahu z možnosti dosáhnout přechodu nájmu k bytu považovat za nezbytné opatření nutné k ochraně rodiny v tradičním smyslu“* (§ 99).

Soud v tomto rozhodnutí také zdůrazňuje, že Úmluva je živý instrument měnící se s vývojem společnosti. *„Proto stát musí při volbě prostředků k ochraně rodiny a zajištění rodinného života ve smyslu čl. 8 vzít v potaz změny, ke kterým došlo ve společnosti a v chápání pojetí společenských, statusových a vztahových otázek, včetně toho, že již neexistuje jediná správná volba, jak vést rodinný či soukromý život“* (§ 98).

---

²¹² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 3. 2010, č. stížnosti 13102/02.

8.2 Registrované partnerství

Cílem této kapitoly je představit zákonnou úpravu registrovaného partnerství, srovnat registrované partnerství s manželstvím a přispět k diskusi o vhodnosti úpravy.

8.2.1 Obecně o právní úpravě

Registrované partnerství (dále jen „partnerství“) bylo v České republice ZRP, který nabyl účinnosti dne 1. 7. 2006.

Existuje několik přístupů k úpravě vztahů mezi osobami téhož pohlaví: (1) vztah je označen jako **manželství** a má stejné právní následky (např. španělská úprava), (2) vztah je označen jako **registrované partnerství**, které je možné uzavřít buď jen mezi osobami stejného pohlaví (tuto úpravu zvolila ČR), nebo i mezi osobami rozdílného pohlaví („nižší“ forma manželství), (3) speciálním přístupem je francouzská úprava, která označuje registrované partnerství jako **pakt solidarity**.²¹³

Vedle toho je možné rozlišit dva způsoby vymezení vzájemných práv a povinností partnerů: (1) právní úprava stanoví práva a povinnosti stejně jako v manželství, s vymezenými výjimkami (zpravidla v otázce osvojení a vztahu k dětem jednoho z partnerů), (2) právní úprava výslovně určuje, která práva a povinnosti partnerům náleží. Druhý přístup se označuje jako enumerační, či výčtový. Jeho nevýhoda je v tom, že při výčtu zákonodárce na některá práva či povinnosti zapomene.²¹⁴ Česká republika zvolila při úpravě právě enumerační princip.

ZRP definuje registrované partnerství v § 1 odst. 1 jako „*trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem (dále jen ‘partnerství’)*“. Partnerem pak podle § 1 odst. 2 je „*osoba, která uzavřela partnerství*“.

8.2.2 Srovnání právní úpravy s úpravou manželství

Vznik partnerství je upraven obdobně jako vznik manželství. Dle § 2 odst. 1. ZRP: „*Partnerství vzniká projevem vůle osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že vstupují do partnerství (dále jen ‘prohlášení’)*“. Dle § 3 ZRP se o prohlášení sepíše protokol (odst. 3) a příslušný matriční úřad partnerství zapíše do knihy registrovaného partnerství (odst. 4). Na rozdíl od manželství nepředepisuje ZRP veřejný a slavnostní způsob prohlášení. Logicky také v případě registrovaného partnerství neexistuje církevní forma vzniku. V případě registrovaného

²¹³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 147-148.

²¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 148.

partnerství zákon nepočítá se změnou příjmení, jako je tomu u manželství. Jak však uvádí Hrušáková a Králíčková, není vyloučena možnost požádat o jeho změnu dle § 72 a násl. zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů²¹⁵. ZRP také nehovoří o možnosti, aby prohlášení bylo učiněno zástupcem na základě plné moci, jako je tomu u manželství (§ 9ZOR).

Úprava **neexistence a neplatnosti** partnerství také vychází ze ZOR. Podmínkou typickou pouze pro vstup do partnerství, je „*aby alespoň jedna z osob vstupujících do partnerství byla státním občanem České republiky*“ (§ 4 odst. 2 ZRP). V důvodové zprávě je tato podmínka zdůvodněna takto: „*Vzhledem k dosud nevyjasněným poměrům, zejména evropským, pokud jde nejen o uznávání partnerství, ale i o jednotný přístup k jeho úpravě, není možno dost dobře připustit, aby do partnerství v České republice vstupovali dva cizí státní příslušníci*“²¹⁶.

Stejně jako v případě manželství stanoví ZRP překážku příbuzenství v linii přímé a mezi sourozenci (§ 4 odst. 3). Toto ustanovení je jedním z nejvíce diskutovaných, neboť zákonodárce zde dává najevo sexuální povahu vztahu mezi partnery, aniž by ji dříve zmínil v účelu zákona (jako je tomu u manželství v § 1 odst. 2. ZOR: „*Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí*“). Dle § 4 odst. 4 ZRP: „*Do partnerství dále nemůže vstoupit osoba, která a) nedosáhla věku 18 let, b) nemá způsobilost k právním úkonům, nebo c) již dříve uzavřela manželství nebo která již dříve vstoupila do partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí, a její manželství nebo partnerství anebo obdobný svazek trvá.*“ V případě překážky věku neobsahuje ZRP snížení věkové hranice jako ZOR (§ 13 odst. 1), neboť zde by pozbývalo smyslu. Co se týče nedostatku způsobilosti k právním úkonům, není dikce zákona přesná. Přestože ze znění ustanovení by se dalo dovozovat, že zákonodárce hovoří o zbavení způsobilosti k právním úkonům dle § 10 ObčZ, v důvodové zprávě se hovoří o „úplné svéprávnosti“, z čehož vyplývá, že zákonodárce měl na mysli situaci, kdy do partnerství vstupuje osoba, která není způsobilá k právním úkonům v plném rozsahu²¹⁷. Zákonodárce byl tedy přísnější než v případě manželství, neboť vypustil možnost povolení soudu k jeho uzavření v případě omezené způsobilosti k právním úkonům či duševní poruchy slučitelné s účelem manželství (§ 14 odst. 2 a 3 ZOR).

Pakliže partnerství vznikne i přestože mu bránily tyto zákonné zákazy, soud je prohlásí za neplatné a má se za to, že partnerství nevzniklo (§ 6 ZRP). Partnerství nevznikne,

²¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 152.

²¹⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 81.

²¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 151.

jestliže prohlášení trpělo podstatnou vadou (nedostatek svobodného a úplného projevu vůle) nebo bylo učiněno v omylu, jestliže ani jedna z osob činící prohlášení nebyla v té době občanem ČR nebo jestliže bylo partnerství uzavřeno na základě nepravdivých údajů, které byly úmyslně uvedeny v dokladech požadovaných k prohlášení některou z osob vstupující do partnerství (§ 5 ZRP).

Také úprava **vzájemných práv a povinností** vychází z úpravy manželství. Dle § 8 ZRP mají partneři v partnerství stejná práva a povinnosti a o záležitostech partnerského soužití rozhodují společně (v případě neshody na podstatných záležitostech rozhodne na návrh některého z nich soud). Stejně jako v manželství je partner oprávněn druhého partnera zastupovat v jeho běžných záležitostech a jednání jednoho partnera při obstarávání běžných záležitostí zavazuje oba partnery společně a nerozdílně (§9 ZRP). Také úprava vzájemné **vyživovací povinnosti** je prakticky okopírována ze ZOR a to včetně vyživovací povinnosti po zániku partnerství (obdoba vyživovací povinnosti rozvedeného manžela) a tzv. sankčního výživného (§ 11 odst. 2 ZRP): *„Bývalému partnerovi, který se na trvalém rozvratu společného vztahu nepodílel a jemuž byla zrušením partnerského vztahu způsobena závažná újma, může soud přiznat proti druhému bývalému partnerovi až na dobu tří let od zrušení partnerského soužití výživné ve stejném rozsahu, v jakém by vznikla vyživovací povinnost v případě, že partnerské soužití nebylo zrušeno,“* tj. takové, aby hmotná a kulturní úroveň obou partnerů byla zásadně stejná (§ 10 odst. 2 ZRP). Co se týče určení výše výživného a jeho splatnosti, je úprava stejná jako v ZOR.

V rámci **dědického práva** je partner postaven naroveň manželovi (§ 473 a násl. ObčZ). Pozůstalemu partnerovi však nenáleží vdovský/vdovecký důchod (§ 45 zákona o důchodovém pojištění).

Přestože velká část ZRP je v oblasti vzájemných práv a povinností partnerů přejata ze ZOR, od úpravy v manželství se přesto liší. Partnerům především zákon nestanovuje žádná konkrétní **práva a povinnosti týkající se jejich soužití**, jako je tomu u manželství – povinnost žít spolu, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí (§ 18 ZOR). ZRP také vypustil ustanovení § 19 ZOR, podle něhož jsou oba manželé povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých možností a majetkových poměrů, a to s tím, že poskytování prostředků na náklady společné domácnosti může být vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti. Absence těchto povinností má za důsledek především to, že je pak obtížné určit, zda se partner na trvalém rozvratu společného vztahu nepodílel. Tím spíše, že zde zákonodárce vypustil slovo „převážně“, které ZOR obsahuje.

V čem se však zásadně liší registrované partnerství od manželství, je to, že mezi registrovanými partnery **nevzniká společné jmění**: „Vzhledem k vlivu křesťanských demokratů se ze zákona o registrovaném partnerství vytratila také úprava majetkového společenství homosexuálních párů. Společný majetek byl obětován kompromisu, aby mohl být zákon vůbec přijat.“²¹⁸

Dle Čecha je však možné využít analogii zákona. Čech uvádí, že registrované partnerství je institutem právně příbuzným manželství. S argumentem, že manželství se liší svým účelem (totiž založení rodiny) se vyrovnává tak, že manželství mohou vzniknout i za účelem jiným. Vedle toho také díky zákonné úpravě vztahů mezi rodiči a dětmi, která nerozlišuje děti manželské a nemanželské, nemá manželství na vztahy dětí a rodičů již prakticky žádný vliv. „Je tedy nasnadě, že registrované partnerství je svou povahou a důvody uzavření zcela rovno manželství.“ Vedle toho dodává, že dle § 19 odst. 2 může být poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti zcela nebo z části vyváženo osobní péčí o společnou domácnost. „Při zániku registrovaného partnerství by tak mohl partner, který se například staral o domácnost, očekávat majetkové vyrovnání.“ Čech je toho názoru, že pokud by po zániku partnerství nebyla tato skutečnost zohledněna v majetkovém vyrovnání, jednalo by se o „bezdůvodné obohacení osoby, která sice měla finanční zásluhu na získání majetku, ale tak jako v manželství, nemůžeme opomenout péči o domácnost, případně o děti druhým z dvojice registrovaných partnerů“. Čech zároveň dodává, že analogii není možné použít na druha a družku, neboť jejich vztah na rozdíl od registrovaného partnerství není institucionalizovaným poměrem (a především mají možnost jej institucionalizovat uzavřením manželství).²¹⁹

S Čechovou argumentací nesouhlasím, a to přestože mám za to, že registrované partnerství by mělo zahrnovat institut podobný společnému jmění manželů (právě proto, že i já si myslím, že se registrované partnerství je právní obdobou manželství, na rozdíl od nesezdaného soužití, které naopak záměrně manželstvím není). S Čechem nesouhlasím předně proto, že dle mého názoru není možné použít analogii legis, pakliže ji sám zákon vylučuje: „Společné jmění může vzniknout jen mezi manžely“ (§ 16 odst. 2 ObčZ). Uvedené ustanovení ZOR se pak vztahuje na vztahy mezi manžely a počítá tedy již s institutem společného jmění, z toho důvodu není možné z něj vyvozovat vznik bezdůvodného obohacení v rámci registrovaného partnerství.

---

²¹⁸ ČECH, J. Několik poznámek k majetkovému společenství registrovaných partnerů. *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 7 [cit. 2011-03-21] s. 268-270.

²¹⁹ ČECH, J. Několik poznámek k majetkovému společenství registrovaných partnerů. *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 7 [cit. 2011-03-21] s. 268-270.

Souhlasím s Elischerem, že vypuštěním společného jmění, se úprava majetkového režimu registrovaných partnerů stala značně nekonzistentní – na jednu stranu zákon stanovuje stejná práva obou partnerů, solidární odpovědnosti za závazky vzniklé při obstarávání běžných záležitostí partnerství (které nejsou blíže specifikovány a není jasné, zda je možné využít analogie s manželstvím) a vyživovací povinnost kompletně opsanou ze ZOR (s přinejmenším nevyjasněnou úpravou sankčního výživného rozvedeného manžela), na druhou stranu však neupravuje otázku vlastnictví. „*De lege lata se jedná toliko o skrumáž ad hoc vybraných práv a povinností majetkové povahy, namnoze dosti nešťastně recipovaných ze zákona o rodině.*“²²⁰

Registrovaní partneři mají vzájemně právo po dobu trvání partnerství **užívat byt, který je v nájmu druhého partnera**. Na rozdíl od manželství však nevzniká společný nájem bytu, ani společný nájem družstevního bytu.²²¹(§ 705a ObčZ). Po smrti partnera přechází nájem bytu na druhého partnera (§ 706 odst. 1 ObčZ).

ZRP upravuje také **vztah** registrovaných partnerů **k nezletilým dětem**. §13 odst. 1 říká: „*Existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči jeho dítěti ani překážkou svěření jeho dítěte do jeho výchovy. Partner, který je rodičem, je povinen zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy při použití přiměřených výchovných prostředků, tak aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.*“

Jak uvádí Hrušáková a Králíčková, znění tohoto ustanovení je dokladem boje s intolerancí a předsudky při schvalování ZRP. „*Uzavřením partnerství ten z partnerů, který má dítě z předchozího svazku, přece nepřestává právně být rodičem dítěte. Případná sistance jeho rodičovské zodpovědnosti nebo dokonce její zbavení by bylo evidentně diskriminační, stejně tak jako nemožnost svěřit takovému rodiči dítě do jeho výchovy, jestliže je výchovně způsobilý a obecně splňuje kritéria svěření do výchovy jednoho z rodičů.*“ Souhlasím s autorkami, že druhá věta ustanovení je zcela zbytečná.²²² Rodičovská zodpovědnost je upravena v ZOR a není tedy třeba její úpravu dublovat (§13 odst. 1 ZRP vychází konkrétně z § 31 odst. 1 a 2 ZOR). Rozdíl je možné spatřovat v tom, že registrovaným partnerům je uloženo zajistit vývoj dítěte, zatímco úprava v ZOR hovoří pouze o péči o vývoj dítěte (§ 31 odst. 1 písm a). Úprava v ZRP je tedy formulována přísněji.

---

²²⁰ ELISCHER, David. Několik úvah nad kohabitací. *Právní fórum [ASPI]*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 7 [cit. 2011-03-21]. s. 258-268.

²²¹ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 115.

²²² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 156.

K svěřování dítěte do výchovy bych dodala, že i dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva nesmí být rozhodnutí ovlivněno sexuální orientací rodiče. Ve věci Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku²²³ rozhodl Evropský soud pro lidská práva, že při svěřování dítěte do výchovy není možné podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod tolerovat rozlišení mezi rodiči diktované úvahami úzce souvisejícími se sexuální orientací.²²⁴

V § 13 odst. 2 zakazuje ZRP, aby se registrovaný partner stal po dobu trvání partnerství osvojitelem dítěte. *„Nemožnost osvojení dítěte jako společného dítěte osob téhož pohlaví je poměrně častým zákazem i v zahraničních úpravách. (...) Na druhou stranu zákon výslovně nevylučuje, aby jednomu z partnerů bylo dítě svěřeno do výchovy podle § 45 nebo do pěstounské péče podle § 45a a násl. zákona o rodině.“*²²⁵

Na druhou stranu v případě, že partneři žijí ve společné domácnosti a jeden z nich pečuje o dítě, má se dle zákona na výchově podílet i druhý partner, s tím, že se na něj vztahují povinnosti týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte (§ 13 odst. 3 ZRP). V tomto případě zákonodárce vyšel z § 33 ZOR a opět zde neznámo proč úpravu v manželství rozšiřuje o ochranu vývoje a výchovu.

Stejně jako manželství, **zaniká partnerství** smrtí jednoho z partnerů nebo rozhodnutím soudu (§ 14 ZRP). V případě rozhodnutí soudu se však úprava od rozvodu manželství liší. Na rozdíl od manželství nepožaduje pro zrušení partnerství zákonodárce tzv. kvalifikovaný rozvrat (kdy je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití - § 24 odst. 1 ZOR). Žalobce (tedy ten z partnerů, který podal návrh na zrušení partnerství) má pouze prokázat, že vztah již fakticky netrvá. Je ovšem otázkou, jakým způsobem to bude prokazovat, když partneři nemají žádné povinnosti, dokonce spolu ani nejsou povinni žít, tak jako manželé. Důvodová zpráva k návrhu zákona v tomto směru mlčí²²⁶. Dle Hrušákové a Králíčkové nemůže důkaz o tom, že partnerství fakticky netrvá, *„spočívat v ničem jiném než v důkazu o skutečnosti, že partneři spolu nežijí, a to tak, jak je tento pojem vykládán zákonem o rodině.“*²²⁷

²²³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva 21. 12. 1999, č. stížnosti 33290/96.

²²⁴ V uvedeném případě porušovala matka dohodu o svěřování rodičovské zodpovědnosti, na základě níž měl otec dítěte návštěvní právo. Soud tedy rozhodl o svěřování dítěte do výchovy otci. Odvolací soud toto rozhodnutí zrušil, přičemž vzal v úvahu nový prvek – homosexualitu otce. Součástí rozhodnutí, byla tato dikce: *„dítě musí žít v (...) tradiční portugalské rodině“* a *„zde není na místě se zabývat otázkou, zda homosexualita je či není nemocí, nebo zda je sexuální orientací vůči osobám stejného pohlaví. V obou případech se jedná o abnormalitu a dítě nesmí vyrůstat ve stínu abnormálních situací“*.

²²⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 157.

²²⁶ **Důvodová zpráva**, S. 82.

²²⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 160.

Obdobou tzv. smluveného rozvodu je § 17 ZRP, kdy soud rozhodne o zrušení partnerství, aniž by zkoumal, zda partnerský vztah již fakticky netrvá, pokud se k návrhu na zrušení partnerství připojí druhý partner. Dle Hrušákové a Králíčkové vzniká za souhlasu druhého partnera na zrušení partnerství právní nárok. Vzhledem k tomu, že mezi partnery nevzniká společné jmění, není třeba se žalobou o zrušení partnerství předkládat žádné dohody.²²⁸

Dle § 15 ObčZ přísluší partnerovi (stejně jako manželovi) po smrti druhého partnera uplatňovat **právo na ochranu jeho osobnosti**.

V rámci **pracovního práva** je partner považován za člena rodiny zaměstnance pro účely poskytování cestovních náhrad. „*Jiná fyzická osoba je postavena na roveň člena rodiny pouze za předpokladu, že žije se zaměstnancem v domácnosti.*“ (§ 187 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, dále jen ZP). Zajímavá je dikce zákona, kdy partner je považován za člena rodiny, zatímco druh je „postaven na roveň člena rodiny“. Tato formulace dle mého názoru přesně vystihuje, jakým způsobem by mělo právo na nesezdané soužití a registrované partnerství nahlížet. Mezi partnery také stejně jako mezi manželými nemůže být uzavřen pracovněprávní vztah dle § 3 ZP (§ 318 ZP).

V oblasti **sociálního zabezpečení a trestního řízení** platí pro registrované partnery to stejné, co bylo uvedeno u druhá družky.

8.2.3 Evropský kontext

Evropský soud pro lidská práva homosexuální vztah dosud neakceptoval jako vztah rodinný ve smyslu článku 8 Úmluvy.²²⁹

Nicméně zajímavá je judikatura Soudu k čl. 12 Úmluvy (právo uzavřít manželství). Tento článek byl zprvu vykládán tak, že rozmnožování není podmínkou manželství. „*V prvních stížnostech podaných a registrovaných v letech 1979 a 1980, Komise označila institut manželství za pouhý právní institut. Připustila proto, že odsouzený k doživotnímu trestu odnětí svobody má právo uzavřít manželství i přes to, že se svou partnerkou nebude moci nikdy žít ve společné domácnosti.*“²³⁰

Tento přístup k manželství ještě nějakou dobu přetrval. Ve věci Van Oosterwijck v. Belgie²³¹ se Komise zabývala právem dvou transsexuálů na uzavření manželství.

²²⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 160.

²²⁹ HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika : Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha : Linde, 2003. s. 212.

²³⁰ HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika : Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha : Linde, 2003. s. 255-256.

²³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 10. 1980, č. stížnosti 7654/76.

Konstatovala, že i když spolu manželství a rodina souvisejí jak v Úmluvě, tak i v pojetí vnitrostátního práva, není z tohoto principu možné vyvozovat, že by schopnost rozmnožování byla základní podmínkou manželství, nebo že by rozmnožování bylo cílem manželství (mj. vzhledem k možnosti adopce) V tomto případě tedy Komise konstatovala porušení čl. 12 Belgie, když odmítla povolit uzavření manželství transsexuálům.²³²

Nicméně s postupem času se jak Komise, tak Soud vrátili k tradiční koncepci manželství. Ve věci *Rees v. Spojené království*²³³ Soud uvedl, že právo na uzavření manželství se týká tradičního manželství osob opačného pohlaví a že čl. 12 počítá se schopností manželů se rozmnožovat. Dle názoru Soudu tedy bylo v souladu s tímto ustanovením, když vnitrostátní legislativa vyžadovala, aby snoubenci, kteří chtěli uzavřít manželství, byli rozdílného pohlaví. Požadavek různého biologického pohlaví při uzavření manželství vyslovil Soud i ve věci *Sheffield a Horsham v. Spojené království*²³⁴.²³⁵ „Soud v této věci připomněl i rozsudek *Cossey v. Spojené království*, v němž uvedl, že oddanost tradičnímu pojetí manželství (...) je dostatečným důvodem k pokračování v aplikaci biologických kritérií k určení pohlaví pro účely manželství.“ V tomto případě nebyla skutečnost, že ženy, z nichž jedna prošla změnou pohlaví, nemohly společně uzavřít manželství, považována za porušení čl. 12 Úmluvy.²³⁶

8.2.4 K čemu registrované partnerství?

Diskuse o ZRP je v podstatě vedena na dvou rovinách. Tou první je, zda je vůbec podobného zákona třeba. Druhá je pak rovinou výtek ke konkrétním nedostatkům úpravy. Začnu otázkou, zda je nutné instituci registrovaného partnerství vůbec uzákonovat.

Samotný ZRP této otázce nahrává, neboť **nevymezuje žádný účel** registrovaného partnerství (na rozdíl od úpravy manželství v ZOR). Dle mého názoru se však jedná o nedostatek zákona, nikoliv o absenci společenského účelu samotného. Nesouhlasím tedy s panem prezidentem, když říká: „*Identický, nebo stejně zásadní společenský účel – založení rodiny a řádná výchova dětí – registrace partnerů stejného pohlaví nemá. (...) Uzavření partnerství je pro oba partnery možná hodně, pro stát je to však málo.*“²³⁷ Za podnětný

²³² HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika : Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha : Linde, 2003. s. 256.

²³³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 10. 1986, č. 9532/81.

²³⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 7. 1998, 31–32/1997/815–816/1018–1019.

²³⁵ HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika : Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha : Linde, 2003. s. 256.

²³⁶ HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika : Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha : Linde, 2003. s. 257.

²³⁷ KLAUS, V. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání.

považují návrh účelu partnerství Kužilka, který přestože zákonnou úpravu homosexuálního partnerství odmítá, uvádí: „(ZRP) by jistě mohl stanovit účel jiný, než výchovu dětí, například vytvoření prostředí blízkého rodinnému, solidaritu, ba dokonce vzájemné uspokojování sexuálních potřeb (takto explicitní formulaci se úprava manželství může vyhnout právě díky odkazu na založení rodiny a výchovu dětí, což je vyjádření, které však v sobě uspokojování sexuálních potřeb obsahuje)²³⁸“.

Řada kritiků ZRP uvádí, že na této úpravě **nemá stát žádný zájem**. Této argumentaci opět nahrávají samotní tvůrci zákona, neboť v důvodové zprávě stojí, že zákon má být aktem uznání homosexuální menšiny jako součásti obecné normy²³⁹. Je tak snadné nabýt dojmu, že skutečně jediným účelem ZRP je určitá normalizace homosexuality, či deklarace toho, že tato menšina není diskriminována. Takto ZRP chápe např. pan prezident: „*soužití i sexuální styky homosexuálně orientovaných osob jsou i podle současného právního řádu legální a v podstatě neexistují žádné skutečné překážky, které by jim bránily uspořádat si další aspekty těchto vztahů podle obecných pravidel soukromého práva*²⁴⁰“. Podobně také Haas uvádí: „*Nevím o žádném zákoně, který by homosexuální vztah zakazoval. Pokud jde o potřebu mít to ‚vytesáno do kamene‘, poukázal bych pochybovače na Základní listinu práv, část naší ústavy. Diskriminace je v ní zcela jasně zakázána. Potřebujeme zákon, který by jednoznačně ústavně nepřípustnou a zakázanou diskriminaci znovu deklaroval?*²⁴¹“.

Já jsem však přesvědčená, že ZRP by neměl být je zákonem „legitimizujícím“ homosexuální vztahy. Dle mého názoru má stát zájem na poskytnutí ochrany každém vztahu, který vytváří rodinné prostředí, nebo jemu podobné, bez ohledu na to, zda jsou ve vztahu děti. Jak bylo řečeno v první části práce, v postmoderní době hrají vztahy velkou roli a často jsme přesvědčení, že bez nich není možné být šťastný, případně lásku a štěstí ztotožňujeme zcela. Emoční zázemí je tedy pro jednotlivce velmi důležité, ovlivňuje i jeho pracovní výkon a potažmo tedy hodnoty, které vytváří. Vedle toho je třeba počítat s existencí tzv. jednokariérových vztahů, kde jeden z partnerů druhému vytváří zázemí a stará se

---

In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 13.

²³⁸ KUŽÍLEK, O. Chybná logika zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 40.

²³⁹ Důvodová zpráva k návrhu zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 79-87.

²⁴⁰ KLAUS, V. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 11.

²⁴¹ HAAS, T. Cui bono? In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 31.

o domácnost, zatímco ten druhý se soustředí více na zaměstnání. V manželství vzniká v tomto směru společné jmění manželů, které je vlastně právním projevem skutečnosti, že manželé tvoří „tandem“, který do určité míry vytváří hodnoty společně. Společné jmění tak poskytuje ochranu tomu z partnerů, který sám sice nevydělává (nebo méně), ale umožňuje vydělávat tomu druhému. Podotýkám, že nejde jen o položky „uklizené, uvařené“, ale že roli hraje i emoční opora, kterou by „paní na úklid“ jen těžko mohla poskytnout. Není tedy možné argumentovat, že ochranu si zaslouží vztah každého svobodného mládence a paní, co mu dvakrát týdně přijde navařit.

Mám za to, že vliv trvalého partnerského vztahu na jednotlivce je velmi významný a odráží se i v jeho přínosu státu. I z toho důvodu je v zájmu státu, aby tyto vztahy chránil komplexní úpravou, a ne pouze skrze možnost uzavírat řadu dílčích smluv (k čemuž by navíc řada partnerů musela využít právních služeb, což v tomto kontextu považuji za nepřiměřené zatěžování jedinců).

Macek dokonce uvádí, že cílem ZRP je normalizace čtyřprocentní úchytky. Jak již bylo zmiňováno v první části, 4% jsou značně podhodnocený údaj, je možné setkat se až s údajem 10% u mužů a 5% u žen. Navíc je třeba počítat s tím, že tyto údaje vždy budou podhodnocené, neboť ne každý se ke své sexuální orientaci hlásí. Především pak chci zdůraznit, že homosexualita v žádném případě není úchytky. Odkazuji pana Macka na Mezinárodní statistickou klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10) Světové zdravotní organizace, která mezi poruchy homosexuality neřadí²⁴².

Řada autorů také nesouhlasí s tím, že **registrované partnerství je staveno naroveň manželství** (v důvodové zprávě se uvádí, že svazky homosexuálních osob plní tytéž funkce jako dlouhodobé soužití osob rozdílného pohlaví²⁴³). Pan prezident uvádí: „*Slovo rodina pochází od slova rodit a ne náhodou jsou rodiče a děti (byť se to vždy nezdaří) jejím elementárním atributem. O tytéž znaky a tytéž funkce jako v manželství v partnerství osob stejného pohlaví nejde a z definice jít nemůže.*“²⁴⁴

Argumentovat původem slova se mi zdá naprosto irelevantní. Přestože Evropský soud pro lidská práva zatím neakceptoval homosexuální vztah jako rodinný, na popsaném vývoji judikatury týkající se práva na uzavření manželství je zřejmé, že koncepce manželství (a tedy

---

²⁴² *Poruchy duševní a poruchy chování (F00–F99)* [online]. WHO/ÚZIS ČR (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR), 10. 3. 2010 [cit. 2011-06-16]. Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>>.

²⁴³ Důvodová zpráva k návrhu zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 79.

²⁴⁴ KLAUS, V. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 12.

i registrovaného partnerství) je odvislá především od společenského klimatu. V něm je stále ještě možné pozorovat vliv tradiční představy rodiny (ve smyslu muž, ženy a děti). Na druhou stranu je ale také výrazná změna společenského mínění a tendence akceptovat i vztahy homosexuálních párů. Termín rodiny není neměnný; jedná se o součást kultury, v níž dochází k posunu hodnot a významů. Rozhodující tedy není původní význam slova, ale význam, který mu přisuzuje současná generace.

Jak již bylo popsáno v první části práce, autoři se na tom, co to je rodina, zda v ní musí být děti, či zda musí být založená manželstvím, neshodují. Při hledání významu pojmu „rodina“ se mi zdá logičtější vycházet z funkcí, které rodina plní, než z původu slova. Již zmiňované funkce rodinu krátce připomenu: (1) reprodukční, (2) výchovná, (3) ochranná a poskytování bezpečí, (4) materiální, (5) emocionální.²⁴⁵ Plození a výchova dětí jsou tedy pouze částí toho, co pojem rodina obnáší. Zbývající tři body může registrované partnerství naplňovat v úplně stejné míře, jako manželství.

Nicméně podle některých autorů je právě první bod, či první dva body, tím jediným, čeho by si zákonodárce měl všítat. „*Původním, tradičním, rituálním a archetypovým obsahem právní úpravy manželství, zejména v rovině dědické, daňové, v rovině vzájemného zastupování atd. je nadstandardní zvýhodnění jak odměna za nejdůležitější funkci přežití biologického rodu, tj. plození dětí.*“²⁴⁶ Podobně Bratinka uvádí, že v manželství jde o několikaletou výchovu dětí, která po manželech vyžaduje stabilitu i po vyprchání erotické vášně, což je spojeno s jistým sebezapřením. Právě toto sebezapření ve prospěch všech (neboť řádná výchova dětí je veřejným zájmem), je důvod pro právní a společenské uznání manželství.²⁴⁷ Ovšem v rozporu s touto argumentací zvýhodnění manželů náleží i manželům bezdětným, a naopak nenáleží nesezdaným partnerům, kteří si dítě pořídili.

Podobně uvádí Mach, že smysl kodifikace manželství, který úprava registrovaného partnerství postrádá, je právní ochrana dětí.²⁴⁸ Ale zákonodárce poskytuje stejnou právní ochranu dětem narozeným v manželství i mimo ně. Jediným rozdílem je snad to, že za určitých okolností soud nesmí v zájmu dětí manželství rozvést (viz níže). Ovšem to má důsledky pouze v majetkové oblasti, vztahy mezi rodiči to nezlepší. Dá se tedy říci, že

---

²⁴⁵ MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2000. s. 141-142.

²⁴⁶ KUŽÍLEK, O. Chybná logika zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 38.

²⁴⁷ BRATINKA, P. O jedné biotnosti. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 44-45.

²⁴⁸ MACH, P. Má zákon zvyšovat prestiž homosexuality? In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 34-35.

zákonodárce by se mohl v rámci rodinného práva omezit na ochranu dětí. Rozlišovacím kritériem pro výhody vztahu poskytované státem však nejsou děti, ale uzavření manželství.

Dalším argumentem proti zákonu je, že se jedná o **ingerenci státu do oblasti intimního soužití**. Dle Petříka má tato ingerence smysl pouze u rodiny s malými dětmi.²⁴⁹ Pan prezident uvádí, že ze všech mezilidských vztahů vybral zákonodárce jeden a ten upravil. „Není jasné, proč stát vylučuje pro vstup do tohoto svazku například spolu dlouhodobě žijící sourozence. Touto formulací dává stát najevo, že je zákon konstruován výlučně pro dvojice na základě sexuálního vztahu, který u přímých příbuzných odporuje společenským normám. Genetický účel zde chybí a pokud je zákonem prolamováno nějaké společenské tabu, není jasné, proč jen takto výběrově.“²⁵⁰

Záměr je dle mého názoru zřejmý – registrované partnerství má být alternativou manželství, byť bez dětí. Vztah, který není založený na romantické přitažlivosti, neodpovídá postmoderním požadavkům. Postmoderní jedinec vyžaduje „lásku“, právě to je důvod, proč se řada manželství, z nichž láska vyprchá, rozpadá. Poznámka o tom, že genetický účel zákazu incestu u soulože mezi homosexuálními partnery chybí, se mi zdá naprosto scestná. Především je v našem právním řádu soulož mezi příbuznými trestným činem (§ 188 zákona č. 306/2009 Sb., trestní zákoník). Vedle toho také důvody tabu incestu nejsou jen genetické, jak uvádí Hrušáková: „Zákaz sňatků mezi nejbližšími pokrevními příbuznými je dán spíše důvody morálními a společenskými než důvody biologickými (blízké příbuzenství pouze zesiluje možnost přenosu geneticky podmíněných onemocnění).“²⁵¹

Z intimních vztahů, které zákonodárce pomíjí, bývá často zmiňována nevěra. Payne uvádí, že přestože víme, že nevěra existuje, není důvod ji uzákonovat.²⁵² Stejně nahlíží i na registrované partnerství: „Jaký je důvod, aby se zvýhodněné právo dědit nevztahovalo na milenky, mají-li ho mít registrovaní partneři?“²⁵³ Tuto argumentaci používá i Macek, který dodává: „A přitom si troufám tvrdit, že takovéto svazky jsou často pevné, ba pevnější než

---

²⁴⁹ PETŘÍK, M. Neobhajitelné paragrafy registrovaného partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 26-27.

²⁵⁰ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 16.

²⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, M. *Sňatek a paragrafy*. Praha : Computer Press, 2000. s. 62.

²⁵² PAYNE, J. Alternativní vztahy netřeba registrovat. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 29.

²⁵³ PAYNE, J. Alternativní vztahy netřeba registrovat. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 29.

*svazky homosexuálů, mnohdy pomáhají k větším pracovním a osobním výkonům a skrze prsty se už na ně dnes hledí stejně málo, ba ještě méně, než na homosexuální dvojice.*²⁵⁴

V kontextu toho, že registrované partnerství je často odsuzováno „z morálních důvodů“ se mi argumentace neuzákoněním nevěry zdá více než úsměvná. Můj názor je ten, že nevěra je svobodnou volbou každého jedince, kterou považuji za prohřešek proti manželství a která v konečném důsledku může vést až k jeho rozpadu. Proto je naprosto nežádoucí, aby těmto vztahům zákonodárce poskytoval jakoukoliv ochranu. Naproti tomu homosexualita svobodnou volnou není. Milenci mají šanci uzavřít legitimní svazek, homosexuální partneři by ji bez ZRP neměli. Co se týče předpokladu větší pevnosti extramatrimoniálních svazků, než svazků homosexuálů, považuji ho pouze a jeden z předsudků vůči homosexuální menšině.

Souhlasím s Kužílkem, že ZRP je do značné míry rozporuplný: zatímco registrovanému partnerství **nedává žádný obsah, v rovině majetkové přiznává partnerům řadu oprávnění.** „*Návrh je proto mimořádným projevem nízkého materializmu, který rezignuje na jakýkoli hlubší obsah zákonem upravované skutečnosti.*”²⁵⁵ Nemyslím, že by majetková stránka byla nepodstatná, ale na druhou stranu zákonodárce skutečně zcela pominul již popsanou emocionální a ochranou funkci rodiny a soustředil se pouze na funkci majetkovou. Zcela také pominul rituální význam, který má uzavření manželství a dle mého názoru by jej mělo mít i registrované partnerství (a jsem přesvědčená, že pro řadu homosexuálních párů je dokonce důležitější, než majetkové zvýhodnění registrovaných partnerů).

Svatba je totiž rituál, který značí přechod do další životní fáze. „*Svatbou se dává blízkému i vzdálenému okolí na vědomost vznik něčeho nového, nového lidského společenství (...) Tím se inzeruje, že manželé se budou k lidem ve svém okolí chovat poněkud jinak, než dosud a že též očekávají poněkud jiné chování vůči sobě. Také sami sobě novomanželé deklarují významnou změnu poměrů: skončilo období namlouvání a volné milostné soutěže.*”²⁵⁶ Problém je, že tuto funkci uzavření registrovaného partnerství ZRP vůbec nereflektuje. Na rozdíl od uzavření manželství nevyžaduje veřejnou a slavnostní formu prohlášení v přítomnosti dvou svědků (§ 3 odst. 2 ZOR). „*Téměř jakoby se počítalo s tím, že takové svazky se budou uzavírat v přítmí nějaké zapadlé kanceláře obecního úřadu (...).*”²⁵⁷

---

²⁵⁴ MACEK, M. Homosexuálové nepotřebují zvláštní zákon. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 47.

²⁵⁵ KUŽÍLEK, O. Chybná logika zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 39.

²⁵⁶ PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám.* Praha : Lidové noviny. 1998. s. 106.

²⁵⁷ HOLUB, M. Registrované partnerství? Ani ryba ani rak. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 9, s. 314.

Dalším zmiňovaným argumentem, který uvádí i pan prezident, je že registrace partnerství osob stejného pohlaví **nabourává tradiční hodnoty**. Ano, jistě. V minulosti by něco takového možného nebylo. Ale v minulosti byla možná řada věcí, které dle dnešního pohledu jsou v rozporu s morálkou i se zákonem. Rozhodně si tedy nemyslím, že účinností ZRP by institut rodiny utrpěl zásadní ránu.

Uvedu některé z výroků zmiňujících hodnotový vliv ZRP:

„Je to zákon, který se dotýká základních hodnot, tradic a upřádání celé naší společnosti. (...) Je to zákon, který relativizuje vztah státu k základní buňce společnosti, kterou vždy byla, je a být musí rodina. Právě v dnešní době, která bývá charakterizována krizí rodiny, rozpadem rodinných hodnot (nezbytných pro řádnou výchovu dětí), vysokou rozvodovostí a rostoucím počtem dětí vyrůstající v neúplných rodinách (tedy bez příkladu přirozených vzorců chování rodičů, jejich řádné výchovy a orientace ve světě dospělých), je udržení exkluzivity rodinných vztahů důležité.“²⁵⁸

„Návrh postavit homosexuální vztah na roveň s rodinou není neutrální. Pro některé občany je urážkou filosofického přesvědčení a náboženského vyznání, útokem na hodnoty, na kterých vyrostla evropská civilizace a česká státnost.“²⁵⁹

„Je to projev zpupnosti, nepokory, pýchy rozumu a vítězství sociálního inženýrství nad respektem k tomu, co je možno považovat za odnepaměti osvědčené uspořádání lidstva, ve kterém požívá jedinečné a speciální ochrany manželství a rodina. Institut manželství přece nikde nevznikl zákonem postupně protlačovaným zájmovými skupinami (...) Jakékoliv státem přiznané statusy a výhody či privilegia by tedy měly náležet jen manželům a rodině v původním, tradičním vnímání. Všechno ostatní, jakási polo-manželství jsou jen rozměňováním jedinečnosti této lidské instituce.“²⁶⁰

Musím říci, že z podobných vyjádření je mi úzko. Za tvrzením, že registrované partnerství nějakým způsobem ohrožuje rodinu, nemohu vidět nic jiného, než homofobii. V době, kdy jsou homosexuální páry již relativně akceptované společností, se dá těžko předpokládat, že by homosexuální partneři uzavírali manželství, jako tomu bylo dříve. A ani v zájmu tradiční rodiny to po nich nemůžeme chtít. Jak tedy mohou tyto páry ohrozit rodinu? Budou se snad v důsledku toho, že se někteří lidé registrují, ti ostatní méně ženit a vdávat?

²⁵⁸ KLAUS, V. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 14.

²⁵⁹ PAYNE, J. Alternativní vztahy netřeba registrovat. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 29.

²⁶⁰ PETŘÍK, M. Registrované partnerství není liberalizační. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 24.

V jakém směru ohrožuje rodinné hodnoty vztah dvou lidí, kteří se jej rozhodnou zpečetit registrací?

Jediný skutečný problém vidím v tom, že pro některé lidi je tento typ svazku prostě nepřijatelný. Ale stejně tak je pro někoho nepřijatelný potrat, který přesto česká legislativa povoluje. V našem právním řádu mají nemanželské děti stejnou ochranu a stejné dědické nároky, jako děti narozené v manželství. To by v tradiční rodině bylo nemyslitelné a i dnes z morálního hlediska cítíme, že pokud si ženatý muž pořídí mimomanželské dítě, není to úplně „košer“. Manželé také mohou ze závěti druhého manžela zcela vyloučit a odkázat majetek milenci/e. To všechno legislativa umožňuje. I to je jistě pro někoho urážkou jeho filosofického přesvědčení a náboženského vyznání. Ovšem právo je normativní systém, který z morálky pouze vychází, nemůže ji zcela kopírovat (už proto ne, že morálka každého z nás je trochu jiná). Pakliže tedy společenské klima homosexuální partnery akceptuje, není možné v rámci právní úpravy vycházet z toho, že pro část lidí se jedná o vztahy nepřijatelné.

8.2.5 Výtky ke konkrétním paragrafům zákona o registrovaném partnerství

Přestože zastávám názor, že registrované partnerství by mělo být uzákoněno, souhlasím s tím, že ZRP má řadu nedostatků. Nyní se tedy budu zabývat konkrétními připomínkami k zákonu.

Za velký nedostatek zákona považuji již zmiňovanou **absenci povinnosti registrovaných partnerů žít spolu a vzájemně si pomáhat**. Ta se následně promítá do ustanovení § 16, podle něhož soud rozhodne o zrušení partnerství, jestliže se žalobce prokáže, že vztah již fakticky netrvá. Je otázkou, jakým způsobem to bude prokazovat, pokud ani ve fakticky trvajícím partnerství spolu partneři nemusí žít a společně hospodařit. Dále je tento nedostatek patrný v ustanovení § 10 odst. 2 ZRP, které je obdobou sankčního výživného a je tedy třeba zjišťovat, kdo se na rozvratu nepodílel, což bude také problematické. Souhlasím s panem prezidentem, že toto ustanovení *„nemá žádný smysl v zákoně, který neukládá účastníkům svazku vůči sobě navzájem žádné povinnosti, jako je žít spolu či být si věrni, atd.“*²⁶¹.

Také **uzavření partnerství** je dle mého názoru upraveno nedostatečně. Již jsem hovořila o tom, že zákon nepožaduje slavnostní formu. Pan prezident dále upozorňuje, že osoby vstupující do partnerství sice musí prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující vstup do partnerství, ale na rozdíl od uzavření manželství nemusí prohlašovat, že znají své majetkové poměry a zdravotní stav. *„Stát se tím distancuje od záruky důležitých okolností*

---

²⁶¹ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 17.

*stability a dalších důsledků takového svazku.*²⁶² Kužílek uvádí, že zákonodárce připouští mnohem méně zodpovědný vstup do partnerství²⁶³.

Stejně tak bývá zákonodárci vytýkán příliš benevolentní přístup ke **zrušení registrovaného partnerství**. Dle § 17 pak soud nezkoumá, zda vztah fakticky trvá, pokud se k návrhu na zrušení partnerství připojí druhý partner.²⁶⁴ Dle mého názoru se však úprava výrazně neliší od úpravy v ZOR. Přestože dle § 24 odst. 1 ZOR může soud manželství rozvést, pouze pokud je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, v případě tzv. smluveného rozvodu k tomu ve skutečnosti nedochází a má se ta to, že rozvat nastal, pokud manželství trvalo alespoň rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a druhý manžel se k návrhu připojí. Jediné, čím se tak liší zrušení registrovaného partnerství od smluveného rozvodu je právě podmínka trvání manželství 1 rok (co se týče toho, že manželé spolu 6 měsíců nežijí, zjišťuje se pouze svědeckou výpovědí).

Další oblastí, která bývá kritizována, je **vzájemná vyživovací povinnost partnerů**. Dle pana prezidenta má vyživovací povinnost význam pouze v ZOR, kde „(...) *se tímto ustanovením zákona o rodině garantuje jistá podpora tomu z manželů, který se stará o děti a domácnost. Do registrovaného partnerství ale vstupují lidé se srovnatelnými dispozicemi, kterým stát neukládá žádné povinnosti, které by jim bránily zabezpečit si své životní a sociální podmínky.*²⁶⁵“ (Obdobnou argumentaci pan prezident také uvádí u výživného rozvedeného partnera, které má dle jeho názoru opodstatnění pouze u rozvedeného manžela, který přišel v důsledku rodinných povinností o práci, praxi atd.)

Já mám však za to, že není možné vycházet z genderových stereotypů (či hodnot tradiční rodiny?) a předpokládat, že žena má dispozice starat se o domácnost a pakliže máme homosexuální pár, logicky se v něm musí o péči o domácnost dělit, neboť když mají stejné pohlaví, mají také stejnou dispozici starat se o domácnost. (Explicitně tento předpoklad v úryvku vyjádřen není, ale hovoří se o podpoře manžela, který se stará o děti „a domácnost“ a o „srovnatelných dispozicích“). I v registrovaném partnerství však se může jeden z partnerů více soustředit na zaměstnání, zatímco ten druhý na domácnost. Nemluvě o situaci, kdy např.

---

²⁶² KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 16.

²⁶³ KUŽÍLEK, O. Chybná logika zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 40-41.

²⁶⁴ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 18.

²⁶⁵ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 17.

jeden z partnerů dlouhodobě onemocní, případně se stane invalidním. Vyživovací povinnost mezi partnery tedy považují za oprávněnou.

Za naprosto nevhodnou považují argumentaci Petříka, který se k § 12 odst. 2 ZRP, podle něhož nelze výživné přiznat, jestliže by bylo v rozporu s dobrými mravy, vyjadřuje takto: „*To, že používání tohoto zákona velmi často v souladu s dobrými mravy nebude, autoři zákona tuší, a proto vytvářejí státu a jeho soudům alibi.*“²⁶⁶ K tomu ještě dodává, že se mu zdá nesmyslné, aby soud v rámci intimního soužití rozhodoval, co je dobrým mravem. Pan Petřík zjevně nečetl ZOR, neboť pak by věděl, že princip bezrozpornosti s dobrými mravy se vztahuje na veškeré výživné mezi příbuznými (§ 96 odst. 2 ZOR). Ani nechci domýšlet, co přesně myslel tím, že používání ZRP velmi často nebude v souladu s dobrými mravy, a doufám, že se jednalo pouze o účelové registrace.

V § 9 odst. 1 stanovuje zákonodárce **oprávnění partnera zastupovat druhého partnera v jeho běžných záležitostech**, zejména plnit za něj běžná plnění. Pan prezident upozorňuje na to, že k tomu není potřeba žádná úprava a je možné dosáhnout stejného výsledku prostřednictvím plné moci a na této úpravě tedy není žádný veřejný zájem. Absence veřejného zájmu je pak údajně potvrzena v odst. 3 uvedeného paragrafu, podle něhož je možné účinky jednání ve smyslu zastoupení druhého partnera v běžných záležitostech vyloučit: „*Tím se institut vzájemného zastupování vrací do režimu prosté plné moci, státem nijak negarantované či vynutitelné. Celý tento paragraf tak má pouze deklaratorní charakter, což jej zpochybňuje jako jeden z nutných důvodů pro přijetí tohoto zákona.*“²⁶⁷

Dle mého názoru není možné tvrdit, že třetím odstavcem se úprava vrací do režimu plné moci. Naopak se dá předpokládat, že většina registrovaných partnerů plnou moc v tomto směru nevyužije. Z dikce uvedeného odstavce: „*jiné osobě bylo známo, že (...) účinky (...) proti ní výslovně vyloučil*“ vyplývá, že se jedná o určitý konkrétní případ vyloučení těchto účinků vůči osobě, která s tím navíc musí být obeznámena. Jedná se tedy o jakousi výjimku z pravidla, stejně jako např. v otázce společného jmění manželů, kde také existuje zákonná možnost jeho zúžení či rozšíření (§ 143a ObčZ), čímž jistě nedochází ke zpochybnění samotného institutu společného jmění. Vedle toho je třeba si uvědomit, že zastupování v běžných záležitostech mezi manžely je upraveno shodně, včetně možnosti výslovného vyloučení účinků (§ 21 odst. 3 ZOR).

---

²⁶⁶ PETŘÍK, M. Neobhajitelné paragrafy registrovaného partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 27.

²⁶⁷ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 16.

Často také bývá zmiňován **vliv ZRP na jiné oblasti práva**. Nejčastěji bývá uváděno riziko účelových registrací např. kvůli přechodu nájmu²⁶⁸, nebo práva odepřít výpověď²⁶⁹. Vzhledem k tomu, že v trestním právu má druh stejná práva jako partner, je dle mého názoru v tomto směru účelová registrace vyloučena. Co se týče přechodu nájmu, riziko samozřejmě hrozí, ale tak je tomu i v případě manželství.

Další diskutovanou otázkou je postavení partnera na roveň manželovi v rámci **dědění**. „Zvláště toto ustanovení napadla ve svém usnesení vláda, neboť v tom spatřuje přenesení základního znaku rodiny i na registrované partnerství.“ Dle pana prezidenta může být tímto ustanovením poškozeno právo dosavadních rodinných příslušníků.²⁷⁰ Přitom současná úprava dědění umožňuje manželovi odkázat majetek milence/i, přičemž pozůstalý manžel nemusí zdědit nic. To považuji za poškozující práva rodinných příslušníků, dědění partnerů nikoliv.

Za relevantní také považuji upozornění, že zákon je **ve své podstatě diskriminačním**. „Ukládá povinnost, aby byla příslušnost ke skupině registrovaných partnerů vyznačována v jejich osobních dokladech. Takto označovat jakékoliv minoritní skupiny (...) je něčím, s čím se moderní společnost od konce druhé světové války nesetkala. (...) Je také jedno, zda se k ní její členové hlásí dobrovolně nebo jsou-li k ní zařazeni proti své vůli.“²⁷¹ Dle čtrnácté části ZRP se registrované partnerství zapisuje mezi povinné údaje do občanského průkazu, v důsledku čehož může každý orgán způsobilý do průkazu nahlížet, zjistit sexuální orientaci partnera. Podle části patnácté se pak v evidenci obyvatel povedou údaje o uzavřeném partnerství a rodné číslo registrovaného partnera. „I to je závažný průlom do soukromí.“²⁷² V tomto kontextu Haas uvádí, že zákon, který se snažil pomoci „diskriminované skupině“ ve skutečnosti pomohl homofobům, neboť vytváří jednoduše identifikovatelnou skupinu.²⁷³

---

²⁶⁸ KUŽÍLEK, O. Chybná logika zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 42-43.

²⁶⁹ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 18.

²⁷⁰ KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 19.

²⁷¹ KLAUS, V. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 14-15.

²⁷² KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 20.

²⁷³ HAAS, T. Cui bono? In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 32.

8.3 Závěrem k netradičním formám soužití

Z výše uvedeného vyplývá, že právní řád stále preferuje tradiční formu soužití, tedy manželství. To je v mnoha směrech zvýhodňováno (společné jmění manželů, vzájemná vyživovací povinnost, dědické právo, společný nájem manželů, daně atd.). Nicméně je třeba si uvědomit, že současná právní úprava manželství tradiční není. V první řadě je manželství rozlučitelné a to i dohodou manželů – tedy bez objektivních příčin. Současná právní úprava také poskytuje ochranu tam, kde tradiční rodina jevy považovala za normální: jedná se např. o ochranu proti domácímu násilí, znásilnění manželem atd. Vedle toho je také možné pozorovat vliv feministické ideologie např. v možnosti rodičovské dovolené, na kterou může nastoupit také muž, což odporuje tradiční dělbě rolí.

Za nejčastěji zmiňovaný důvod preference manželství je ochrana dětí. Ta je však zaručena stejným způsobem u dětí manželských i mimomanželských. Zdá se tedy, že výsadní postavení manželství je skutečně jen „tradicí“.

Nicméně právní řád reaguje také na změny rodinného chování. Nesezdaným partnerům přiznává řadu práv. Sice v menším rozsahu, než jak je tomu u manželství, je třeba si uvědomit, že nesezdání partneri spolu často žijí „na hromádce“ právě proto, že přece „nepotřebují žádný papír“. Případně jak již bylo zmiňováno v první části, aby si usnadnili případný rozchod. Pakliže tedy partnerům nestačí možnosti, které jim k úpravě vzájemných práv a povinností poskytuje občanské právo, stále ještě mají možnost uzavřít manželství. Souhlasím v tomto směru tedy s Králíčkovou, která uvádí: „*Avšak pokud muž a žena odmítají 'manželské povinnosti', neměli by se současně domáhat ochrany, kterou právo garantuje manželství.*“²⁷⁴

Samozřejmě, že existuje řada diskutabilních situací, např. pokud zemře jeden ze snoubenců v období svatebních příprav, kdy již mají partneri „společný majetek“²⁷⁵, bydlí spolu atd. Za této situace není možné argumentovat tím, že pozůstalý partner si za to „může sám“, protože se neoženil/nevdal. Mám za to, že občanské právo by mělo zahrnovat úpravu poměrů mezi snoubenci pro případ úmrtí některého z nich (tedy nikoliv pro případ rozchodu, neboť potom by právní důsledky manželství vlastně nastaly již v době zasnoubení). Doba zasnoubení by samozřejmě měla být omezená (např. na tradiční rok), aby se zabránilo

---

²⁷⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha : Computer Press, 200. s. 1.

²⁷⁵ Pojem dávám do uvozovek, neboť z právního hlediska je stále majetek buď v individuálním vlastnictví, příp. při společném pořízení věci ve spoluvlastnictví partnerů. Nicméně fakticky může situace vypadat tak, že partneri sice pořizují věci zvlášť, ale neevidují, kdo koupil co, neboť se řídí pravidlem „co je moje, je i tvoje“.

zasnoubením „na oko“, kdy by se partneři snažili získat výhody manželství, aniž by manželství chtěli někdy uzavřít.

Přestože zákonodárce ponechává v mnoha ohledech úpravu vzájemných práv a povinností druha a družky na nich samotných, dětem narozeným z nesezdaného soužití poskytuje stejnou ochranu, jako dětem narozeným v manželství, která na rozdíl od svých rodičů své postavení v rodinném systému ovlivnit nemohou. Já osobně tedy úpravu této netradiční formy soužití považuji za dostatečnou a úměrnou požadavkům vyvíjející se společnosti, s výjimkou zmíněné úpravy právních poměrů mezi snoubenci.

Co se týče úpravy registrovaného partnerství, souhlasím s Holubem, že se jedná o nekoherentní úpravu, která „je v první řadě poznamenána neujasněností toho, co má registrované partnerství vlastně znamenat (...)“. Úprava se pohybuje mezi dvěma přístupy – registrované partnerství jakožto varianta manželství pro homosexuální páry na straně jedné, a registrované partnerství jakožto nižší forma manželství. „Výsledek je jakýmsi nevydařeným hybridem mezi ‚manželstvím‘ osob téhož pohlaví a nesezdaným soužitím.“²⁷⁶

Na druhou stranu já osobně jsem za úpravu registrovaného partnerství vděčná, byť má značné mezery. Obzvláště vzhledem k nevoli, kterou tento zákon vyvolal, jsem ráda, že nakonec přece jen prošel. Musím se přiznat, že při seznamování s argumenty proti této zákonné úpravě jsem málokdy měla dojem, že se skutečně vede logickými argumenty podložená debata o zákonu a jeho nedokonalostech. Z různých vyjádření jsem často cítila homofobii, a to přesto, že autoři vždy zdůrazňují, že tomu tak rozhodně není.

Je tedy možné shrnout, že byť zákonodárce preferuje rodinu tradiční (ve smyslu manželé a děti), ochranu v určitém rozsahu poskytuje i postmoderním rodinným formám.

---

²⁷⁶ HOLUB, M. Registrované partnerství? Ani ryba ani rak. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 9, s. 317.

9 Děti a rozvod

Jak vyplynulo z první části práce, děti si v postmoderní rodině oproti rodině tradiční spíše polepšily. Rozhodně pak po právní stránce. Právní řád totiž dětem přiznává řadu práv, jsou chráněny také skrze orgány sociálně právní ochrana dětí, zájem dítěte je zohledňován v rámci celého rodinného práva.

V souvislosti s přechodem rodiny od tradiční formy k postmoderní by tedy bylo možné hovořit o řadě otázek. Tématem této práce však je „krize tradiční rodiny“. Přestože v psychologickém pohledu nemusí krize vždy nutně znamenat něco negativního, diskutuje-li se otázka krize tradiční rodiny, jsou tím většinou rozuměny změny s negativními důsledky. Z množství témat, které problematika dětí v postmoderní rodině nabízí, jsem se tedy rozhodla vybrat téma, které je možné zahrnout pod negativní význam slova krize.

V první části práce byly nastíněny dva základní okruhy změn, které je možné v souvislosti s dětmi považovat za negativní: (1) změny v porodnosti, (2) dopad rozvodu. Vzhledem k rozsahu práce jsem se rozhodla zvolit jedno téma a zabývat se jím do hloubky. Vybrala jsem problematiku rozvodu.

Důvodem je především mé přesvědčení, že se jedná o oblast, která je právem více ovlivnitelná. V rámci rodinné politiky je možné využívat např. různých forem finanční podpory rodin s dětmi v oblasti práva sociálního zabezpečení, či prostřednictvím daňového zvýhodnění, nebo usnadňovat rodičům skloubení rodičovství a zaměstnání skrze pracovní právo. Je však otázkou, jaká je „přesvědčovací schopnost“ těchto nástrojů. Dle mého názoru tyto nástroje pomáhají párům, které se rozhodnou pro rodičovství, ale s největší pravděpodobností nepřesvědčí pár, který děti mít nechce. Otázka rozhodnutí k rodičovství (příp. pro počet dětí) vychází z hodnotového systému jedince, který není možné jednoduše ovlivnit např. zvýšením porodného, či rodičovského příspěvku (v poslední době je navíc možno pozorovat přesně opačný trend). Jak již bylo řečeno v první části, ekonomické důvody jsou nejdůležitější pro ty, kteří jsou na tom finančně lépe. I to může být důvodem neefektivnosti ekonomické podpory rodin s dětmi jakožto prostředku zvýšení porodnosti.

Je třeba si uvědomit, že právě hodnotový systém postmoderní rodiny vycházející z individualismu je příčinou nízké porodnosti. V oblasti porodnosti mají tedy dle mého názoru větší sílu média, než zákonodárce. To podporuje i tvrzení Možného: *„První desetiletí nového století přineslo pak u nás lehkou vlnu zvýšené porodnosti z odkládaných porodů*

*devadesátých let, a s ní i vzestup rodinné tematiky ve veřejné rozpravě: mediální celebrity mají děti a mateřství se stává součástí image úspěšné ženy.*²⁷⁷

Druhým důvodem je, že zatímco otázka podpory porodnosti spojuje problematiku právní a problematiku sociální politiky, otázka rozvodu je problematikou právní s psychologickými konsekvencemi. Rozvod tedy více odpovídá jednak tématu práce, jednak mému studijnímu zaměření.

V souvislosti s porozvodovým uspořádáním svoji pozornost zaměřím na péči o dítě. Co se týče problematiky výživného po rozvodu, ta samostatně řešena nebude. V otázkách spojených s výživným (vymáhání, vykazování nižších příjmů pro účely stanovení výživného) odkazují na použitou literaturu.

9.1 Rozvod

9.1.1 Rozvodová bariéra

Novák a Průchová uvádějí, že přestože dopady rozvodu na aktéry a jejich rodinu jsou velmi vážné, často se manželé k tomuto kroku rozhodují velmi zbrkle²⁷⁸. I z toho důvodu považují za důležitou funkci rozvodu jakožto tzv. bariéry. Řada párů si skutečně v průběhu rozvodového řízení uvědomí, že se rozvádět nechce a žádost o rozvod stáhne. Na druhou stranu není možné tuto funkci přeceňovat: *„Právní úprava rozvodu, zejména otázka přístupnosti a snadné dosažitelnosti, má na počet rozvodů samozřejmě do jisté míry svůj vliv, avšak význam právní úpravy pro stabilitu manželství nelze přeceňovat. Není totiž na druhé straně žádoucí právní úpravou ztížit možnost dosáhnout rozvodu natolik, aby se tím stimulovalo zakládání volných partnerských svazků.*²⁷⁹“ Kromě toho může vleklý rozvod naopak u páru, který se původně rozváděl „v klidu“, vést k horšení vztahů.

Je poněkud smutnou realitou, že často jsou to právě právníci, kteří napomůžou rozvodu i tam, kde by nebyl nutný. Někteří lidé při problémech v manželství nenavštíví manželského poradce, ale jdou se poradit k rozvodovému právníku, přičemž je nasnadě, jaké rady se tam dočkají. Právnicka by přitom měli manželé vyhledat až ve chvíli, kdy je již nepochybné, že rozvod je nutný.²⁸⁰

---

²⁷⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. s. 237.

²⁷⁸ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 9.

²⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 118.

²⁸⁰ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 105-106.

9.1.2 Právní úprava rozvodu

Rozvod je jedním ze tří možných způsobů zániku manželství vedle smrti jednoho z manželů a prohlášení jednoho z manželů za mrtvého (§§ 22-29 ZOR). Rozvod manželství je tedy jediným způsobem zániku manželství za života obou manželů²⁸¹.

V české úpravě rozvodu je možné rozlišit dvě základní varianty, přičemž v průběhu řízení se varianta může změnit.²⁸² První je tzv. **sporný rozvod** dle § 24 odst. 1 ZOR: „*Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství*“. Z formulace ustanovení vyplývá, že na rozvod není právní nárok. Jedná se o formulaci, kterou přinesla tzv. velká novela. Předchozí úprava hovořila o tom, že manželství v důsledku rozvratu již nemůže plnit svůj společenský účel. Dle Hrušákové a Králíčkové je nová formulace dokonalejší, neboť zdůrazňuje, že mezi manžely již není možné smíření.²⁸³

„Rozvrat vztahů mezi manžely je objektivní stav, napovídající, že tyto vztahy byly dříve jiné. Z tohoto důvodu souhlas druhého manžela s rozvodem není třeba, a soud může manželství rozvést i proti jeho vůli, s výjimkou tzv. ztíženého rozvodu, dospěje-li k závěru, že se skutečně jedná o hluboký a trvalý rozvrat a že nelze očekávat obnovení manželského soužití.“²⁸⁴

Co se týče příčiny rozvratu manželství, soud nezjišťuje „vinu“ na rozvratu, neboť ten může mít i objektivní příčiny (např. neplodnost). Nicméně zjištění příčin může mít hmotněprávní důsledky, např. v otázce vypořádání společného jmění manželů, vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi atd. Svůj projev má také v uplatnění tzv. tvrdostní klauzule (viz dále).²⁸⁵

Zatímco rozsudek může být v řízení o rozvod manželství vydán až po pravomocném skončení řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem na dobu po rozvodu, otázky společného bydlení a společného majetku je v případě sporného rozvodu možné řešit až po právní moci rozsudku o rozvod manželství.²⁸⁶

V rámci tohoto řízení tedy soud nevypořádává společné jmění manželů, ani neřeší otázku dalšího užívání bytu. Mach a Šmolka upozorňují, že pakliže se manželé nedohodnou,

²⁸¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 116.

²⁸² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 125.

²⁸³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 119-120.

²⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 121.

²⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 120.

²⁸⁶ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 32.

čekají je po řízení o rozvod manželství ještě další dvě soudní řízení (o majetek a o byt), případně třetí řízení o styku nezletilých dětí s tím rodičem, kterému dítě nebude svěřeno do výchovy (viz dále), a dokonce i případné čtvrté řízení v otázce výživného rozvedeného manžela²⁸⁷. Je jednoduché si domyslet, že u manželů, kteří nejsou schopni dohody, zvýší řada soudních řízení jen vzájemnou nesnášenlivost, která se může výrazně promítnout právě do porozvodové péče o děti.

Druhou variantou rozvodu, kterou přinesla novela z roku 1998 a která všechny uvedené otázky umožňuje řešit již v rozvodovém řízení, je tzv. **nesporný rozvod** (smluvený, konsenzuální, bez prokazování příčin rozvratu). V případě nesporného rozvodu soud vychází z právní domněnky rozvratu manželství, jeho příčiny nezjišťuje, a manželství rozvede, pakliže jsou splněny následující podmínky: (1) manželství trvalo alespoň rok, (2) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí, (3) druhý manžel se k návrhu na rozvod připojí (§ 24a ZOR). Přestože se rozvod označuje jako nesporný, stále se jedná o sporné řízení, manželé nepodávají žalobu společně, ale připojení se k návrhu je samostatný procesní úkon.²⁸⁸

Co se týče společného „žití“, není jím míněno společné bydlení, ale intimní soužití a majetkové společenství. Soud zpravidla v otázce společného žití vychází ze shodného tvrzení obou manželů. Podmínka připojení druhého manžela může být splněna jednak prohlášením do protokolu před soudem, jednak může být již součástí návrhu. Forma není nijak stanovena a postačí tedy jediná věta, podpis nemusí být notářsky ověřen.²⁸⁹

Dle § 24a ZOR jsou manželé povinni soudu předložit jednak písemné smlouvy upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, jednak pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Dle Hrušákové a Králíčkové z dikce zákona vyplývá, že soud by se obsahem smluv zabývat neměl („jsou-li předloženy“), ale musí zkoumat jejich platnost. Dle názoru autorek by v případě rozvodu s nezletilými dětmi měl soud zkoumat, zda bude manžel, kterému byly pro dobu po rozvodu svěřeny děti, finančně zajištěn, a především zda má zajištěno bydlení.²⁹⁰ Mach a Šmolka dodávají, že v otázce poměrů nezletilých dětí je třeba, aby se skutečně jednalo

---

²⁸⁷ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 132.

²⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 123.

²⁸⁹ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 133.

²⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 123-124.

o soudem schválenou dohodu rodičů, není možné předložit rozsudek o úpravě poměrů k nezletilým dětem, v němž by soud sám tyto poměry stanovil.²⁹¹

Pokud budou tedy splněny všechny uvedené podmínky a doloženy uvedené smlouvy, vzniká manželům na rozvod právní nárok.²⁹²

Nesporný rozvod má několik výhod: (1) podstatně kratší dobu trvání rozvodového procesu, (2) vyřešení všech podstatných záležitostí najednou (výchova výživa dětí, majetek, společné bydlení, vyživovací povinnost), (3) v rámci soudního řízení neprobíhá dokazování rozvratu manželství a s ním často spojené „praní špinavého prádla“. Tuto třetí skutečnost Novák a Průchová zdůrazňují s tím, že umožňuje uchování přátelských vztahů i po rozvodu: „Zvláště pro nezletilé dítě z takového manželství narozené je zachování komunikativního vztahu mezi rodiči (v dobrém slova smyslu) štěstím v neštěstí (kterým rozchod jeho rodičů vždycky bude“.²⁹³

Může také nastat situace, kdy soud manželství nerozvede i přesto, že byla prokázána existence kvalifikovaného rozvratu. V tom případě hovoříme o tzv. **ztíženém rozvodu** nebo také **rozvodu s tvrdostní klauzulí**.²⁹⁴ Tvrdostní klauzule zní: „*Návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství*“ (§ 24b odst. 1 ZOR).

Závažnou újmu je míněna např. situace, kdy je rozvodu se bránící manžel invalidní a závislý na pomoci toho druhého²⁹⁵. Jak již bylo řečeno, soud nezjišťuje vinu na rozvratu, neboť ten může mít i objektivní příčiny. Zjišťuje se, zda manžel, který se brání rozvodu, rozvrat „převážně“ nezapříčinil. Vzhledem k tomu, že není možné manžele donutit, aby ve svazku setrvali, dodává zákonodárce ve druhém odstavci: „*Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky § 24.*“ Tím je zabráněno rozšíření faktických soužití, ke kterému by došlo, pakliže by nebylo možné manželství rozvést.²⁹⁶

---

²⁹¹ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 134.

²⁹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 123.

²⁹³ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 31.

²⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 121.

²⁹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 19.

²⁹⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 122.

9.2 Ochrana zájmů dítěte v rozvodovém řízení

Vzhledem k tomu, že není možné chránit dítě před rozvodem rodičů, je třeba jej chránit alespoň v souvislosti s rozvodem.²⁹⁷ Hrušáková označuje otázku ochrany nezletilých dětí rozvádějících se rodičů za nejzávažnější problém celého rozvodu: „*Jestliže soudce s průtahy a ‚špatně‘ rozhodne např. o vypořádání společného jmění manželů, je to problém dospělých lidí, kteří měli šanci se soudnímu řízení vyhnout uzavřením dohody. Jestliže však soudce ‚špatně‘ rozhodne o dítěti, může jej toto rozhodnutí poznamenat na celý život*“.²⁹⁸

Ochrana dítěte v této oblasti je jak hmotněprávní, tak i procesněprávní. V oblasti hmotného práva se jedná především o zřetel, který bere soud na zájem dítěte, v procesněprávní oblasti o vztah rozvodového a opatrovnického řízení.²⁹⁹

Dle § 24 odst. 2 především nemůže být manželství vůbec rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem nezletilých dětí, daným zvláštními důvody (dle § 24a odst. 2 ustanovení platí i pro tzv. smluvený rozvod). Tuto úpravu přinesla tzv. velká novela, přičemž se jedná o úpravu výrazně přísnější, než byla ta předchozí. Původně totiž § 24 obsahoval v prvním odstavci, větě druhé tuto dikci: „*při rozhodování o rozvodu musí soud přihlídnout k zájmům nezletilých dětí*“. Zatímco před velkou novelou tedy soud pouze přihlížel k zájmům dětí, podle současné úpravy je v případě zvláštních důvodů na straně dítěte rozvod v podstatě zakázán. Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu novely ZOR vyplývá, že se jedná především o důvody spočívající v invaliditě dítěte, nebo jeho silné vázanosti na oba rodiče. Hrušáková k tomu dodává: „*Smyslem této zvýšené ochrany je především ochrana majetkových zájmů dítěte a nepřímo i majetková ochrana rodiče, který o takové dítě pečuje, prostřednictvím vyživovací povinnosti mezi manžely ve smyslu § 91 ZOR, tj. zabezpečení stejné životní úrovně obou rodičů*“.³⁰⁰ Přestože toto ustanovení nemůže jednomu z rodičů zabránit v odchodu od rodiny, druhý rodič pečující o dítě bude alespoň chráněn majetkově vzájemnou vyživovací povinností manželů.³⁰¹

Zvýšená ochrana spočívá také v oddělení řízení o rozvod manželství a opatrovnického řízení. Dle § 25 ZOR (ve znění po 1. 8. 1998) nelze manželství rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu (řízení dle § 176 OSŘ).³⁰²

²⁹⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 126.

²⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 23.

²⁹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 23.

³⁰⁰ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 24.

³⁰¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 126.

³⁰² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 126.

Důvodem pro rozdělení řízení bylo zabránit dlouhým sporům o děti potom, co manželství již bylo pravomocně rozvedeno. Od 1. 8. 1998 soud tedy nemůže vyslovit rozvod manželství, než nabude právní moc rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Rozsudek o úpravě poměru k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu nabude právní moci, ale jeho účinky mohou nastat až právní mocí rozsudku o rozvodu. Pokud dojde ke zpětvzetí návrhu na rozvod manželství, tento pravomocný rozsudek nikdy nenabude účinnosti. Hrušáková se domnívá, že pokud bude v budoucnu opět podán návrh na rozvod, opatrovnický soud bude muset ve věci rozhodnout znovu (mj. i vzhledem ke změně poměrů dle § 28 ZOR).³⁰³

Oddělení řízení bývá často kritizováno, neboť „*doba rodinné krize, po kterou manželé čekají na rozvod, se tím zbytečně protahuje, řízení je nákladnější pro stát a časově náročnější pro jeho účastníky*“. Mach a Šmolka označují tuto kritiku za oprávněnou a nelze dle nich tedy vyloučit, že se v budoucnu zákonodárce vrátí k původní úpravě jediného řízení.³⁰⁴

9.2.1 Blaho a zájem dítěte

Jedním ze základních principů rodinného práva je princip blaha dítěte. Netýká se pouze vztahů mezi rodiči a dětmi, ale promítá se do všech druhů rodinněprávních vztahů. Hrušáková a Králíčková dokonce uvádí, že v současné době je v tomto principu možné spatřovat smysl existence rodinného práva. Kdyby totiž nebylo zapotřebí právní ochrany dítěte, nebylo by třeba ani právní regulace manželství, které je upraveno právě proto, že je považováno za základ pro vznik rodiny.³⁰⁵

Pojem „**blaho dítěte**“ obsahuje Deklarace práv dítěte z roku 1959 a Úmluva o právech dítěte z roku 1989. V českém právním řádu se poprvé objevil v § 41 ZOR (účinnost od 1. 8. 1998 do 1. 4. 2000). V současnosti je obsažen v § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZSPOD).³⁰⁶

„*Nejobecněji bychom mohli blaho dítěte vymezit jako vytváření prostředí přátelského dětem. Naproti tomu zájem dítěte je spíše v aplikační sféře realizace určitého práva v konkrétní záležitosti týkající se dítěte.*“³⁰⁷

Pojem „**zájem dítěte**“ je často obsažen v právních úpravách, ale už ne definován. Hrušáková a Králíčková uvádějí čtyři případy, kdy zákon využívá pojem zájem dítěte³⁰⁸:

³⁰³ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 25-26.

³⁰⁴ MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. s. 132.

³⁰⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 17-18.

³⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 18.

³⁰⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 18.

(1) Soud může (resp. musí) vydat rozhodnutí, pouze je-li v zájmu dítěte. Jedná se např. o otázku svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče „*vyžaduje-li to zájem dítěte*“ (§ 45 odst. 1 ZOR). Stejný význam jako „v zájmu“ má i formulace „ku prospěchu“.

(2) Zákon neformuluje zájem dítěte obecně, ale konkretizuje ho. Zákonodárce tedy hovoří např. o zájmu na výchově dítěte, který je předpokladem pro to, aby soud upravil styk rodičů s dítětem dle § 27 odst. 2 ZOR.

(3) Zájem dítěte je jednou z okolností, která ovlivňuje rozhodnutí týkající se jeho rodičů. Manželství nemůže být rozvedeno, „*bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody*“ (§ 24 odst. 2 ZOR). (O zvláštních důvodech bude pojednáno později.)

(4) Zákon řeší střet zájmů dítěte a jiné osoby (zákonného zástupce, dalšího nezletilého dítěte). Pakliže střet zájmů hrozí, je dítěti ustanovován opatrovník k ochraně jeho zájmů (§ 37 odst. 2 ZOR, § 68b ZOR, § 83 odst. 1 ZOR).

9.2.2 Práva dítěte v souvislosti s rozvodem

Dle čl. 32 Listiny základních práv a svobod je zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých. Pro rozvodové řízení má význam především odst. 4 ustanovení, podle něhož mají děti právo na rodičovskou výchovu a péči a od rodičů mohou být odloučena pouze rozhodnutím soudu na základě zákona.

Dalším významným dokumentem je Úmluva o právech dítěte. Ta v čl. 3 odst. 1 uvádí, že při jakékoli činnosti týkající se dětí musí být předním hlediskem zájem dítěte. V souvislosti s rozvodem jsou důležitá tato ustanovení:

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.“ (čl. 9 odst. 3).

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.“ (čl. 12 odst. 1).

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.“ (čl. 18 odst. 1)

---

³⁰⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 18-20.

9.3 Opatrovnické řízení

V rámci opatrovnického řízení rozhoduje soud péče o nezletilé o úpravě poměrů k nezletilým dětem. Soud musí zejména určit, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu (§ 26 odst. 1 ZOR). Soud nemusí dítě svěřit pouze do výchovy rodičů, ale vyžaduje-li to zájem dítěte, pak také do výchovy jiné fyzické osoby (§45 ZOR), do pěstounské péče (§ 45a ZOR). Je-li výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, je také možné nařídit ústavní výchovu či dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 ZSPOD). Co se týče stanovení vyživovací povinnosti, byť by dle znění zákona měl soud stanovit její výši oběma rodičům, v soudní praxi je stanovována výše výživného pouze tomu rodiči, jemuž dítě není svěřeno do výchovy. Nicméně počítá se i s faktickou vyživovací povinností druhého rodiče.³⁰⁹

Dle § 26 odst. 3 ZOR může být rozhodnutí soudu o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti nahrazeno dohodou rodičů, která potřebuje schválení soudu. Dohoda se však může týkat pouze svěřeni dítěte do výchovy rodičů, o náhradní rodinné výchově může rozhodnout pouze soud. Vedle otázky svěřeni do výchovy musí dohoda obsahovat také výši vyživovací povinnosti (§ 86 odst. 1 ZOR) a soud při jejím schvalování musí vycházet ze zájmu dítěte.³¹⁰

Dle § 81 odst. 1 OSŘ může soud zahájit řízení ve věcech péče o nezletilé i bez návrhu. Pokud tedy manželé podají návrh na rozvod manželství, ale už ne návrh na úpravu poměrů k nezletilému dítěti, může rozvodový soud zahájení opatrovnického řízení sám podnitit. Z časového hlediska je však rychlejším řešením podat oba návrhy současně.³¹¹

Tzv. velká novela zpřísnila kritéria pro rozhodování soudu o svěřeni dítěte do výchovy. V nově formulovaném § 26 odst. 4 a 5 ZOR se objevují podrobná kritéria pro rozhodování soudu o svěřeni dítěte do výchovy. Tato kritéria byla sice již dříve využívána v praxi a obsahuje je i judikatura, ale uzákoněna byla až touto novelou.³¹²

Uvádím přesné znění zmíněných ustanovení:

*„Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především **zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude***

³⁰⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 126-127.

³¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 129.

³¹¹ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 26.

³¹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 129-130.

dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédně rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.“ (§ 26 odst. 4 ZOR)

„Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.“ (§ 26 odst. 5 ZOR)

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy soud zpravidla nerozhoduje o úpravě styku s rodičem, kterému dítě do výchovy svěřeno nebude. Dle § 27 odst. 1 ZOR nepotřebuje dohoda o styku rodičů s dítětem chválení soudu. Pakliže to však vyžaduje zájem na výchově dítěte a poměry v rodině, upraví styk rodičů s dítětem soud (§ 27 odst. 2 ZOR).³¹³

Soud může styk dítěte s rodičem také omezit, nebo zakázat, je-li to v zájmu dítěte (§ 27 odst. 3 ZOR). Dle původního znění zákona to bylo možné pouze, pokud omezení nebo zákaz byl zájmu zdraví dítěte. Pojem zdraví pak byl v soudní praxi vykládán ne jen jako zdraví fyzické, ale i psychické.³¹⁴

9.3.1 Úprava styku s nezletilým dítětem

„Skutečnost, že se rozvedení rodiče nejsou schopni dohodnout na styku s dítětem, lze považovat za nejzávažnější negativní důsledek rozvodu.“³¹⁵

Ideální je, pokud se na styku s nerezidentním rodičem oba rozvedení manželé dohodnou a následně dohodu dodržují. Matějček považuje za optimální porozvodové uspořádání volné pokračování rodinného vztahu: *„Styk otce s dítětem se uskutečňuje po dohodě obou rodičů tak, aby to všem nejlépe vyhovovalo, nebo přinejmenším, aby to nikomu z nich nepřekáželo. V takovém případě jsou časový rozsah a forma nepodstatné“³¹⁶.*

Bohužel zdaleka ne vždy jsou rodiče schopní či ochotní se takto domluvit. V těchto situacích je třeba, aby styk s nezletilým dítětem upravil soud a alespoň částečně tyto negativní dopady zmírnil vhodnou úpravou styku.

„Z pohledu flexibility a efektivnosti styku je pro dítě i pro rodiče jistě výhodnější, pokud není styk upraven soudem. Pokud je v rozsudku stanoveno, že rodič se bude s nezletilým dítětem stýkat v určitý den a v určitou hodinu, je jeho povinností dítě v daný čas

³¹³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 131.

³¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 131.

³¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 131-132.

³¹⁶ MATĚJČEK, Z. Styk otce s dítětem. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 392.

*převzít, případně se omluvit a nabídnout jiné řešení. Z práva se stává povinnost.*³¹⁷ Oproti tomu Novák a Průchová doporučují nechat styk upravit soudem a nespolehat příliš na ústní dohodu, i pokud mají rodiče pocit, že styk s dětmi bude bezproblémový, neboť vždy se mohou objevit nečekané vlivy, pocity zklamání, nedorozumění atd. Pokud není styk s dítětem upraven soudem, má na něj rodič sice právo, ale prakticky nevymahatelné. *„Drtivá, a bohužel tragicky úspěšná, bývá strategie blokujícího rodiče, který na oko souhlasí se vším, styku jakoby přeje (nemůže za to, že se polámal zvonek, že dědeček měl narozeniny, dítě bylo nachlazené, za druhým rodičem nechtělo nebo chtělo mít jiný program).*“ Pokud začne rodič požadovat úpravy styku soudní cestou až v této chvíli, musí počítat s dlouhým soudním řízením. Proto je lepší tak učinit rovnou, aby měl možnost účinně se domáhat výkonu upraveného styku.³¹⁸

Z toho důvodu je nutné, aby soud upravil rozsah styku co možná nejpodrobněji, tj. včetně přesného časového vymezení styku, místa převzetí dítěte i jeho předání zpět a povinnosti rodiče dítě ke styku řádně připravit.³¹⁹

Formu a dobu styku s rodičem určuje soud zpravidla na základě znaleckého posudku dětského psychologa a psychiatra. *„To by mělo samozřejmě zavazovat i všechny odborné pracovníky včetně poradenských, aby svým dílem přispívali k pokud možno bezkonfliktním kontaktům rodičů s dítětem a mezi bývalými manžely navzájem.*“³²⁰

Novák a Průchová uvádějí, že ve srovnání se situací před třiceti, čtyřiceti lety je možné pozorovat výrazný posun v tom směru, že dochází k rozšiřování styku s tím z rodičů, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy (v minulosti byla běžná doba styku 1-2 dny za měsíc)³²¹. *„V praxi našich soudů je obvyklé, že se dítě s druhým rodičem stýká jednou až dvakrát v týdnu, dále každý druhý víkend od pátku do odpoledne či soboty ráno do neděle, několik dní během vánočních svátků a dva až čtyři týdny o prázdninách.*³²²“ V průběhu týdne může být stanoven styk např. od středy 16.00 hodin do následujícího čtvrtku do 20.00 hodin³²³. Dudová

³¹⁷ DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Úprava-styku-s-dítětem.html>>.

³¹⁸ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 63.

³¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 131-132.

³²⁰ MATĚJČEK, Z. Styk otce s dítětem. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 392.

³²¹ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 66.

³²² DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Úprava-styku-s-dítětem.html>>.

³²³ Viz Rozsudek Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.

však upozorňuje, že soudy často stanovují tento „obvyklý“ rozsah styku, aniž by se zabývaly specifiky konkrétního případu³²⁴.

V souvislosti s rozsahem styku je dobré vědět, že Ústavní soud judikoval, že zahájení školní docházky nemůže být samo o sobě důvodem pro výrazné omezení styku.³²⁵

Za velmi zajímavý považují názor Matějčka na klasický model „k otci jednou za čtrnáct dní na víkend“: „*Tam, kde se k dohodě nedospěje, nebo i v případě, kdy konflikt mezi rodiči přetrvává, pokládám za psychologicky nejvýhodnější, aby se otec vzdal návštěvy jednou za čtrnáct dní nebo za měsíc ve prospěch delší doby v celku, kterou pak může s dítětem nerušeně strávit. (...) Dítě může např. pobývat u otce měsíc o prázdninách, týden o Vánocích a týden o pololetí, případně i během školního roku tři týdny na podzim a tři týdny na jaře (místo Vánoc nebo pololetí).*“ Jako výhody tohoto uspořádání uvádí Matějček méně napětí v důsledku častých návštěv; méně příležitostí k popouzení dítěte; minimum zásahů do výchovy rezidentního rodiče, který má tedy na dítě rozhodující vytrvalý vliv; větší možnost sžít se s dítětem, než během nedělních návštěv, a tím pádem i větší šance být pro dítě identifikační osobou.³²⁶ Matějček se bohužel nevyslovuje k otázce, jakým způsobem bude v tomto případě snášet dítě delší odluku od nerezidentního rodiče, zda ji např. řešit telefonickým kontaktem v mezidobí apod. Dokážu si velmi dobře představit, že právě toto porozvodové uspořádání by mohlo v konečném důsledku vést k syndromu zavrženého rodiče. Novák a Průchová také uvádějí, že rozvodový poradce by v průběhu rozvodu měl klienta upozornit, že „*nejsou právě šťastné pokusy od situace utéct, odstěhovat se a to zvláště za předpokladu, že si chceme zachovat kontakt s dítětem*“³²⁷. I v případě střídavé výchovy bývá interval střídání po měsíci považován řadou autorů za příliš dlouhý, jak o tom bude pojednáno dále. Nejsem si tedy jistá, nakolik je Matějčkem navrhované řešení skutečně vhodnou variantou.

Soud někdy rozhodne o styku rodiče s dítětem pouze za přítomnosti druhého rodiče. Tyto rozsudky označují Novák a Průchová za „*výsměch psychologickým poznatkům*“. Takovéto uspořádání má negativní vliv nejen na rodiče, ale především dochází k neurotizování dítěte, které je pravidelně vystavováno tzv. konfliktu loajality.³²⁸

---

³²⁴ DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditem.html>>.

³²⁵ Rozsudek Ústavního soudu ze dne 20. 1. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03.

³²⁶ MATĚJČEK, Z. *Styk otce s dítětem*. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 392-393.

³²⁷ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 36.

³²⁸ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 66.

9.3.2 Bránění styku s nerezidentním rodičem

Dle již zmiňovaného čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte jsou pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči základním právem a potřebou dítěte.

Vašků uvádí zkušenost z oddělení sociálně právní ochrany dětí okresního úřadu Teplice: „*Matky často brání ve styku otce s dětmi a chtějí je přes ně ‚vydírat‘, což má negativní důsledky zvláště u malých dětí, u nichž dojde k odcizení již během několika měsíců, a soudní jednání jsou zdlouhavá.*” Navrhuje zároveň tato opatření: posílení opatrovnického oddělení soudu, důslednější postih matek, které ve styku brání a rychlejší provádění výkonu rozhodnutí.³²⁹

„*Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí*“ (§ 27 odst. 2 věta druhá ZOR). Hrušáková a Králíčková dodávají, že toto ustanovení není možné chápat tak, že opakované bránění ve styku automaticky vede k rozhodnutí soudu o změně výchovného prostředí. Tato změna totiž vždy musí být v zájmu dítěte.³³⁰

Dudová uvádí, že otázka bezdůvodnosti bránění styku je problematická z hlediska dokazování. „*Rodiče často zabraňují druhému rodiči ve styku s dítětem s odkazem na jeho záporné výchovné či osobnostní kvality, neochotou a strachem dítěte, eventuálně nebezpečím, kterému druhý rodič dítě vystavuje. Soudy při posuzování bezdůvodnosti bránění ve styku většinou spoléhají na odborníky – soudní znalce v oboru psychologie, psychiatrie a sexuologie. Vypracování znaleckých posudků však řízení značně protahují.*“³³¹

Rodičům, kteří ve styku brání, zdlouhavý postup soudu nahrává. Soud si obvykle nejprve rodiče předvolá a poučí ho o jeho povinnosti. Pokud nedojde k nápravě, zašle soud písemnou výzvu k respektování povinnosti uložené rozsudkem (§ 272 odst. 2 OSŘ). Při nerespektování výzvy nařídí soud výkon rozhodnutí ukládáním pokut dle § 273 odst. 1 OSŘ až do výše 50.000,- Kč. Následně může soud nařídít výkon rozhodnutí odnětím dítěte a předání tomu rodiči, kterému rozhodnutí přiznává právo na styk. „*Dlužno říci, že k tomuto závažnému kroku soudy přistupují naprosto výjimečně a situaci řeší spíše opakovaným ukládáním pokut*“. Dudová upozorňuje na rodiče, kteří jsou si tohoto opatrného a někdy až liknavého přístupu soudů vědomi a dobu, kterou jim tak soudy poskytují, využívají

³²⁹ VAŠKŮ, M. Úmluva o právech dítěte. In *Plnění Úmluvy o právech dítěte Českou republikou : Sborník z vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliše v Brně společně s Nejvyšším státním zastupitelstvím České republiky ve dnech 16. – 17. října 2001.* Editor Karel Schelle. Brno : Linie, 2001. s. 186-189.

³³⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo.* Brno : Doplněk, 2006. s. 132.

³³¹ DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Úprava-styku-s-ditetem.html>>.

k manipulaci dítěte proti druhému rodiči a rozvíjení antipatií vůči němu. Často pak skutečně mezi dítětem a rodičem dojde k odcizení. „Rodiče, kteří styku brání, tak spoléhají na to, že soud za takové situace nepřikročí k odnětí dítěte za účelem výkonu rozhodnutí o styku a ani nerozhodne o svěřeni do výchovy druhému z rodičů, neboť by to bylo v rozporu se zájmem dítěte.“³³²

Na často mizivý výsledek snahy o styk s dítětem, pakliže mu jeho rezidentní rodič brání, upozorňují také Bakalář a Novák. Podle autorů by mohla pomoc změna rozhodovací praxe soudů. Pro změnu rozsudku o výchově a výživě nezletilých dětí je dána jediná podmínka, a to že musí dojít ke změně poměrů (§ 163 odst. 2 OSŘ), čemuž bránění ve styku s dítětem dle § 27 odst. 2 ZOR odpovídá. Přesto se v současné praxi vyžaduje předchozí pravomocné soudní rozhodnutí ve vykonávacím řízení o uložení pokut dle § 273 odst. 1 písm. a) OSŘ (což je podmínka pro odnětí dítěte dle § 273 odst. 4 OSŘ, nikoliv pro změnu rozsudku). Takováto praxe výrazně snižuje operativnost rozhodování.³³³

Bakalář a Švarc uvádějí: „Pokud se rodič, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, rozhodne, že druhý rodič dítě již neuvidí, pak vžitá praxe českého rozvodového systému nabízí druhému rodiči jen zdlouhavý, náročný a nákladný postup, přestože platná legislativa umožňuje soudům a úřadům více možností jednat daleko efektivněji.“ Autoři požadují, aby soudy začaly bez průtahů využívat možných prostředků, aby zavládlo povědomí, že maření styku s dítětem bude potrestáno. Mají za to, že společnost by měla učinit vše proto, aby se předcházelo syndromu zavrženého dítěte, neboť ten děti programuje k tomu, aby se chovaly nesocializovaně, což je výbava, kterou si s sebou ponosou i v dospělosti.³³⁴ Dle Bakaláře a Nováka by stačilo pár medializovaných případů, kdy bránění styku s oprávněným rodičem vedlo ke svěřeni dítěte do jeho péče. Rozšíření povědomí o této možnosti by pak mohlo vést ke změně stávající situace.³³⁵

Že právní úprava dává soudům možnost zajistit dítěti styk s oběma rodiči, uvádí také Jařab. Nicméně dodává, že „některé nestátní organizace poukazují na to, že soudy také v rozporu se zákonem nezahajují příslušná řízení z moci úřední, pokud tedy otec

---

³³² DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditem.html>>.

³³³ BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D. Styk dítěte s druhým rodičem: Nový pohled na starý problém. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 38.

³³⁴ BAKALÁŘ, E., ŠVARC, J. Syndrom zavržení rodiče: příčiny, diagnostika, terapie. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 54.

³³⁵ BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D. Styk dítěte s druhým rodičem: Nový pohled na starý problém. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 38.

*např. výslovně nepodá návrh na svěřeni dítěte do své výchovy, není často ani provedeno dokazování, kdo z rodičů je pro výchovu dítěte vhodnější (...)*³³⁶

Bakalář a Švarc uvádějí tato doporučení pro zavržené rodiče: (1) žádat u lékaře informace o zdravotním stavu dítěte, na což má jako jeho zákonný zástupce právo dle § 23 odst. 1 zákona o péči o zdraví lidu, informace vyžadovat v podobě výpisu z dokumentace, (2) jakožto zákonný zástupce se také zajímat o prospěch dítěte ve škole, (3) dávat dětem dárky, posílat blahopřání a vést si o tom pro potřeby sociálních pracovníků záznamy, (4) platit pravidelně výživné a to prokazatelnou formou (např. složenkou), (5) kontaktovat odbor sociální péče, aby soudem stanovený opatrovník viděl zájem, (6) dokládat neuskutečněný kontakt s dítětem (např. svědecky) a vyžadovat po opatrovníkovi dítěte napomenutí rodiče, (7) podávat soudu návrh na výkon rozhodnutím každý zmařený styk, (8) podat oznámení o trestném činu maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 337 odst. 4 trestního zákoníku), (9) „*otcové at' mají při kontaktech s dítětem vždy na paměti hrozící obvinění z pohlavního zneužívání*“³³⁷

Dudová upozorňuje, že i v případě bránění styku ze strany druhého rodiče někteří rodiče odmítají poskytovat výživné dle pravomocného rozsudku. „*Soudy však opakovaně judikují, že ani za těchto okolností není poskytování výživného v rozporu s dobrými mravy a jeho přiznání je zcela na místě.*“³³⁸

Lanhansová však upozorňuje na to, že problémem není jen bránění styku, ale také nucení k němu proti vůli dítěte. Uvádí, že české soudnictví nebere dostatečně zřetel na přání dítěte, co se týče styku s rodiči. Zatímco v Rakousku se dle zákonné úpravy od patnácti let se pak dítě může samo rozhodnout, se kterým z rodičů chce žít a zda se s druhým chce stýkat, u nás záleží na soudci, v jakém věku dítěte bude zjišťovat jeho postoj. Přestože Úmluva o právech dítěte i zákon o rodině přiznávají dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo vyjadřovat se ve všech záležitostech, které se ho dotýkají, nemá u nás ani sedmnáctileté „dítě“ právo rozhodnout se, že se s některým rodičem nechce stýkat. Povinnost rodiče připravit nezletilého ke styku pak mnohdy bývá vykládána jako povinnost ke styku ho přesvědčit, případně přinutit (Lanhansová uvádí případ klientky, které chtěl soudce udělit pokutu za to, že „nepřipravila“ ke styku s otcem svou sedmnáctiletou dceru). Autorka dodává,

³³⁶ JAŘAB, J. Situace z pohledu respektování lidských práv v České republice v roce 2001. In *Plnění Úmluvy o právech dítěte Českou republikou : Sborník z vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliša v Brně společně s Nejvyšším státním zastupitelstvím České republiky ve dnech 16. – 17. října 2001*. Editor Karel Schelle. Brno : Linie, 2001. s. 56.

³³⁷ BAKALÁŘ, E., ŠVARC, J. Syndrom zavržení rodiče: příčiny, diagnostika, terapie. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 52.

³³⁸ DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditetem.html>>.

že dítě má právo styk s oběma rodiči, nikoliv povinnost a navrhuje změnu ZOR v tom smyslu, že dítě nemůže být za žádných okolností nuceno ke styku s rodičem, se kterým nežije ve společné domácnosti.³³⁹

V první části práce byl zmíněn syndrom zavrženého rodiče. Langhansová však upozorňuje, že tento pojem začíná být zprofanovaný a často je užíván na situace, kdy k zavržení rodiče došlo jeho zaviněním (zneužívání, nezájem o dítě). Nicméně „diagnóza“ syndromu zavrženého rodiče působí jako tajemná formule pro to, aby nebyl brán ohled na to, že se dítě s rodičem nepřeje stýkat.³⁴⁰

9.3.3 Společná a střídavá výchova

Do našeho právního řádu přinesla institut střídavé a společné výchovy již zmiňovaná velká novela³⁴¹. § 26 odst. 2 ZOR říká: „*Jsou-li oba rodiče způsobili dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.*“

Hrušáková uvádí, že názory na společnou a střídavou výchovu se shodují v tom, že se na této formě výchovy musí rodiče dohodnout. Soud tedy musí schválit dohodu rodičů, nikoliv o výchově rozhodnout: „*Společná a střídavá výchova tady nejsou od toho, aby řešily problém rozváděných a rozvádějících se rodičů, ale jsou na místě pouze tehdy, jestliže takovým způsobem budou po rozvodu lépe zajištěny potřeby nezletilého dítěte.*“³⁴²

Institut společné a střídavé výchovy byl do českého práva zahrnut pravděpodobně pod vlivem anglosaské úpravy³⁴³. Pojetí **společné výchovy** v ČR se však odlišuje od úpravy tohoto institutu v zahraničí, kde „*společná výchova znamená, že druhý rodič neztrácí po rozvodu právo rozhodovat o dítěti, třebaže dítě zpravidla žije trvale s jedním rodičem*“³⁴⁴. Česká úprava totiž zachování rodičovských práv a povinností obou rodičů po rozvodu obsahuje již od roku 1949. Svěření dítěte do výchovy tedy v rámci české úpravy obnáší, který z rodičů bude s dítětem žít ve společné domácnosti, osobně o něj pečovat a rozhodovat o běžných otázkách každodenního rázu. Společná výchova dle ZOR pak znamená, že soud nerozhodne o svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů, přičemž poměry dítěte by měly zůstat zachovány tak, jakoby k rozvodu vůbec nedošlo. K tomu Hrušáková a Králíčková

³³⁹ LANGHANSOVÁ, H. *Dítě má právo na styk s rodičem, ne povinnost* [online]. 2006 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=40#06t>>.

³⁴⁰ LANGHANSOVÁ, H. *Dítě má právo na styk s rodičem, ne povinnost* [online]. 2006 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=40#06t>>.

³⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 127.

³⁴² HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 28.

³⁴³ DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.

³⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 127.

dodávají, že dle jejich názoru by mělo jít o výjimečné případy, především u dětí, které se věkem blíží zletilosti (a samozřejmě musí být dodržena zákonná podmínka, že toto rozhodnutí je v zájmu dítěte a budou tak lépe zajištěny jeho potřeby).³⁴⁵ Dudová uvádí, že se může jednat i o situace, kdy spolu rodiče i po rozvodu žijí v jednom bytě³⁴⁶.

Dle Hrušákové se většina autorů shoduje na tom, že v případě společné výchovy není možné stanovit konkrétní výši výživného. Je tedy třeba, aby se rodiče dohodli, jakým způsobem budou hradit nákladnější předměty dlouhodobé spotřeby (např. sportovní vybavení), celoroční školné (soukromé školy, kroužky) atd.³⁴⁷ Pakliže žijí rozvedení manželé v jednom bytě, přidává se také otázka financování běžných potřeb dítěte a vybavení domácnosti nezbytného pro její chod.³⁴⁸

Otázkou je, co zákonodárce vedlo k takovéto v Evropě nezvyklé úpravě společné výchovy. „*Základním argumentem zastánců svěřeni dítěte do společné výchovy rodičů po rozvodu byla skutečnost, že rozvedení manželé stejně po rozvodu zůstávají bydlet v jednom bytě a jsou schopni se na všem dohodnout. Je potom otázkou, zda mezi nimi skutečně existoval rozvrat takové intenzity, že muselo k rozvodu dojít.*“³⁴⁹

Novák uvádí, že v jeho praxi v manželské poradně se prakticky nesetkává se zvažováním varianty společné péče, neboť jeho klienti ji považují za fakticky nemožnou. Tato varianta je zvažována pouze jako řešení manželských problémů (tedy ne jako řešení porozvodové situace). Dle Nováka je však idea tzv. rodičovského manželství, kdy si každý z partnerů žije po svém, toleruje druhému mimomanželské vztahy a o děti pečují společně, nereálná, resp. velmi málo pravděpodobná v delším časovém horizontu.³⁵⁰

Střídavá výchova znamená, že dítě střídavě pobývá u jednoho z rodičů, a to po stanovené časové období. Mezi požadavky na střídavou péči patří jednak to, že dítě bude navštěvovat stále stejnou školu (příp. předškolní zařízení), jednak schopnost rodičů dohodnout se. Střídavá výchova totiž musí být především v zájmu dítěte, čehož by pravděpodobně při nesplnění těchto podmínek nebylo možné dosáhnout.³⁵¹

---

³⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 127-128.

³⁴⁶ DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.

³⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 29.

³⁴⁸ DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.

³⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 128.

³⁵⁰ NOVÁK, T. *Problématické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu*. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 15-16.

³⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 129.

Rodiče se samozřejmě musí domluvit na řadě věcí: zda bude mít u každého z rodičů své věci, či zda se s nimi bude stěhovat; u kterého z rodičů bude mít trvalé bydliště (především proto, že řada sociálních dávek je vázána na trvalé bydliště); kdo bude na dítě uplatňovat daňové zvýhodnění dle § 35c ZDP.³⁵²

Hrušáková uvádí dva základní předpoklady střídavé výchovy: (1) rozvodem nenarušená schopnost kooperace rodičů a přiměřené osobnostní rysy účastníků, (2) střídavá výchova je přáním všech účastníků, včetně dítěte. Nesmí se jednat o východisko z nouze, ani o snahu citově vydírat druhého rodiče.³⁵³ Nicméně z poradenské praxe vyplývá, že zdaleka ne vždy je střídavá péče přáním rodičů. Novák uvádí, že řada rodičů střídavou výchovu „trpí jakožto nutnost“ a objevují se také rodiče, kteří střídavou péči přímo bojkotují.³⁵⁴

Tento institut je jistě dokladem toho, že zákonodárce reaguje na vývoj rodinného chování a rostoucí počet rozvodů. S relativně novou úpravou je však spojena řada diskusí ohledně její vhodnosti. Hrušáková a Králíčková se domnívají, že střídavá výchova není vhodná pro děti raného školního věku, ale spíše pro starší děti.³⁵⁵ Stejný názor zastává i Novák, který uvádí, že „*reálně lze při respektu k patřičným podmínkám pro rozvoj dítěte tuto formu uskutečnit nejdříve v předškolním věku, tj. v období, kdy již dítě dochází do mateřské školy.*“³⁵⁶

Dle Hrušákové „vhodnost“ střídavé výchovy také ovlivňuje předchozí rodinné uspořádání: „*Schválení dohody o střídavé výchově za situace, kdy již před rozvodem rodiče takový způsob výchovy praktikovali, zřejmě nebude problém. Jiná situace však nastane, jestliže rozvod manželství rodičů je pro dítě závažným předělem a střídavá výchova začíná po právní moci rozsudku o rozvodu.*“³⁵⁷

Hrušáková uvádí, že by v řadě případů bylo alespoň ze začátků vhodné jiné řešení, než střídavá výchova. Důvody pro toto tvrzení uvádí dva: (1) aby střídavá výchova plnila svůj účel, musí být s tímto institutem vnitřně vyrovnání oba rodiče, (2) potřeba jistoty a zázemí dítěte. Navrhovaným řešením Hrušákové je extenzivnější rozsah úpravy styku druhého rodiče s dítětem, než jaký je běžný. Rozsah styku by se měl v této úpravě blížit střídavé výchově.

---

³⁵² DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.

³⁵³ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 29.

³⁵⁴ NOVÁK, T. *Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu*. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 17-18.

³⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 128.

³⁵⁶ NOVÁK, T. *Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu*. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 17

³⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 30.

Pakliže by se model osvědčil, bylo by možné, aby následně rodiče uzavřeli dohodu o střídavé výchově (s následným potvrzením dohody soudem).³⁵⁸

Vhodností střídavé výchovy se zabýval také Ústavní soud. V rozsudku ze dne 27. 1. 2005 konstatoval, že pakliže rodiče nejsou schopni vzájemné komunikace, není střídavá výchova možná, a to ani pokud má dítě má dítě hlubokou citovou vazbu na oba rodiče: „Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů.“³⁵⁹

Zajímavé je odlišné stanovisko JUDr. Ivany Janů k uvedenému rozhodnutí. Ta vychází z okolnosti, že neschopnost vzájemné dohody rodičů dle tvrzení otce plyne z neochoty matky s ním komunikovat. Této skutečnosti soudy nevěnovaly dostatečnou pozornost a dítě svěřily do výchovy matky. Dle Janů tak došlo k pochybení, neboť nebyl sledován zájem dítěte: „Zájmem dítěte je nepochybně, aby bylo v péči toho z rodičů, který uznává roli a důležitost rodiče druhého v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem“.³⁶⁰

Je však možné pozorovat v tomto směru jistý posun v judikatuře. V rozsudku ze dne 23. 2. 2010 totiž Ústavní soud konstatuje, že nesouhlas se střídavou péčí musí vycházet z důvodů, které jsou způsobitelné intenzivně negativně zasahovat do zájmu dítěte. Soud nesmí na střídavou výchovu rezignovat už tehdy, kdy jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy nesouhlasí. „Pokud je nesouhlas rodiče založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu, (...) anebo bude v řízení prokázáno, že jde o nesouhlas spočívající na důvodu prokazatelně nemajícím negativní vliv na zájem dítěte, nemohou soudy na tomto nesouhlasu vystavět rozhodnutí, kterým návrhu na svěření dítěte do střídavé (společné) péče nevyhoví.(...) Svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být výrazem ústupku vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje ‚boj o dítě‘.“³⁶¹

Zdá se tedy, že v současné době převažuje tendence využívat institutu střídavé výchovy v co nejširší míře, i pokud s tím jeden z rodičů nesouhlasí. To je možné dovozovat také ze znění návrhu novely zákona o rodině, který byl dne 21. června 2011 schválen Poslaneckou sněmovnou. Zatímco podle současného znění § 26 odst. 2 ZOR soud „může“ při splnění podmínek dítě do společné výchovy svěřit, podle znění návrhu novely soud dítě

³⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. s. 30.

³⁵⁹ Rozsudek Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.

³⁶⁰ Odlišné stanovisko JUDr. Ivany Janů k rozsudku Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.

³⁶¹ Rozsudek Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/09.

do střídavé výchovy „svěří“.³⁶² Na jednu stranu chápu zákonodárce, že se snaží prosadit častější svěřování do střídavé výchovy. Na druhou stranu mám za to, že institut střídavé výchovy může plnit svoji funkci, pouze pokud si jej přejí oba rodiče. Dle mého názoru by tedy měl soud spíše poslat rodiče k mediátorovi, který by jim měl výhody střídavé péče vysvětlit, než střídavou výchovu autoritativně nařizovat.

Nyní se zaměřím na nejčastěji zmiňované **argumenty pro a proti střídavé výchově**. Jedním z názorů svědčícím proti střídavé výchově je, že dítě nebude mít domov, nebude nikam patřit. Novák oponuje, že dítě se již od dětství setkává s principem „dělení se“. Vedení k tomu „rozdělit se“ nejsou jen dětmi se sourozenci, ale i jedináčci. Stejně tak je dítě schopné akceptovat fakt, že se o něj budou dělit jeho rodiče. Problém však může nastat, pokud tuto skutečnost nebudou schopni akceptovat právě rodiče.³⁶³

Zmiňována bývá také technická a finanční náročnost „zdvojení“ vybavení dítěte (hračky, učebnice, oblečení atd.). K tomu uvádí Novák, že ve srovnání s výdaji na rozvod se vlastně jedná o relativně malou částku. Vedle toho je navíc možné řadu věcí přenášet.³⁶⁴ Dudová v rámci finanční náročnosti střídavé výchovy zmiňuje také požadavek na uspokojivé řešení bytové situace – „nejlépe tak, aby dítě mělo u obou rodičů svůj pokoj či alespoň vlastní prostor“³⁶⁵. Tento argument již není možné přejít s tím, že se jedná o relativně malou částku. Může se tedy jednat o skutečnou překážku svěření dítěte do střídavé péče.

K argumentu, že při střídání po měsíci si dítě bude muset obtížně zvykat na výchovný styl druhého rodiče, Novák uvádí, že střídání po měsíci skutečně považuje za příliš dlouhý interval. Z jeho poradenské praxe usuzuje, že tyto dlouhé intervaly požadují rodiče, kteří se se střídavou výchovou těžce smiřují. Za ideální považuje interval týdenní.³⁶⁶ Hrušáková a Králíčková zdůrazňují potřebu menšího intervalu především u dětí předškolního věku, také zmiňují týden, maximálně dva.³⁶⁷

Dalším z argumentů proti střídavé výchově je pomoc rodičů s učením. Pokud se například doteď s dítětem učila matka, může mít obavy, že díky střídavé péči se zhorší dítěti prospěch. Dle Nováka je vše na domluvě. Pokud je dítě před důležitou písemkou, neměl by být problém domluvit si „konzultaci“ s rodičem, který látce rozumí. Vedle toho také není na škodu, pokud si dítě zvykne na samostatnou přípravu do školy. Co se týče třídních

³⁶² *Novela zákona o rodině přijata poslanci!* [online]. K213, 21. 6. 2011 [cit. 2011-03-20]. Dostupné z: <<http://www.k213.cz/JOOMLA/Novela-zakona-o-rodine-prijata-poslaneckou-snemovnou>>.

³⁶³ NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 12.

³⁶⁴ NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 13.

³⁶⁵ DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.

³⁶⁶ NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 13.

³⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. s. 128-129.

schůzek, mohou se bývalí manželé dohodnout, že je bude navštěvovat ten z rodičů, který tak činil doteď.³⁶⁸

Některé matky mají také obavu, že se jejich muž o dítě nezvládne postarat. Dle Nováka ženy často muže v tomto směru podceňují, často proto, že muži v manželství účelově předstírali, „že nedokáží uvařit ani čaj a rozlišit při vkládání do pračky bílé a barevné prádlo je nad jejich síly“. Přestože řada mužů skutečně vede domácnost jiným způsobem, než jejich bývalá žena, pro dítě je to spíše příležitost jak zjistit, že co je jiné, nemusí být automaticky horší. Pokud je jeden z rodičů příliš zaměstnaný (ať už prací či jinou činností), může alespoň částečně tyto činnosti přesunout do týdne, ve kterém je dítě u druhého rodiče.³⁶⁹

Okolností svědčící v neprospěch střídavé péče je hluboká zakořeněnost představy, že dítě patří matce. Novák zmiňuje mýtus, že „po rozvodu nedostane dítě jen narkomanka, prostitutka, nebo krkavčí máma“. To s sebou samozřejmě nese obavu, že střídavá péče bude okolím vnímána jako potvrzení určité „problémovosti“ matky.³⁷⁰ Nicméně při svěřování dítěte do výchovy má být rozhodováno podle zájmu dítěte. V tomto směru musí tedy jít stranou ohledy na to, jak bude ve společnosti nazírána matka, které dítě nebude svěřeno do výchovy.

Novák a Průchová uvádějí výhody tohoto typu výchovy: podíl na výchově je skutečně půl na půl, není tu jeden „sváteční“ rodič, který kupuje dárky a rozmazluje, a druh rodič „na špinavou práci“, který řeší výchovné prohřešky a pere špinavé prádlo. Střídavá výchova také omezuje pocity ztráty dítěte, čímž zvyšuje i jeho sebeúctu. Zůstává zachován přístup k mužskému a ženskému vzoru chování.³⁷¹

Novák nevyklučuje, že někteří rodiče požadují střídavou výchovu jen jako formu pomsty druhému z rodičů. Přesto však varuje před tím, abychom to automaticky předpokládali, pokud např. otec doposud s dítětem příliš času netrávil a nyní jej chce do střídavé výchovy: „*Hierarchie hodnot se časem, okolnostmi a kontextem situace mění. (...) Mnohého si v životě začneme vážit až v situaci ohrožení*“.³⁷²

Na závěr je třeba dodat, že není možné vycházet z předpokladu, že všechny děti jsou stejné a střídavá péče je vhodná pro každého. Realita je taková, že ne každé dítě se na střídavou výchovu adaptuje.³⁷³ V tomto směru hraje velkou roli to, jakým způsobem se se

³⁶⁸ NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 13.

³⁶⁹ NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 14.

³⁷⁰ NOVÁK, T. Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 17.

³⁷¹ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 70.

³⁷² NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 14.

³⁷³ NOVÁK, T. Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 17.

střídavou výchovou vyrovnají samotní rodiče: „*Děti akceptují střídavou péči rodičů do té míry, do jaké ji přijímají jejich rodiče*“³⁷⁴. Novák však uvádí, že největší vliv na vhodnost tohoto typu výchovy může mít nakonec vztah dítěte s novými partnery svých rodičů: „*Organizační zátěž střídání dětí obvykle z míry nevyvede. Relativně největší problém je v eventuální nutné adaptaci na nové partnery otce a matky.*“³⁷⁵ Dle Dudové by měl soud akceptovat, pokud dítě staršího věku se společnou či střídavou výchovou výslovně nesouhlasí (nechce se mu např. stěhovat, má k jednomu s rodičů horší vztah atd.).³⁷⁶

Mám za to, že pakliže dítě nebude střídavou výchovu dobře snášet, je možné tuto okolnost považovat za změnu poměrů, na základě které může soud změnit rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských povinností dle § 28 ZOR.

9.4 Rozvodová mediace

Rodinné spory patří k těm nejvíce emočně a citově náročným, a pro spory rozvodové to platí obzvlášť. Jednou z možných způsobů řešení těchto sporů je mediace. „*Mediátor spor nerozhoduje, ale pomáhá stranám sporu nalézt jejich vlastní, pro všechny přijatelné řešení. Mediace může pomoci soustředit se na podstatné záležitosti budoucího života, oprostít se od vyvolávání či prohlubování nepřátelství a také uchovat si kontrolu nad průběhem sporu.*“³⁷⁷

Rozvodová mediace má být především prostředkem prevence vleklých sporů, které často doprovází jak rozvodové řízení, tak i následné porozvodové uspořádání. „*Současná soudní praxe řešení těchto sporů, ve kterých nezřídka vítězí nikoliv rodič kvalitnější, ale ten bezohlednější, rodiče přímo nutí, aby své nepřátelství prohlubovali.*“³⁷⁸

Principem rozvodové mediace je spolupráce rozvádějících se manželů s mediátorem, jejímž cílem je dosažení optimálního porozvodového uspořádání. Mediace je prováděna v několika sezeních, přítomný mediátor může pracovat sám, nebo ve dvojici. Rodiče si

---

³⁷⁴ NOVÁK, T. Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 18.

³⁷⁵ NOVÁK, T. Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 18..

³⁷⁶ DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.

³⁷⁷ JUSANOVÁ, E., KUBICOVÁ, J. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 99.

³⁷⁸ JUSANOVÁ, E., KUBICOVÁ, J. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 100.

s pomocí mediátora ujasní své představy o vlastních potřebách a potřebách svých dětí, ale také získají přehled o právních otázkách.³⁷⁹

Dle Frinty dokládá význam, jaký je odborníky mediaci připisován, skutečnost, že problematika mediace je zmiňována v různých dokumentech mezinárodního významu.³⁸⁰ Jedním z takových mezinárodních dokumentů je **Evropská úmluva o výkonu práv dětí**, která byla vyhlášena Radou Evropy dne 25. 1. 1996. Pro ČR je platná od 1. 7. 2001.³⁸¹ Čl. 13 úmluvy zní: „*S cílem předcházet sporům, řešit spory nebo předcházet soudním řízením týkajícím se dětí, smluvní strany budou podporovat zprostředkování a další způsoby řešení sporů a jejich využití za účelem dosažení dohody, v případech, kde je to namístě a které smluvní strany vymezí.*“ Frinta uvádí, že toto ustanovení odráží přesvědčení smluvních stran o pozitivním významu mediace v rodině, přičemž z dikce čl. 13 vyplývá, že přínos mediace může spočívat především v tom, že „*vznikající konflikt nepřeroste přes únosnou mez, neboť bude podchyten a usměrňován mediátorem směrem k dosažení oboustranně přijatelného řešení*“³⁸².

Dalším mezinárodním dokumentem je **Doporučení Výboru ministrů členským státním k mediaci ve věcech rodinných**. Uvádím některá vybraná ustanovení:

„*Mediace by zásadně neměla být povinná*“ (bod II. písm. a)

„*Státy by měly zajistit to, aby byly přijaty vhodné mechanismy, umožňující provádění mediačního procesu podle následujících zásad: (...) mediátor by měl postupovat zvláště ve prospěch dětí a chránit jejich zájmy, měl by se soustředit na to, aby v rodičích posílil zájem o potřeby dětí a měl by jim připomenout jejich odpovědnost za spokojený život jejich dětí a za jejich výchovu*“ (bod III. odst. 8).

„*Státy by měly postupovat následovně: umožnit přerušování soudního jednání tak, aby mohlo dojít k mediaci*“ (bod V. písm. b).

„*Státy podle vlastního uvážení stanoví metody, které poskytnou stranám dostatečné informace o mediaci jako alternativním řešení rodinných sporů (například povinné setkání stran s mediátorem) a tak usnadní stranám zvážit, zda je pro ně možné a vhodné řešit spor mediací.*“ (bod VI. Písm b).³⁸³

³⁷⁹ JUSANOVÁ, E., KUBICOVÁ, J. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 99-100.

³⁸⁰ FRINTA, O. Povinná rodinná mediace? *Právní fórum [ASPI]*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 9 [cit. 2011-05-21]. s. 379-384.

³⁸¹ *Práva dětí: Evropská úmluva o výkonu práv dětí* [online]. Český helsinský výbor, copyright 2002-2011 [cit. 2011-05-21]. Dostupné z: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020109>>.

³⁸² FRINTA, O. Povinná rodinná mediace? *Právní fórum [ASPI]*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 9 [cit. 2011-05-21]. s. 379-384.

³⁸³ Doporučení Výboru ministrů členským státním k mediaci ve věcech rodinných R (98)1.

V současné době je v České republice legislativně zakotvena pouze mediace v trestněprávních věcech, a to zákonem č.257/ 2000 Sb., o probační a mediační službě. Mediace v rodinné oblasti je zatím upravena pouze novelizovaným OSŘ, který od října 2008 umožňuje opatrovnickým soudům (v rozvodových kauzách, kde jsou děti) přerušit soudní jednání na dobu nejvýše tří měsíců a poslat účastníky soudního jednání k mediaci nebo rodinné terapii (§ 100 odst. 3 OSŘ).

V letech 2007, 2008 a 2009 byla Legislativní skupina Ministerstva spravedlnosti pověřena úkolem připravit se skupinou odborníků věcný záměr zákona o mediaci. Verze již byly tři, ale ani jedna nebyla doporučena legislativní radou vlády.³⁸⁴ Dle tiskové zprávy vlády ČR z jednání ze dne 15. 6. ale vláda schválila návrh zákona o mediaci v netrestních věcech a o změně některých zákonů, č.j. 326/11³⁸⁵. Je tedy možné, že se v budoucnu skutečně zákona o mediaci v netrestních věcech dočkáme.

Frinta uvádí, že v současné době je mediace zprostředkována alespoň v rámci výkonu preventivní a poradenské činnosti; orgány sociálně-právní ochrany dětí podávají rodičům dětí, kteří se rozvedli či rozešli, informaci o možnostech, které rodinná mediace nabízí při řešení přetrvávajícího konfliktu. Naproti tomu je však také možné setkat se praxí, kdy je mediace ukládána rodičům jako povinnost podle § 12 ZSPOD. Tento postup je v rozporu se základním požadavkem dobrovolnosti mediace. Možnost uložit na základě zákona mediaci jako povinnost je nesmyslná také z toho důvodu, že ne každý případ je pro mediaci vhodný. K posouzení vhodnosti je odborně způsobilý pouze mediátor.³⁸⁶

Dle Frinty lze rodičům nařídit nanejvýš setkání s mediátorem, ale nikoliv „povinnost mediovat,“ a už vůbec ne povinnost dospět v procesu mediace k nějaké dohodě. To by odporovalo samotné povaze mediace.³⁸⁷ Přesvědčit rodiče by tedy měly informace o mediaci a o hrozících rizicích vyostřených sporů, především pro jejich děti.

Na závěr už jen poznámku Jusanové a Kubicové: „*Mediaci nepřejí mnozí právníci a také někteří manželští poradci, neboť je to určitá konkurence.*“³⁸⁸

---

³⁸⁴ Časté dotazy [online]. Asociace mediátorů České republiky, 2009 [cit. 2011-05-21]. Dostupné z: <<http://www.amcr.cz/caste-dotazy/#cil4>>.

³⁸⁵ Výsledky jednání vlády, 15. června 2011 : Tisková zpráva [online]. Vláda České republiky, 15. 6. 2011 [cit. 2011-06-16]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/vysledky-jednani-vlady--15--cervna-2011-84960/>>.

³⁸⁶ FRINTA, O. Povinná rodinná mediace? *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 9 [cit. 2011-05-21]. s. 379-384.

³⁸⁷ FRINTA, O. Povinná rodinná mediace? *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 9 [cit. 2011-05-21]. s. 379-384.

³⁸⁸ JUSANOVÁ, E., KUBICOVÁ, J. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 99.

9.5 Závěrem k ochraně dětí v rozvodovém řízení

V této kapitole jsem popsala způsoby rozvodu manželství a ochranu zájmů dětí v souvislosti s rozvodem. Z popsaných skutečností vyplývá, že zákonodárce věnoval při úpravě rozvodu dětem velký prostor, dle mého názoru úměrný závažnosti problematiky.

Instituty společné a střídavé výchovy jsou výsledkem snahy rozšířit možnosti porozvodové péče o nezletilé tak, aby byl v co největší míře zajištěn kontakt s oběma rodiči. Přesto se jedná o poněkud rozporuplné instituty, které s sebou nesou řadu rizik. Dle mého názoru jsou vhodné pouze pro řešení porozvodové situace tam, kde jsou schopni bývalí manželé jednak relativně bezproblémově komunikovat mezi sebou, jednak zachovávat úctu a slušnost i při vyjadřování se o druhém rodiči před dítětem. Společná výchova se pak jeví jako vhodná v případě, že manželé spolu budou žít ještě určitou dobu po rozvodu ve společném bytě (např. než se vyřídí půjčka na bydlení). Mám však velké pochybnosti o tom, zda takováto ideální situace může nastat.

Mnohem, častěji dle mého názoru nastane situace, kdy spolu sice bývalí manželé komunikují a dohodu o výkonu rodičovských práv bezproblémově plní, nicméně přetrvávají mezi nimi negativní emoce, které se tu a tam projeví a děti je samozřejmě vnímají. Je otázkou, zda střídavá výchova bude mít v těchto případech spíše pozitivní účinky oproti klasické porozvodové péči „otec jednou za čtrnáct dní“ (protože rodiče bude více nutit, aby tvořili „výchovný tým“), nebo zda vztahy mezi bývalými manžely naopak ještě více vyhroť. V tomto směru budeme zřejmě muset počkat na výzkumná zjištění.

Co se týče úpravy styku s rodičem, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, i zde je úprava důsledná. Zdá se však, že v důsledku poněkud benevolentního postoje soudů je téměř nulová šance rodiče bránit se proti maření výkonu rozhodnutí o styku s nezletilým. V tomto směru je třeba vyžadovat, aby soudy začaly užívat institutu změny rozhodnutí na základě změny poměrů. Hlavním důvodem jsou především samotné děti, jejichž osobnost je často deformována manipulací ze strany rodiče bránícího styku. Dalším důvodem je právo rodiče podílet se na výchově dítěte. A posledním, avšak neméně významným důvodem, je obraz právního systému, který rozhodování soudů vytváří. Pakliže si je rodič vědom toho, že jeho práva jsou sice precizně upravena, ale že není možnost se jich dovolat, vyvolává to v něm jistě pocit bezmoci a naprosté zbytečnosti uzákonění práv, která jsou nevymahatelná.

Je třeba si uvědomit, že nutnost podrobné právní úpravy včetně stanovení pravidel pro rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy, je podmíněna tím, že rodiče mnohdy nejsou schopni vzájemné dohody a pokud dojde k vyhrocení vztahů, důsledky jsou nedozírné.

„Pro spory mezi členy rodiny je charakteristické, že i po jejich vyřešení po věcné stránce, čistě dle pravidel právních, přetrvávají i nadále mezi stranami negativní emoce, což rodinu destabilizuje.³⁸⁹“ Také z toho důvodu jsem zařadila podkapitolu o rozvodové mediaci. Mediace totiž může být cestou, jak rodičům vysvětlit možné důsledky jejich vzájemného chování, které bývají vždy nejhorší pro samotné dítě. Již v současné době OSŘ umožňuje přerušit řízení a poslat rodiče k mediátorovi. Je otázkou, jak často je tato možnost využívána. Nicméně na základě teoretických znalostí je možné tento nástroj jen doporučit. Uvidíme, jakou úpravu přinese zákon o mediaci v netrestních věcech, kterého se snad brzy dočkáme.

---

³⁸⁹ FRINTA, O. Povinná rodinná mediaci? *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 9 [cit. 2011-05-21]. s. 379-384.

10 Závěr

Tématem této práce byla krize tradiční rodiny, tedy téma velmi často zmiňované, především v médiích. V rámci sociálně psychologické části práce jsem popsala, jak vypadala rodina v tradičním období. Představeny byly i změny, které vedly k vývoji od tradiční rodiny, přes rodinu moderní až po současnou postmoderní rodinu. Za významné považuji upozornění, že řada autorů hovoří o tradiční rodině, nicméně ve skutečnosti mají na mysli rodinu moderní a to ještě v její zidealizované podobě. V závěru první části práce jsem dospěla k tomu, že o krizi tradiční rodiny je možné mluvit. Ovšem nikoliv v negativním významu slova krize, ale ve významu poukazujícím na vývoj a s ním spojenou nutnost změny. Dospěla jsem také k názoru, že zatímco.

V právní části jsem se věnovala třem okruhům spojeným s krizí tradiční rodiny. Jednalo se o nesezdané soužití, registrované partnerství a ochranu dětí v rámci rozvodu a porozvodového uspořádání. Dospěla jsem k názoru, že úprava registrovaného partnerství vyžaduje značnou revizi, v ostatních otázkách je zákonná úprava dostatečná.

Pouze v rámci nesezdaného soužití mám za to, že by měla být upravena majetková práva snoubenců. V rámci rozvodu dle mého názoru zase chybí úprava, podle níž by byla povinná návštěva mediátora v rámci rozvodového řízení. Poslední výtku se netýká právní úpravy, ale rozhodování soudů, které nereaguje dostatečně rychle v otázkách bránění styku dítěte s rodičem.

Co se týče otázky, zda právní úprava podporuje tradiční rodinu, odpověď není jednoznačná. Na jednu stranu přetrvává výsadní postavení tradiční rodiny (kterou je míněna rodina založená manželstvím), která je navíc doplněna o postmoderní prvky (možnost rozvodu dohodou, základní lidská práva – nejen manželů, ale i dětí, sociálně-právní ochrana dětí a možnost nařízení ústavní výchovy v jejich zájmu atd.). Zvýhodňování manželství v mnoha směrech je jistě možné považovat za snahu zachovat tradiční formu rodinného uspořádání.

Na druhou stranu zákonodárce respektuje společenský vývoj a zohledňuje v právní úpravě rozmanitost rodinných forem. Poskytuje tedy jistý druh ochrany i nesezdanému soužití a osamělým rodičům. Reflektuje vysokou rozvodovost v úpravě rozvodového a opatrovnického řízení a v rámci obou řízení se řídí na prvním místě zájmem dítěte. Snaží se, aby možnosti porozvodové péče o děti byly co nejširší.

Boj mezi „tradičním“ a „postmoderním“ je nejvíce patrný v případě registrovaného partnerství, které je sice uzákoněno, ale jako „okleštěná“ podoba manželství.

11 Resumé

The thesis *Crisis of traditional family? Socio-psychological analysis of legal consequences* – as the title suggests – deals with the question of the family crisis. The work is theoretical, even if the author tried to get in touch with praxis through the studying of the experiences of lawyers and psychologists. Compilation and comparison are the used methods. Moreover legal arguments are used. The author created her own opinion and comments on discussed issues.

Work is divided into two parts: social psychological and legal. In the first part the development of family from traditional to postmodern forms is described. Author emphasizes, that concept of traditional family used in two ways. The first is historical. In that way, traditional family does not exist anymore, because current family is postmodern. In the second way traditional family is a model, which has some typical character, regardless in which historical period it is located.

It is important to realize, that many authors write about traditional family, but they really mean modern family. (And some authors write about modern family and mean postmodern family). Mostly when people talk about crisis of traditional family, they mean, that number of divorces increased, there are less weddings and more unmarried couples, fewer children are born etc. But these phenomena were brought by postmodern period, not by modern.

The traditional form of family is a form which probably almost nobody wants to return to, actually. Traditional family is a family without love primarily. Marriages were more permanent, but with no chance to escape of inconvenient relationship. Even the modern family – described as an ideal family consisting of father, mother and two children, boy and girl, of course – was not so ideal, as some current authors think.

Author of the work tries to answer the question, if we can speak about crisis of traditional family. She concluded that family and tradition family are in crises, but not in a negative meaning of the term. Family is just under the development, which means, that people need to cope with the problems that a new family models brings.

The second part is legal. The aim is to find out, in which way the lawmaker reflects the changes of family in three areas: unmarried couples, partnerships for gay couples and divorce (with a focus on legal issues of after divorce childcare).

The author concluded that current legislation is sufficient in the question of unmarried couples. Whereas the couples have a chance to marry, the protection of their relationship does not have to be so consistent.

But in the opinion of the author of this thesis, the legislation of a partnership for gays needs to be revised and supplemented. But the author appreciates, that Czech Republic has some legislation of gay partnership, even if it has a long road ahead to a precise law.

The last discussed theme is the question of children protection during the divorce. The author's opinion is that Czech legislation is suitable, but the courts do not use it in a right way. Because of that, when some parent decides, that his child will not be in a contact with the other parent, it is very hard, almost impossible to fight back, even if the legislation provides opportunities for defense.

It can be concluded, that Czech family legislation protects children primary, illegitimate in a same way as born in marriage. Through them it protects marriage as a traditional way of starting a family. But on the other hand, it reflects postmodern changes of family. Czech legislation of a partnership for gays is in an opinion of the author of this thesis the step in the right direction.

12 Použitá literatura

Monografie

- BAKALÁŘ, E., NOVÁK, D. Styk dítěte s druhým rodičem: Nový pohled na starý problém. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 28-39.
- BAKALÁŘ, E., ŠVARC, J. Syndrom zavržení rodiče: příčiny, diagnostika, terapie. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 40-55.
- BRATINKA, P. O jedné biotnosti. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 44-45.
- DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2008. 234 s.
- DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. Identita dítěte po rozvodu. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 389-390.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Přeložil Jan Jařab. Praha : Argo, 1997. 595 s.
- GOODY, J. *Proměny rodiny*. Přeložila Petra Diestlerová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 229 s.
- HAAS, T. Cui bono? In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 30-33.
- HARGAŠOVÁ, M., NOVÁK, T. *Předmanželské poradenství*. Praha : Grada, 2007. 144 s.
- HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 264 s.
- HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 143 s.
- HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod, děti, výživné*. Plzeň : C. H. Beck, 2000. 41 s.
- HRUŠÁKOVÁ, M. *Sňatek a paragrafy*. Praha : Computer Press, 2000. 76 s.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno : Doplněk, 2006. 400 s.
- HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika : Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha : Linde, 2003.

- JAŘAB, J. Situace z pohledu respektování lidských práv v České republice v roce 2001. In *Plnění Úmluvy o právech dítěte Českou republikou : Sborník z vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliše v Brně společně s Nejvyšším státním zastupitelstvím České republiky ve dnech 16. – 17. října 2001*. Editor Karel Schelle. Brno : Linie, 2001. s. 28-73.
- JUSANOVÁ, E., KUBICOVÁ, J. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. In *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Eduard Bakalář et al. Praha : Karolinum, 2006. s. 99-106.
- KLAUS, V. Dopis prezidenta republiky Václava Klause předsedovi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Lubomíru Zaorálkovi, kterým byl zákon o registrovaném partnerství vrácen k novému projednání. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 11-15.
- KLAUS, V. Příloha k dopisu prezidenta republiky předsedovi Poslanecké sněmovny. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 16-20.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha : Computer Press, 200. 112 s.
- KRATOCHVÍL, S. *Manželská a párová terapie*. Praha : Portál, 2009. 279 s.
- KREJČÍŘOVÁ, D., SVOBODA, M., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Editor Mojmir Svoboda. Praha : Portál, 2001. 791 s.
- KUCHAROVÁ, V. Demografické změny. In *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Milan Tuček et al. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. s. 41-53.
- KUŽÍLEK, O. Chybná logika zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 38-43.
- MACEK, M. Homosexuálové nepotřebují zvláštní zákon. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 46-47.
- MACH, J., ŠMOLKA, P. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Praha : Portál, 2008. 191 s.

- MACH, P. Má zákon zvyšovat prestiž homosexuality? In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 34-35.
- MATĚJČEK, Z. Styk otce s dítětem. In *Zdeněk Matějček : Výbor z díla*. Editor Pavel Klener. Praha : Karolinum, 2005. s. 391-393.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997.
- MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2000, s. 140-148.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno : Blok, 1990. 184 s.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. 324 s.
- NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha : Grada Publishing, 2005. 144 s.
- PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In: *Rodina a rodinné právo: historie současnost, perspektivy*. Renata Veselá et al. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2003. s. 9-51.
- PAYNE, J. Alternativní vztahy netřeba registrovat. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 28-29.
- PETŘÍK, M. Neobhajitelné paragrafy registrovaného partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 26-27.
- PETŘÍK, M. Registrované partnerství není liberalizační. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 23-25.
- PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha : Lidové noviny. 1998. 218 s.
- PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno : DOPLNĚK, 2000. 296 s.
- SINGLY, F. DE. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Stanislav Štěch a Ludmila Šašková. Praha : Portál, 1999. 127 s.
- SOBOTKOVÁ, I. Rodina v krizi. In *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Naděžda Špatenková et al. Praha : Grada, 2004. s. 73-84.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. 219 s.

- SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Přeložila Helena Beguivinová. Praha : Karolinum, 1998. 61 s.
- VAŠKŮ, M. Úmluva o právech dítěte. In *Plnění Úmluvy o právech dítěte Českou republikou : Sborník z vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliša v Brně společně s Nejvyšším státním zastupitelstvím České republiky ve dnech 16. – 17. října 2001*. Editor Karel Schelle. Brno : Linie, 2001. s. 186-189.
- WILLI, J. *Psychologie lásky*. Praha: Portál, 2006. 250 s.

Časopisecké články

- GREGOROVÁ, Z., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 1998, roč. 6, č. 5, s. 209 – 214.
- HOLUB, M. Registrované partnerství? Ani ryba ani rak. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 9, s. 313 – 317.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 21, s. 769 – 774.
- LUŽNÁ, R. Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2007, roč. 9, č. 2, s. 1-6.
- MAŠEK, D. Důsledky existence společné domácnosti a příslušnosti k ní z pohledu občanského zákoníku. *Rodinné právo : rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*. Praha : Linde. 1999, roč. 1, č. 9, s. 1-4.
- NOVÁK, T. Mýty o střídavé péči o dítě po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 6, s. 12-14.
- NOVÁK, T. Problematické představy o střídavé výchově dítěte po rozvodu. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2010, roč. 12, č. 11, s. 15-18.
- ZUKLÍNOVÁ, M. Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva. *Právní rozhledy*. Praha : C. H. Beck. 1999, roč. 7, č. 6, s. 295-299.
- ŽÁČKOVÁ, M. Syndrom zavrženého rodiče – nejistá teorie. *Právo a rodina*. Praha : Linde. 2008, roč. 10, č. 6, s. 21-22.

Elektronické zdroje

- *Časté dotazy* [online]. Asociace mediátorů České republiky, 2009 [cit. 2011-05-21]. Dostupné z: <<http://www.amcr.cz/caste-dotazy/#cil4>>.
- ČECH, J. Několik poznámek k majetkovému společenství registrovaných partnerů. *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 7 [cit. 2011-03-21] s. 268-270.
- DUDOVÁ, T. *Společná a střídavá péče* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>>.
- DUDOVÁ, T. *Úprava styku s dítětem* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2005. [cit. 2011-06-05] Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditetem.html>>.
- ELISCHER, David. Několik úvah nad kohabitací. *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 7 [cit. 2011-03-21]. s. 258-268.
- FRINTA, O. Povinná rodinná mediace? *Právní fórum* [ASPI]. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, roč. 6, č. 9 [cit. 2011-05-21]. s. 379-384.
- LANGHANSOVÁ, H. *Dítě má právo na styk s rodičem, ne povinnost* [online]. 2006 [cit. 2011-06-05]. Dostupné z: <<http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=40#06t>>.
- MUSIL, D. Kdo jsme : Nesouhlas se zákonem o Registrovaném Partnerství. *Tradiční rodina*. [online]. 2005 [cit. 2011-03-20]. Dostupné z: <http://www.tradicnirodina.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=26>.
- *Novela zákona o rodině přijata poslanci!* [online]. K213, 21. 6. 2011 [cit. 2011-03-20]. Dostupné z: <<http://www.k213.cz/JOOMLA/Novela-zakona-o-rodine-prijata-poslaneckou-snemovnou>>.
- Obyvatelstvo : Vybrané demografické údaje. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. Český statistický úřad, 2011. [cit. 2011-06-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#01>.
- *Poruchy duševní a poruchy chování (F00–F99)* [online]. WHO/ÚZIS ČR (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR), 10. 3. 2010 [cit. 2011-06-16]. Dostupné z: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>>.
- *Práva dětí: Evropská úmluva o výkonu práv dětí* [online]. Český helsinský výbor, copyright 2002-2011 [cit. 2011-05-21]. Dostupné z: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020109>>.

- TOMÁŠEK, M. *Konec tradiční rodiny? Od tradiční rodiny k singles a zpět k jiným vztahům*. [online] Socioweb, 2007 [cit. 2011-04-12]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=290&lst=106>>.
- *Tradiční rodina* [online]. 2005. [cit. 2011-03-07]. Dostupné z: <www.tradicnirodina.cz>.
- *Výsledky jednání vlády, 15. června 2011 : Tisková zpráva* [online]. Vláda České republiky, 15. 6. 2011 [cit. 2011-06-16]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/vysledky-jednani-vlady--15--cervna-2011-84960/>>.

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 306/2009 Sb., trestní zákoník.

Mezinárodní dokumenty

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950.
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí z roku 1996.
- Doporučení výboru ministrů Rady Evropy č. 3/88, o platnosti smluv mezi osobami žijícími spolu jako nesezdané dvojice a jejich závětních dispozic.
- Doporučení Výboru ministrů členským státům k mediaci ve věcech rodinných R (98)1.
- Deklarace práv dítěte z roku 1959.

- Listina základních práv a svobod.
- Statut Rady Evropy.
- Úmluva o právech dítěte z roku 1989.
- Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948.

Soudní rozhodnutí

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. 3. 2010, č. stížnosti 13102/02.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 12. 1999, č. stížnosti 33290/96.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 7. 1998, 31–32/1997/815–816/1018–1019.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 10. 1986, č. stížnosti 9532/81.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 10. 1980, č. stížnosti 7654/76.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. 6. 1979, č. stížnosti 6833/74.
- Rozsudek Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/09.
- Rozsudek Ústavního soudu ze dne 6. 11. 2008, sp. zn. III. ÚS 908/08.
- Rozsudek Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.
- Rozsudek Ústavního soudu ze dne 20. 1. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2009, sp. zn. 22 Cdo 64/2008.

Jiné

- Důvodová zpráva k návrhu zákona o registrovaném partnerství. In *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* Editor Petr Mach. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. s. 79-87.
- Odlišné stanovisko JUDr. Ivany Janů k rozsudku Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.
- Směrnice děkana Právnické fakulty Masarykovy univerzity č. 4/2009, o úpravě rukopisů písemných prací a o citaci dokumentů užívaných v pracích podávaných na Právnické fakultě Masarykovy univerzity.